

226

G214

JOHN CARTER BROWN
LIBRARY

Purchased from the
Trust Fund of
Lathrop Colgate Harper
LITT. D.

93

ANTONII
POSSEVINI
MANTVANI
SOCIETATIS IESV
CVLTVRA IN-
GENIORVM.

*Examen ingeniorum Ioannis Huartis
expenditur.*

Septima editio recognita & nunc primum in
Germania separatim emissa in gratiam
Nobilium Academiarum Germaniæ atq;
Poloniæ, &c.

Accessit hac postrema editione vera narratio
Fruticis, Florum & Fructuum nouissimè in
Occidentalibus Indijs nascentium
EVGENII PETRELLI VENETI

Loci Capucinatorum Praga in Ratschin.

COLONIAE AGRIPPINAE,
Apud Ioannem Gymnicum sub Monoce-
rote. M. DC. X.
Concessu Superiorum.

NPJCB

AETERNAE MEMORIAE
TSANISLAI
KARNKOVII,

DVM VIVERET, ARCHIEPI-
scopi Gnesnensis, Regni Poloniae
Primatis.

QVI

MAIORVM suorum Pace, Belloq;
praeclarum imaginibus proprias &
insignes dotes, Prudentiam, Do-
ctrinam, Pietatem, Zelum adiu-
gens, multis honorum gradibus ad
summam dignitatem, atque amplitudinem ascen-
dit.

QVI

Referendarius, ac supremus Regni Secretarius
annos duodecim fideissimam SIGISMUNDO AV-
GVSTO huius nominis Secundo Regi, Poloniae q; Re-
gno operam praestitit; Legatione interim ad FERDI-
NANDVM, ET MAXIMILIAMVM IMPP. per-
functus, tandem grauisimo eiusdem Regis iudicio
delectus Vladislauiensis Episcopus à sancta Sede
Apostolica est confirmatus.

QVI

Post annos quatuordecim ad Archiepiscopatum
Gnesnensem à STEPHANO BATOREO
REGE delatum, à Gregorio XIII. Pontif. Maxim. est
euectus.

QVI

Tribus post mortem SIGISMUNDI AVGVSTI difficillimis Interregnis reipub. cōsilio, & auctoritate iuuit.

QVI

Catholica Religionis aduersus Hereticos, Generalibus, & Prouincialibus Regni Conuentibus vnà cū alijs Episcopis vindex fuit, & assertor, vt Ecclesiastica disciplina vigor reuocaretur in Regnū, & Sacrosancti Concilij Tridentini Decreta sic promulgarentur, vt etiam in rē conferrentur: Diuinaq; Officia, vt ad præscriptum S.R.E. peragerentur, magna pecunia summa ad eos omnes Codices excudendos impensa.

QVI

Collegiū Societatis IESV Calisij vnicū Augusto Tēplo propagandæ Catholicae fidei, ac Iuuentuti instuendæ ingenti sumptu excitauit, liberaliterq; dotatum sacra supellectile argentea instruxit: Ibidem ad alendos, & bonis Artibus imbuendos centum & amplius iuuenes ære proprio, censum perpetuū comparauit: Domum ijs educandis à fundamētis erexit: Seminarium Diocesanicum instituit, ac reditus annuos illi attribuit.

QVI

Gnesna Collegio Clericorū à se instituto ad suam illam Metropolitanam Ecclesiam ornandam, Professoribusque qui sacras literas, & Ius Canonicū profiterentur, census perpetuos addixit; vestesque sacras complures eidem Templo donauit.

QVI

5

Capitulorū Vladislauiensis, & Gnesnensis Eccle-
fiarū reditus ibidē Sacerdotaliū Collegiorū ac Scho-
larū insigni liberalitate auxit: Plures itē in Gnesnē-
si, & Vladislauiensis Diocēsesibus AEdes vetustate col-
lapsas instaurans, in ijsilem, cēsū attributo restituit,
Pauperibus interim alendis nouos reditus adscribēs
& veteres augens.

QVI

Licet octogenarius. frequentes tamē adhuc ad Po-
pulū conciones habebat: praeclaraq; ingenij sui poste-
ris Monumenta relinquens, quorū in Apparatu Au-
ctoris Sacro, qui nunc sudat sub prelo, perhonorifica
mentio facta est, non cessauit vsque ad mortē de Dei
Domini Ecclesia, deq; Repub. & Regno Polonia no-
bilissimo optimē mereri.

Eiusdem

ARCHIEPISCOPI GNESNENSIS

Epistola ad Antonium Posseuinum Theolo-
gum Societatis Iesu.

Admodum Reuerende in Christo Pater.

CVM nuper essem Calissij in Collegio
quod nutu, arbitrio, & consilio P. V.
R. extruxi, & jam per Dei gratiā aedi-
ficijs finem impono, accepi litteras P. V. R. a-
moris & beneuolentiā plenissimas, quibus
cum suum erga me veterem & antiquum a-
morem contestatur, tum hoc magis meum

erga se studiū accēdit. Senex seni cōgrator;
 vtq; Dominus P. V. in his Sanctis pro Eccle-
 sia Dei laborib. confirmet. precor ex animo.
 Et quidē P. V. R. iudicio meo, iā censura Or-
 bis vniuersi, beatitudinē, quę merito eidē de-
 betur, assequuta est tot scriptis editis, & lega-
 tionib. perfuncta. Ego quoq; laborū meorū
 maiorē fructū capio. Oratoriū illud, q̄ sua-
 debat P. V. in amplū iam creuit Templū: Pro
 humaniorib. litteris, tres cursus Philosophiæ
 habemus maxima studioforū frequētia. Post
 tot annorū in Repub. labores, totū me ad cu-
 rā pastoraalem, & studium Sacrarū litterarum
 transtuli. Aliquot Synodos proximis diebus
 celebraui. Scripta quoq; mea, in quib. multū
 laboraui, recolligo; & non pauca typis excudi
 mandaui. Vtinā apud R. P. V. iudicium eam
 habeant gratiam, atq; illius mihi Scripta sem-
 per fuerūt charissima; Quorum multa Opu-
 scula R. D. Plaza meo mandato imprimi cu-
 rauit. Seniculus iā octogenarius R. P. Posse-
 uinū à longe sequor. Quod reliquū est amo-
 ri antiquo R. P. V. & sanctis orationibus me
 commendo. Dat. Louicij 14. Nouemb. Anno
 Domini 1602.

R. P.

*Studiosiss. & obseruan. Frater Stanislaus
 Karnkouuski Dei gratia Archiepiscopus Gneſnensis
 Legatus Natus Regni Polonia, Primas, primusq;
 Princeps, &c.*

*Manu propria.
 INDEX*

7

INDEX CAPITVM

huius Libri.

- D**ignitas hominis, unde & finis. Cap. I.
Homini à Deo Magistri traditi. Cap. II.
Scientia à Deo. Cap. III.
Christus nobis necessarius Magister. Cap. IIII.
Academie institutæ ad excolendum Hominem. Cap. V.
Mundi schola quanta ad excolendum Hominem. Cap. VI.
Sextidecimi huius seculi consideratio vtilissima ad hominis culturam. Cap. VII.
Humana mentes ad sapientiam & Religionem conditæ, ac tot munitæ præsidijs, cur à veritate desistant. C. VIII.
Prima causa, cur ingenia non excolantur. Cap. IX.
Secunda cur homines à veritate desistant, & de varijs hominum ingenijs. Cap. X.
Ingenia quotuplicia, ex Aristotele. Cap. XI.
Ratio noscendi ingenia, quæ quibus artibus idonea sint. C. XII.
De examine ingeniorum Ioannis Huartii. C. XIII.
De nominum impositione, num à natura, an fortuito sint indita. Cap. XIIIII.
Latinam, & Græcam linguam qui calleant, quiq; alia quædam nouerint, eos non esse inhabiles percipiendis speculatiuis scientijs, contra, quæ Ioa. Huartes senserit. C. XV.
Platonis & Aristotelis stylus, & Dictio elegantissima, cõtrà, quam senserit Ioan. Huartes. C. XVI.
Patrum Africanorum, & aliorum Dictio non inelegans. C. XVII.
De Amanuensibus, quod senserit Ioa. Huartes, infirmum esse iudicium. Cap. XVIII.
Ratio altera tutior noscendi ingenia. Cap. XIX.
Christianis tutiorem esse rationem per noscendi ingenia, quæ Ethnicis fuerit. Cap. XX.
Excolendis ingenijs vtilissimam esse nostri finis considerationem & eius, qui nobis indidit mentem. C. XXI.

Constans deliberatio, & labor culturae ingeniorum mirifice utilis. Cap. XXII.

Cultura ingeniorum quatenam breuior, facilior, fructuosior: Vbi quales esse debeant Magistri, & à quibus cauendū. Cap. XXIII.

Signis, & honestis ludis excoli posse ingenia. Cap. XXIII.

Ratis excolendi verbis, seu voce ingenia. Cap. XXV.

Distandis prælectionibus num ingenia ledantur. Cap. XXVI.

Ecquid maxime obsit ingenijs viua ne voce, an scripto excolendis. Cap. XXVII.

Quæ necessario præmonenda sunt, priusquam quisquam scientijs excolatur. Cap. XXVIII.

Nimia Ethnicorum Auctorum laudatio quantopere culturae ingeniorum noceat. Cap. XXIX.

Cultura ingeniorum perspicacium & hebetum. Cap. XXX.

Alia quæ magnoperè semper, obsuerunt colendis ingenijs. Cap. XXXI.

Quatenus querendum, ac disputandum sit. C. XXXII.

Remedia contra quorundam ingeniorum libertatem. Cap. XXXIII.

Cultura ingeniorum, quæ in disputationibus adhibetur. Cap. XXXIV.

Exemplum Adolescentis perutile ingenijs rectè excolendis. Cap. XXXV.

Loca vbi eadem cultura rectius adhibetur. C. XXXVI.

Salmanticensis Academiae Oeconomia, leges, morestu dia, Cap. XXXVII.

Ratio Collegiorum, & Scholarum, quibus præsent viri Religiosi. Cap. XXXVIII.

Ratio studiorum in Collegijs Societatis IESV. Cap. XXXIX.

Quæ cultura ingenijs excolendis adhibeatur in Collegijs Societatis IESV. Cap. XL.

INDEX.

- Num colendis ingenijs fructus vberior capiatur è Collegijs,
& Doctrina Religioſarum Familiarum. Cap. XLI.*
- Quasnam tetenderit, atq; adhuc tendat infidias humani ge-
neris hoſtis, vt Scholas, Seminaria, Academias, & Col-
legia catholica evertat; qua variatione eidē Sathane ob-
uiam iium ſit & antiquitus, & hoc ſeculo. Cap. XLII.*
- Veterum hereticorum conatus contra Catholicorum Gym-
naſia & Scholas. Cap. XLIII.*
- Quinque alij Sathane conatus aduerſus culturam Ingenio-
rum. Cap. XLIV.*
- Quenam pertineant ad bonorum librorum vſum. Qua occa-
ſione agitur de lectione, explanatione, purgatione, ſcri-
ptione, cenſura, editione, correctione, emendatione, diſſe-
minatione, & conſervatione librorum. Cap. XLV.*
- Lectione librorum. Cap. XLVI.*
- Expoſitio librorum. Cap. XLVII.*
- Correctio, Emendatio, & Purgatio librorum. Cap. XLVIII.*
- Scriptio librorum, qui edendi ſunt, qualis eſſe debeat. Cap.
XLIX*
- Cenſura librorum. Cap. L.*
- Editio librorum. Cap. LI.*
- Diſſeminatio librorum bonorum. Cap. LII.*
- Diſpoſitio librorum, ac collocatio ad facilem eorum inuen-
tionem, & conſervationem. Cap. LIII.*

ANTONII
POSSEVINI
SOCIETATIS
IESV

CVLTVRA INGENIORVM.

Dignitas hominis, vnde & finis.

CAPVT I.

*In. pref. 1.
lib. de falsa
Relig.*

MAGNO & excellenti ingenio viri
(ait Lactantius) cùm se doctrinæ
penitus dedidissent, quidquid la-
boris poterat impendi, contemptis omnibus
& publicis & priuatis actionibus, ad in-
quendæ veritatis studium contulerunt, existi-
mantes multò esse præclarius, humanarum
diuinarumque rerum inuestigare ac scire ra-
tionem, quàm aut struendis opibus, aut cu-
mulandis honoribus inhærere. Nam & ab-
ieçisse quosdam res familiares suas, & renun-
tiasse vniuersis voluptatibus constat, vt so-
lam nudamque virtutem, nudi expeditique
sequerentur; tantumque apud eos virtutis
nomen & auctoritas valuit, vt in ipsa summi
boni præmium esse iudicarent. Et hæc qui-
dem illi. Quibus si lux splendidior, qualis à
Dei Filio deinceps emicuit, illuxisset, ij po-
stremum in virtute finem haud collocassent:
quinetiam certò sibi persuasissent, per eam-
dem altius esse ascendendum, parandosque
ani-

FINIS
HOMI-
NIS.

DE CVLTVRA INGEN. II

animos ad gratiam illam excipiendam, qua mentes cum Deo iunguntur, qui est OMNE BONVM, atque verissimus finis.

At certè naturam hominis sic (vt loquar NATVRA cum scholis) eleuatam Deus esse voluit, duas HOMINIS. vt res semper appeteret, RELIGIONEM, ET SAPIENTIAM; quæ dum simul cohærerent, solidam parerent veritatem, partam custodirent, custoditam in cœlum vnà cum animis eueherent. Tum verò hi gustarent plenissimè quâto perè, hoc est supra omnem modum ab æterni illius conuiuij vbertate micæ hæ superarentur, quæ inde ad nos decidissent. Quò ne cui aditus intercluderetur, frustrave hæc tanta & tam honesta cupiditas indita fuisset, effecit, nullo vt sæculo deessent ipsi quoque Ethnici, qui sapientiores ha- ETHNICI. berètur; qui eodem omnes sensu non solum de munere hoc, de quæ disciplinarũ præstãtia testimonium ferrent, verùm etiam, cùm ad eas sese natos intelligerent, ad easdem equis velisquæ (vt est in prouerbio) contendere niterentur. Sic Cicero dignitatem HOMINIS Cicer. 1. de considerans, hunc dixit, animal prouidum, leg. sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & consilij, præclaraquæ conditione generatum à supremo Deo, cum quo ait, primam homini rationis esse societatem. Alij verò appellarunt creaturarum Internuntiũ, superis familiarem, regem inferiorum, indaginem rationis, lumen intelligentiæ, inter-

Perf. Da- terpretationem Naturæ animal sanctum, li-
nid Psal. 1. berum, stabile, fluxui æui insterstitium, mû-
 di copulam & Hymenæum, ab Angelis pau-
 lò deminutum; cui status ab opifice Deo re-
 ctus cõcessus sit, vt mens eò spectet ac ratio,
 quò vultus ipse collineat: cæteroquin positû
 in mundi medio, vt commodius omnia cir-
 cumspiciens, omnium item rerum disquirat
 causas, animusque virtutibus excultus, atque
 in Deum rectà tendens, gloria & honore in
 perpetuas æternitates coronetur;

Homini à Deo Magistri traditi.

CAPVT II.

SENSVS
 IN COR-
 PORE.

Arist. 1.
Metaphys.

NEC verò diuina illa solertia fatis ha-
 buit, si & istos sciendi igniculos, ac reli-
 qua mentibus iniecisset, ni quoq; simul sen-
 sus patefecisset in corpore, per quos scientia
 permaneret ad animos. Omnes (ait Philoso-
 phus) *homines natura scire desiderant, atque hu-
 ius signum est ipse amor erga sensus: qui licet non
 adhærentur ad vsum, per se ipsi tamen diliguntur:
 in primis tamen qui per oculos fit, quo præ omnibus
 plurima nobis differentia rerum innotescunt.*

Mundus
 natus vo-
 natus.

Sed & præter sensus, dator ille simplicis
 (sed multiformis) ac quietæ sapientiæ Deus
 condidit mundum; in quo tamquam ingenti
 voluimine impressit atque expressit, vnde
 ipsa rerum magnitudo, motus, dispositio,
 constantia, vtilitas, pulchritudo; tempera-
 tio, varietas in admirationem omnes rape-
 ret,

ret, atque oculus etiam rudium & ferorum hominum attolleret. Hi verò cum nossent, non potuisse tanti effectum operis, nisi à sublimissima prodijisse maiestate, hanc in Mundo quasi in eruditissima schola semper contemplarentur.

Addidit magistros tum aspectabiles, tum inuisibiles, qui nos in ea exercerent, & ob- uolutam in obscuro veritatem explicarent, Angelos primò, deinde Homines. Et illos ANGELI. quidem, quos cum Diuinis (vt vocant) spe- ciebus imbuisset, iam nulla ipsi ratiocinatio- ne indigentes, nobis qui ratiocinatione atq; arte participamus, veritatis radios de cœlo micantes iacerent; ac qui illa in luce perenni continenter versantur, lumen haud extin- Galat. 3. guendum inter quantascumque tenebras Lex data est per An- gelos in manu Mē- diatoris. præferrent. Videlicet Angelicæ illæ mentes, Deo & dante & mandante, cunctarum sub- lunarium rerum curam gerunt, earum præ- cipuè, quæ necessariæ nobis & vtilis sint. Quin & cœlestes orbis propterea circumagunt, & quæ natura dicuntur acquiri, hæc ijs administrantibus adipiscimur: cum etiam pleraque nobis altiora munera à Deo imper- tiant, Promi videlicet & condi cœlestis pe- nus; vnusque ipsorum vnicuique nostrum cultos adiunctus, tamquam internuntius æ- terni Patris, & auferre fatagit à nobis prauitatem nostram, & aduersus demones nos tu- Matth. 11. Luc. 15. tatur; ac quicquid agimus boni, hoc hilaris diui-

diuinum ante altare offert, ac pro nobis precatur; sibi autem gaudens de conuersione nostra, gratulatur cæteris; qui nos (vt sanctus ait Dionysius) purgant, illuminant, perficiunt, ac sine quibus essemus nequissimi.

HOMINES Nec tamen vis illa bonitatis immensa con-
 ADAMVS. tenta his ducibus, homines destitit nobis vt
Ecc. 7. tutores & pædagogos attribuere, qui nos pro
Ecc. 17. captu nostro in hanc vniuersi scholam de-
Mag. sent. ducentes, tum scientijs & artibus, tum exem-
lib. 2. dist. plis & libris erudirent. Inde enim factum
 23. est, vt cum primum Deus in animam viuena-
Et ibid. s. tem formasset Adamum, hunc omni natura-
Bonau. art. lium rerum scientia impleuerit; vt quem
 2. qu. 1. & 21. ætate corporeque perfecerat, vt parens esset
S. Tho. 1. p. omnium; eundem animo absolutissimum
 9. 94. traderet, qui omnium quos gigneret, ac pro-
Hugo de S. inde ceterarum gentium Magister esset fu-
Vit. lib. 1. turus. Nimirum haud decuit alium esse eum,
de Sacr. p. qui primus à diuina manu condebarur; qui p-
 6. c. 12. 13. pe qui nec tamquam inops, ac quasi erasa ta-
 14. 15. bula, scientiarum lineas, ac rerum naturas
 hincinde, vt nos facimus, emendicaret; sed
 statim phantasmata reciperet expressa, quæ
 ipsa cuiusque speciei indiuidua propriè di-
 stincteque exererent, in quibus nullo cum
 errore vim ac naturam specierum illorum
 contempleretur: cumque perfecto in statu
 fuisset creatus, nil ei deesset facultatum earum,
 quibus mirificè humanus animus oblectatur & pascitur.

Collata igitur Adamo diues illa supellex
 manauit ad posteros per familias patriacha-
 rum; per Prophetas, perq; veteres Hebræo-
 rum confessus, à quibus vnus Dei cultus &
 doctrina facta tectaue diu seruata est. Ex-
 citati item ingentibus, ac potissimum in
 Græcia, viri præstantes, qui cū naturæ ductu,
 & aliquanta ex Oriente hausta notitia, plura
 eruisent, hæc sequentibus sæculis commen-
 darunt, quæ quidē etiānum vigent; ea præ-
 cipue, à quibus ablegati sunt errores, quos
 altius ebiberant, quòd religionē cum sapien-
 tia non cōiunxissent. Atqui & ipse veritatis
 splendor, qui è singulis rebus, tamquā vesti-
 gijs & rimis, foras erumpit, Galenū Christia-
 nis insensum adegit ad potentiā, sapientiam,
 & bonitatem diuinam, in clamandā, humani
 opificium corporis, & minutas quasq; parti-
 culas scrutatū. At altius Seneca, licet à Chri-
 stianis haud edoctus, sed tamen à Christi la-
 tente lumine coactus, huiusmodi pene ver-
 bis Lucillum alloquitur. Apud te est Deus,
 tecum est, in te est; manet in vnoquoq; no-
 strum facer quidam spiritus, qui bona opera
 nostra obseruat, qui nobiscum agit qua nos
 cum eò ratione agimus: nec sane quisquam
 sine illo potest esse bonus. Et alibi: Admi-
 raturus es (ait) homines ire ad Deos: admirari
 potiùs debes Deū venire ad homines, quoq;
 viciniùs est, vt in eis maneat, nec enim sine
 ipso aliquid est boni. Sed & Cicero diuinam

PATRIAR
 CHÆ.
 PROPHE-
 TÆ. VE-
 TVS HE-
 BRÆO-
 RVM
 SCHOLA.
 GRÆCI.
 CREATÆ
 RES OM-
 NES.

*Galenus
 de v'su par-
 tium.
 In epist. 14
 ad Lucil.*

*Libr. 2. de
nat. Deor.*

erga res omnes particulares prouidētiam testatus, quot & tot alij fecere, riuulos ostendit haud exaruisse eius sapientiæ, quæ in omnium ruit amplexus, qui eam concupiscunt.

Scientia à Deo. CAPVT III.

Sap. 7.

S A P I E N -
T I A E D I -
V I N A E
V I S A D -
M I R A B I -
L I S.

VERUM enim uerò, ut ad antiquiores Patres reuertatur oratio, Salomon disciplinas diuinitus immitti docens, quas & præter ordinem celerius atq; eminentius aliquorum animis Deus instillat, sic inquit: Ipse enim dedit mihi horum quæ sunt, sciētiam veram; ut sciam dispositionem orbis terrarū, & virtutes elementorum, initium & consummationem & medietatem temporum, vicissitudinum permutationes, & consummationes temporum, morum mutationes, & diuisiones temporum, anni cursus, & stellarum dispositiones, naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differentias virgultorum, & virtutes radicum, & quæcumque sunt absconsa & improuisa didici: omnium enim artifex docuit me Sapientia: Est enim in illa spiritus intelligētiae, sanctus, vnicus, multiplex, subtilis, disertus, mobilis, incoinctus, certus, suauis, amans bonum, acutus, qui nihil vetat benefacere, humanus, beni-

DE CVLTVA INGENIOR. 19

,, benignus, stabilis, certus, securus, omnem
 ,, habens virtutem, omnia prospiciēs; & qui
 ,, capiat omnes spiritus, intelligibilis, mun-
 ,, dus, subtilis. Omnibus enim mobilibus
 ,, mobilior est Sapientia: attingit autē ubiq;
 ,, propter suam mūditiem. Vapor est enim
 ,, virtutis Dei, & emanatio quædam est cla-
 ,, ritatis omnipotentis Dei sincera: & ideo
 ,, nihil inquinatum in eam incurrit. Can-
 ,, dor est enim lucis æternæ, & speculum si-
 ,, ne macula Dei maiestatis, & imago boni-
 ,, tatis illius. Et cū sit vna, omnia potest;
 ,, & in se permanens, omnia innouat, & per
 ,, nationes in animas sanctas se transfert, a-
 ,, micos Dei, & Prophetas cōstituit. Neminē
 ,, enim diligit Deus, nisi eum qui cum sapiē
 ,, inhabitat. Est enim hæc speciosior sole, &
 ,, super omnem dispositionem stellarum,
 ,, luci comparata inuenitur prior. Illi enim
 ,, succedit nox, sapientiam autem non vin-
 ,, cit malitia. Hæc Salomon.

CHRISTVS nobis necessarius Magister.

CAPVT IIII.

SED neq; satis hoc fuit diuinæ erga nos DOMI-
 Scharitati. Cū enim Naturæ lumine NVS IE-
 nō omnia possint cōprehendi, illa præfer- SVS.
 tim, quibus æternæ salus cōparatur, cuius Catech.
 rei in primis causa homo cōditus, atq; ad Rom. ini-
tio.

*Esa. 49.**Ioan. 1.**Hebr. 1.**2. Pet. 1.**Præf. in li.**de f. Isa**Relig.*

imaginem & similitudinem Dei creatus est; necessarius erat summus ille alius, quæ Deus ipse prædixerat daturum se, doctorem iustitiæ in lucem gentium, ut esset salus eius usque ad extremum terræ: in quo Filio pleno gratiæ ac veritatis nouissimè locutus est nobis; quæ etiam voce è cælo delapsa à magnifica gloria, iussit ut omnes audirent, eiusque præceptis obtemperent. Nimirum (ait Lactantius.) non est passus hominem Deus lumen sapientiæ requirentem diutius oberrare, ac sine vlllo laboris effectu vagari per tenebras inextricabiles: quare aperuit oculos eius aliquando, & notionem veritatis munus suum fecit, ut & humanam sapientiam nullam esse monstraret, & erranti ac vago viam consequendæ immortalitatis ostenderet.

APOSTO-
LI PRO-
PHET.

PASTO-
RES.

DOCTO-
RES.

*Ephes. 4.**Luc. 10.**Lib. 2. c. 1**nostra Bib.**Selecta.*

Deinde autem Dei Filius alios dedit Apostolos, alios prophetas, alios Pastores, & Doctores, qui verbum vitæ annuntiarent, ne circumferremur, tamquam parruli fluctuantes omni vento doctrinæ, sed firmo Fidei fundamento adhærètes coedificaremur in habitaculū Dei, in spiritu sancto. Eorum sane magisterio quanta esset auctoritas tribuenda, testatus est his verbis: Qui vos audit, me audit, quod postea planius fiet, cum diuini verbi vim atque efficacitatē attingemus.

Et ineunte quidem Ecclesia cum Synodi iam ab ipsis Apostolis, Spiritu sancto missa de cælis, cogi, & Christianæ aperiri scholæ incipe-

inciperent, impleta est terra scientia Domi-
 ni, apparuitq; magis quàm antea Deus do-
 cens vtilia, cuius sapientia voce iam manife-
 stiore in plateis, in foribus ciuitatis, in vijs
 & semitis clamasset. Itaq; & Idolis in Aegy-
 pto cadentibus, & gymnasijs gentium mi-
 rantibus atque nutantibus, veræ sunt Acade-
 miæ institutæ, quibus eadem, quas diximus,
 inseparabili nexu vindictæ, nec sapientia ef-
 fet inermis, neq; nuda Religio. Id quod si
 degustasset Cicero, multo rectius intellexis-
 set, erepta istarum cognitione atq; scientia,
 tolli omnem rationem & vitæ degendæ, &
 rerû agendarû: multo autẽ iustius philoso-
 phiam hanc, quàm quæ eius tempore trade-
 batur, nominasset vitæ ducem, virtutis inda-
 gatricem, expultricem vitiõrum; quæ vrbes
 pepererit, dissipatos homines in societatem
 vitæ cõuocauerit; ex feris & agrestibus red-
 diderit mites; domicilijs eos & coniugijs co-
 pulauerit; leges deniq; firmissimas inuen-
 erit; ac magistra morum, & disciplina virtu-
 tum fuerit.

Academia instituta ad excolendum Hominem.

CAPVT V.

AT quid, inquam, dixisset, si post ali-
 quot sæcula Parisiensem vidisset Aca-
 demiã, in qua cum Athenis collata, quæ tot
 sectas philosophorum inter sese dissectas

PARI-
 SIENSIS
 ACADE-
 MIA.

fouebant, virorum fuit cœtus excellētium, qui in vniuersum orbem lumen inferentes, rerum humanarum scientiam cum diuina iugebāt, idque non ad fastum, aut decus, sed vt omnes ad æternam illam Academiam destinarerent, in qua ad celsissimos gradus promoverentur. neque verò homines in terris solum, in quandam societatem cogere, sed ex terrestri ciuitate, cœlestem quoque alteram conderent; quam non tam politicis, quàm diuinis legibus, quarum Deus ipse fuerat lator, constabilirent.

ATHE-
NIEN-
SIVM
GYMNA-
SIA COM-
MUTATA
IN MEB-
LIVS.
Act. 10.

Athenienses quidem cùm Academia, Lyceo, Porticu gloriarētur; Paulo, & alijs, quos Christus allegarat in Gêtes, Quinam sunt hi semini uerbij, dixere, qui resurrectione mortuorum annuntiâtes, prohibent nos, quo minus mortalitatem animorum, negationem diuinæ prouidentia, & creationis mundi, atque alia doceamus, quorum ab Epicuro, & alijs philosophis heredes sumus? Quoniam iure ab Areopago Dionysium, à cœtu fœminarum nobilium Damarin, & alios auertunt? At interim diuina stabat sententia; quæ & antiquissimam veritatem restitui, ac veras decreuerat Academias institui per sapientes & sacerdotes viros; quibus alios esset deinceps vsque ad consummationem sæculi suffecturus. sic enim & Paulus discipulos relinquens Athenis, vidit non ita multo post, è cœlo segetem illam vberem, quæ tum è doctrina, tum è li-

è libris Iustini martyris, Chrysofomi, Gregoriorum, Theodoreti, Athenagoræ enata est, excreuisse ad frugem, ac cœlum ipsum Martyribus, Virginibus, Confessoribus, verissimis sanè ducibus, quasi splendidioribus fideribus ornasse.

Eodem verò quo Athenæ tempore, Alexandria liberalium omnium artium scholas (sed quibus densissimi essent errores immixti) & Bibliothecas, in quibus septingenta voluminum millia numerarentur, habebat, vt honoris nomine *πόλις*, hoc est, vrbs, quæ admodum Athenæ *αἶψα*, diceretur. Nam & dum bis Græcia bello arsisset, eò tamquam ad portum plerique omnes docti appulerat. In eam igitur cum Pantæus, Clemens, Origenes, Heraclas, & alij diuinas ac profanas literas callètes ingressi fuissent, & Catechistæ vocarentur, (quod hæc sit præcipua scientiarum pars, quæ ad Christianam doctrinam spectat) teterrimas ab Oriente tenebras depulerunt: quare & Basilijus illam vocat pulcherrimam vniuersæ doctrine officinam. Ac quidem Pantæus antea Stoicæ philosophiæ sectator, sentiens postea hanc, quidquid speciosi præferret, sine Christi sapientia plus veneni, quàm antidoti continere, cum aduersus hæreticos acriter disceptasset, atque ideo ad Indias missus, Brachmanas & Gymnosophistas atque alios Philosophos vicisset, Alexandriam ad pristinum officium redijt.

Strabo lib. 14.
ALEXANDRINA SCHOLA.

ALEXANDRIÆ olim cur pulcherrimæ vniuersæ doctrinæ officinæ. Pantæus.

EVROPÆ Par ratio sæculis succedentibus est subse-
 Academię cuta; vt quocumque in loco celebriores Epi-
 aliquot. scopatus fuissent excitati, ibidem aut scho-
 læ, aut Academiæ nobiles instituerentur.
 Quin etiam Cœnobia Religiosorum homi-
 num huic potissimum negotio se addixe-
 runt. Et Gregorius Magnus Britannorum
 Gymnasia transtulisse ad monasteria scribi-
 tur, vt hæresis Pelagiana, quæ tradebatur in
 scholis, extirparetur.

Gregorius
 magnus
 transtulit
 gymnasia
 ad mona-
 steria.

ROMA.

Iam Romanæ Urbis, quod Religionis ac
 sapientiæ primitias vnà cum Petro & Paulo
 Apostolis exceperat, imperium adeo firma-
 tum est, vt sceptrum sæcularium Regum sese
 demiserint ad pedes successorum vnus Pisca-
 toris; ferociores autem, ac quondam indomi-
 tæ gentes, ex Apostolica Sede leges, ritus, li-
 bros, Antistites summo cum honore sint am-
 plexæ. Nec verò vllum Christianis Monar-
 chis diadema integrè traditum è cœlo fuisse,
 iudicatum est, nisi à Christi Vicario in terris
 firmitatem quoque ac robur assequeretur.

HISPA-
 NIA.

Marineus
 lib. 2. rerum
 Hispanic.

At & Hispania, quamuis ingentibus bellis
 atque calamitatibus à Saracenis affecta fuisset,
 Fidem tamen ac dignitatem Diuini obser-
 uantia cultus, ac sapientiæ studio retinuit,
 aut recuperatam mirificè auxit. Salmantica,
 Complutum, Valleoletum, Granata, His-
 palis, Corduba, Valentia, Eboræ, Conim-
 brica, illustres habent Academiæ; cumque eru-
 ditissimis hominibus, ac liberalibus studiis
 affluant,

affluant, splendidissimum Fidei ac disciplinarum, non solum ijs Regnis, verum etiam disiunctissimis ab orbe Christiano prouincijs lumen accenderunt: cumque Religiosas familias, tamquam subsidiarias copias, Deus huic operi tanto sustinendo identidem excitauerit, nemo est quin cernat, quam solida veritatis indagandæ vis Catholicis ac benemoratis gymnasijs constet, qua ingenia pascentur, & ad iuge æternitatis conuiuium parantur.

Mundi Schola, quanta ad excolendum hominem.

CAPVT VI.

Verum enim uero, ut hæc tanta præfidia sint; est tamen alia cœlestis Academia in qua vias suas Diuina sapientia docuit, atque etiamnum plenius exeunte iam Mundo indicat; verissimum ut sit, quod ex Domini ore prodijt, dicentis: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Quas enim rerum perturbationes ubiq; cernimus, non sunt veræ turbæ ijs qui sapiunt, sed scholæ, quibus piorum exercentur, impiorum autem ab ignorantiâ reuocantur ingenia. Quas ut semper patere intelligeremus, sæpe nos scriptura, sæpe qui de prouidentia Dei perutiles edidere labores, sæpissime verò nos docuit euentus rerum, quæ antiquitus acciderunt. Anne

prælectio vlla certior, aut ad veritatem
 assequendam liquidior esse potuit, quàm
 tot captiuitatibus & transmigrationsibus
 afflicti Iudæi, per quos tamen quæ videba-
 tur ijs illata calamitas, ea sapiētici, iustitiæ-
 que Dei manifestandis operibus mirificè
 inseruiebat? Sesaci A Egyptio Regi traditi
 sunt illi, vt sciant (ait Deus) distantiam serui-
 tutis meæ, & regni terrarū. Ideo Deus (in-
 quit Theódoretus) Allophylis Arcam qui-
 dem tradidit, populi iniquitatem arguens
 (nec enim oportebat legē propugnatorem
 suū facere eos, qui legem palam transgressi
 fuerāt) traditæ autem maiestatem tuetur,
 Allophylos docens, quod non Deum vi-
 cissent, sed hominum iniquitatem. Prop-
 terea Dagon quoq; , quem illi ceu Deū a-
 dorabant (Idolū verò hic erat mutū, & o-
 mnis sensus expers) ante Arcam corruere
 facit, & eundem cultoribus illius spectā-
 dum exhibet, vt Allophyli discrimen dis-
 cerent. Illi verò eundem stolidè rursus
 erigunt; demum autem ipsum collapsum
 vident, & cum adorant; deinde magna
 amentia ducti, & discriminē videre nolētes,
 experientia magistra sapere didicerunt; &
 castigati, & ignorantie ebrietate excussa,
 Arcam, vt decebat, suis cultoribus remittūt;
 & anathematis eam honorantes, castigati-
 ones suas prædicant; eosq; qui illā suscipi-
 ebant, reditus modum docent.

Sextidecimi huius seculi consideratio utilissima ad Hominis culturam.

CAPVT VII.

Quod si in hoc, quod prope iam elabitur SEXTIDE-
 sæculum inspiciamus, nū vidimus vnquā CIMI HV-
 vberiore Diuinæ sapientiæ scholā? Prælia IVS SECV-
 tot cū Turcis & gentibus; & adeo inter Chri- LIA CHRI-
 stianos ipsos, ac cum hæreticis commissa; tot STO NA-
 pro cuiusq; affectibus, aut culpa reportatas, TO EVEN-
 vel amissas victorias: hæresum numerum tā- TA, ET
 tum non innumerabilem: quæ tamen hære- DOCTRI-
 ses, nolentibus, ac ne cogitantibus quidē hæ- NA MIRA-
 reticis, peperere insignem martyriorū copiā; BILIS.
 scripta nobilissima; Patres emendatos, cū per
 Fidei hostes, aut iniuria temporū, varij erro-
 res in eorum opera irrepissent; Canones li-
 matissimos; absolutissimam (post Lateranen-
 se, Leone X. Conciliū) Tridētinam Pio III.
 Pontifice Synodum; reformationes optimas;
 Seminaria denique & Collegia Catholica ge-
 nuerunt: Iam verò familiæ Religiosæ anti-
 quæ ac recentes, quæ in orbem vniuersum ad
 animas è Satanæ faucibus eripiēdas, quasi ve-
 loces Angeli conuolarunt; sceptraq; & Reg-
 na, quæ ipsis conspeximus oculis cadere,
 quòd Catholicam explodi Religionem per-
 misissent; administrationes perturbatæ, atq;
 confusæ, quòd antiqua illa & sapiēter relicta,
 Machia-

Machiauellicæ fæci adhæserint: tot libri Hæresibus & Atheismo scatentes, qui emissi sunt ad cæcitatem plectendos eos, qui tenebras magis quàm lucem dilexerunt: tot è contrario doctissima edita volumina, propter eos, quos in Fide perstantes veritatis splendor reddidit perspicaciores; Hæc, inquam, & alia, quæ mox dicenda erunt, quasi lucidissimi radij humanas ita mentes collustrarunt, vt in pròptu quisque habeat, quod inde addiscat aptissimè.

NOVI OR-
BIS DIG-
NISSIMA
CONSIDERE
RATIO.

Hilarius

At, vt antiquiora omittamus, emerfus pene ex Oceano, ætate nostra, nouus Orbis quantum non gemmarum modo atq; auri, verum diuitiarum sapientiæ Dei copiam exeruit? Inditum autem duobus Hispaniæ ac Lusitaniæ Regibus desiderium eos remotissimos tractus peruestigandi, quantos veterum Philosophorum errores sustulit, & quot veritatis recessus abditos patefecit? Tot quidem animarum myriades per id desiderium tanquam per escam ad salutem allecæ, non tam fecerunt, vt Ecclesia ipsa, quæ hæresibus contaminata, videri iam poterat moribunda reuiuisceret, quàm vt verissimum experiremur quod vir sanctus olim scripsit: Ecclesia (inquit) dum persequitur, floret; dum opprimitur, crescit; dum contemnitur, proficit; dum læditur, vincit; dum arguitur, intelligit; tum deniq; stat, cum superari videtur.

Cum autem Occidentales, & Orientales
Indiæ

Indiæ in vnum postea Regem coiunxerunt, animaduertimus denique sapientissimè omnia à Deo effecta fuisse. Philippinis enim insulis inuentis, cum proxima iam Lusitanicis alijs tractibus ingentibus esset Catholici Regis ditio, sub vnus imperio nunc fit facilius animos in officio continendi, ac Religionis cum sapientia propagandæ.

Summa hæc esto: Omnia nuda & aperta *Hebr. 4.*
 Dei sunt oculis, quiq; hunc mundum sine vl- *Mat. 10.*
 lo labore creauit, eundem sapientissimè absq;
 molestia tuetur ac regit. Et quidem sic regit,
 vt res etiam singulas, harumq; omnes actio-
 nes integrè procuret, nec res vlla maxima,
 minima, sine illius volūtate geratur. Quem
 & ipsi Ethnici negare non potuerunt, quin
 oculum haberet vindicem, & aurea illa libra
 vnuscuiusq; opera penderet, ac quasi è duo-
 bus dolijs bona malaque deplueret, ipsumq;
 à nemine cerni dicerent, cum tamen cuncta *ἐκδοικον*
 intueatur. En igitur Deum; qui vt paterfa- *ὁμμα.*
 milias, duces suis adhibuit liberalissimè: vt *Iliad 8. ε.*
 verò magister, atque ante omnes æternitates *84.*
 in splendoribus genitus, innumera mentibus *Isa. 50.*
 obiecit lumina, vt & potestatem dederit no-
 bis, vt filij Dei efficeremur: quam obrem iure
 summo poscit, vt ingenti animo & alacri ad
 excipiendam cum Religione sapientiam oc-
 curramus. Nam si sterilitatem culti ab se agri
 odit agricola; sane multo magis oderit Deus
 animos, quos tam sedulò excultos viderit in
 sui

30 ANTONII POSSEVINI
fui dedecus (vt ita dicam) infœcundos.

*Humanae mentes ad Sapientiam & Religionem con-
dita, ac tot munita & praesidijs, cur à ve-
ritate deflectant.*

CAPVT VIII.

SED quænam causæ sint, cur mens huma-
na ad sapientiam & religionem condita,
totq; ad eam munita praesidijs, neq; verita-
tem conquirat, nec quæsitam consecetur, &
verò deflectat in vanitates atque insanias fal-
sas; permirum profectò est. Eò certè quod
praeter inditum à Deo sciendi desiderium, in-
citari adhuc acrius potest vel ab ijs, qui cum
nihilo maiores essent hominibus, in summos
viros euaserunt: vel incendi honore, qui vir-
tutem etiam in hac vita, vt umbra corpora
consequitur; vel adduci publico priuato ve
patriæ, suæq; familiæ bono; vel affici liquidis-
simarum dulcedine voluptatum, quibus ani-
mi maximè alitur; vel (quod caput est) æter-
no visionis & fruitionis aternæ præmio in-
uitari. At multo mirandū est magis, quòd cū
pecuniã & vitã ad verum indagandum, impē-
dimus, ipsius tamen aliqui fiant hostes acer-
rimi, vt mordicus incertissima dogmata re-
tinentes, pro his depugnent tāquam pro aris
& focis quin etiam sanguinem interdū effun-
dāt. Quid? Id, quod esse fallissimū, certissima
Religio

Religio, veræq; lumē Philosophiæ mōstrant, quodq; ex tuis habuit infelicissimos, ita quorundam sensus peruasit, vix vnquam vt ab eo possint auelli, nisi extraordinariā Deo supponente manū, celeriter in viam redeāt, quæ rectissimè ducit ad vitam.

Tres igitur tanti istius dāni principes sunt *Tres principes causæ, ita necessario prænoscendæ, vt quemadmodū morbi, cognita origine, facilius curātur; sic causis illis perspectis, facile possint, quæ præcessere incōmoda, anteuerti, vel imminētia auerti: Tū verò huius nostri laboris vsus, disciplinarūq; tractatio erit, Deo iuuantē, dilucidior atq; vtilior.*

Tres illæ sunt: Peccati labes, quæ mirifice hebetat mentes, ac cui faces subministrat Satanæ, mūdus, & prauū idētīdē affectus: Quodq; antea non dispicitur, ecquid ferre valeāt humeri: Nec sedulo deinceps, nec qua decet methodo, nec vnde oporteret, excōluntur ingenia: nec verò doctrina vel sobriè, vel ad vsū hauritur.

Prima causæ, cur ingenia non excōlantur.

CAPVT IX.

PRimā autem attigit Deus. Nōne (ait) *Iob. 18.*
 lux impij extinguetur, nec splendet *Ezech. 14.*
 flāma ignis eius? Et alibi: Qui posuerit *Peccati labes*
 mūditiā in corde suo, & scandalū iniqui-
 tatis suæ statuerit contra faciem suam,
 & vene-

,, & venerit ad Prophetam interrogans per
 ,, cum me; respondebo ei in multitudine im
 ,, munditiarum suarum; iuxta iniquitatem
 ,, interrogantis, sic iniquitas Prophetæ erit.
 Ac profectò ita res habet. Nam & quanta-
 cunq; emineat arbor, hæcq; floruerit, ac
 fructus quoque tulerit vberes, si vermis
 in radice lateat, non potest non exarescere
 aut amarorè per omnes ramos & fructus,
 perq; ipsa fructuū semina non diffundere.
 Auerroes, ille quidem impius, atque à ve-
 ræ philosophiæ semita non vna in re aber-
 rans, vi tamen veritatis actus, castitatem &
 reliquas virtutes, quæ carnis petulantiam
 coercent, falsus est plurimum ad scientias
 speculatiuas comparandas afferre adiu-
 menti.

*In 7. Phys.
 Castitatē
 plurimum
 cōferre ad
 scientiā spe-
 culatiuam
 comparan-
 dam.*

*Lib. de Ira
 Dei.*

*Gradus
 per quos ad
 domiciliū
 veritatis
 ascenditur.*

Ceterum cū gradus sint multi, per quos
 ad domicilium veritatis ascenditur, non
 est (ait Lactantius) facile cuiilibet euehi ad
 summum. Caligantibus enim veritatis ful-
 gore luminibus, qui stabilem gradum te-
 nere non possunt, reuoluuntur in pla-
 num. Porrò cum primus sit gradus, intel-
 liger falsas religiones, vt eas & detestemur,
 & declinemus: secūdus, quod vnus sit Deus
 summus, cuius potestas ac prouidentia ef-
 fecerit à principio mundum, & gubernet
 in posterū. tertius, credere in eius Filium,
 quē legauit in terrā, cui^o ope ac doctrina li-
 berati ab errore quo implicati tenebamur,
 forma-

formatique ad veri Dei cultum, iustitiam
 disceremus: quartus, in sanctitate & iustitia
 eidem seruire omnibus diebus vitæ nostræ:
 haud mirandum est, si de priore gradu ex-
 cussi fuerint, qui ad colendum Deum non se
 contulerunt, sed mundi elementa suspicien-
 tes, cœlum, terram, mare, solem, lunam, cæ-
 teraque astra venerati sunt. Sapiencia enim
 simul cum Religione colitur, vbi vita, & a-
 ctus omnis ad vnum caput, & ad vnum sum-
 mum refertur. De sequenti autem gradu de-
 ciderunt, qui cum vnum esse Deum consen-
 sissent, hi tamen à philosophis quibusdam ir-
 retiti, & falsis argumentationibus capti, ali-
 ter de vnica illa Maiestate senserunt, quàm
 veritas habet. De tertio præcipientes ruerunt,
 qui cum nossent Filium Dei redemptorem
 omnium, ac volentem omnes saluos fieri, ta-
 men aut non admiserunt, aut aliter accepe-
 runt, quàm recta postulat fides. De quarto
 præcipitarunt & præcipitant plurimi, qui
 cum mentes & corpora fœdarunt & fœdant
 turpitudinibus, intueri nequeunt Deum, ac
 veritatem, quam soli mundi corde rectè vi-
 debunt.

*Sapientia
 quando se-
 mul cum
 Religione
 colitur.*

Matth. 23

Iam quod ad Satanã, mundum & affectus
 attinet, qui cœnum intermiscet, ne pulchri-
 tudo sapientiæ cernatur & ametur, id primo
 statuendum est; dæmonum inuidia nil inten-
 tatum relinqui, quo nobis subtrahât lucem,
 quam ipsi deperdiderunt. Nam etsi (quod S.

1. p. qu. 64.
art. 1.

Dionys.
Areop.

Thomas inquit) naturalis in ijs haud fit im-
minuta cognitio; ea tamen quæ per gratiam
& reuelationem in infunditur, aut prorsus
ab ijs abest, aut imminuta est; cum affecti-
ua, quæ diuinum gignit amorem, omnino
fit in ijs extincta. Quare & Patres optimè cē-
sent, vires illorum esse ligatas; intellectione
autem peruersitate affectus & voluntatis
magna ex parte obscuratam.

*Secunda causa cur homines à veritate deflectant,
& de varijs hominum ingenijs.*

CAPVT X.

Lib. 1. de
Repub.

VENIO ad alteram causam, quã in eo sit-
tam esse diximus, quod antequã ad stu-
dia sciẽtiarum conferunt se adolescentes, nõ
dispiciunt, ecquid ferre valeant humeri. Quod
quidem tanti esse ponderis Plato existima-
uit, vt eminentissimum supra reliquos magi-
stratum dixerit instituendũ, ad quem inge-
nia examinanda (præsertim puerorum atque
adolescentum) adducerentur: Aristoteles au-
tem non parum, sed totum Reipublicę bonũ
in hoc positum esse asseruerit. Primo igitur
de varietate ingeniorum, mox de necessitate
ac ratione singula pernoscendi agemus; vt
deinceps, quæ cuique cultio adhibenda sit,
ordine dicatur.

Ingenium
quid sit.

Ingeniũ ea indoles est, qua facilè, vel dif-
ficu-

ficulter res, aut artes addiscuntur. Naturam qui vocarunt, non eam intellexerunt, qua forma quælibet substantialis designatur: quæ cum det esse rei, principium operandi est.

Quo item nomine qui particeps rationis est animus natura dicitur; quo cum informe-
mur, idem quoque principium est omnium, quas edimus, operationum. Cum autem animi, de quibus agimus, eadem perfectione essentiali sint omnes, siue sapiant, seu desipiât, sanè natura hæc, ingenium non est. Vnum enim esset in omnibus. Quamobrem Aristoteles, atque alij, Naturæ alteram notionem tribuerunt, quæ (cum per eam fiat, ut habiles vel inhabiles simus) existit è quatuor primarum qualitatum temperatura, calidæ, frigidæ, humidæ, siccæ, vnde & ingeniorum varietas prodit. Quin & eiusdem hominis, vel pueri, aut adolescentis; vel viri, aut senescentis, varia cernuntur studia, quæ manant è diuersis ætatum temperamentis. Ut qui puer tantum non distabat à bruto, is postea grandior factus miram ingenij vim, demum & fortitudinem vir, ac prudentiam ostendat senex: alij verò, qui viuiores apparebant, postea stupidi, aut stipites penè fiunt. Ac non defuere qui, cum summo fuissent ingenio, scientijsque præstarent, partim omnia, partim pleraque dedidicerint. At hæc vel morbo, vel culturæ defectu, vel contrario habitu, vel miraculo constat accidisse. No-

MESSA-
ULA CR-
INUS.

Plin. lib. 7.

cap. 24.

Solin. c. 7.

Testatus

q. 11. in c. 3.

li. 3. Reg.

Ferdinād.

Castillus

1. centur.

histor. Do-
minicani

Ordinis.

Plato.

dial. s. de

legib. ver-
sus finem.

Marfil.

Fic. in arg.

dial. 6. de

legibus.

Rom. 5.

tum est illud Messallæ Coruini, qui à diuturno morbo nominis quoque sui oblitus est. Corruptione enim interioris sensus, quæ dicitur phantasia, scientia penitus corrumpi potest. Sed de culturæ defectu postea, cum ad id, quod tertium huius capituli membrum est, veniemus. Contrario autem habitu, quem quis captiosa ratione deceptus induit. Miraculo, quali donatus est Albertus Magnus à beatissima virgine cum quinquennium ante mortem omnino quæ didicerat, ignoravit; quippe qui ab eadem virgine impetrauerat, ne se in philosophorum opinio- nibus, sed in ipsa Christi fide ac charitate finiret mori. Plato autem ad tres causas refert ingeniorum diuersitatem, ad humanam, naturalem, diuinam, Humana, vt sit, lex, edu- catio, consuetudo diuersa. Naturalis, ele- mentorum atque alimentorum varietas. Diuina, fiderum Angelorumque potestas, de quibus fufius, qui eundem Platonem Fici- nus est interpretatus, cum Hippocrates de aëre, aquis, locis edisserens, ex ijs diuersita- tem ingeniorum effici dixerit. At cum di- versos populorum mores Alexander ab A- lexandro referat, idque quod Apostolus è Menandro aduersus Cretenses scripserat, fuerit etiam prouerbio eo confirmatum, τρία κᾱππα κανα, κρη̄ς, κίλιξ, καππαδο̄ς. nempe tres hasce literas, c c c, esse malas, quibus Cretenses, Cilices, Cappadoces indicaren- tur,

tur, hæcque omnia ante Christi aduentum, peccato in omnes inualescente, verius dici possent: postquam tamen eius benignitas ap- *Ad Tit. 2.*
paruit omnibus hominibus, & claudi sicut cerui (ait Propheta) salierunt, & quæ erat in *Esa. 35.*
aridam, facta est in aquosam; nemini ad capessendum diuinam gratiam obfuerunt aër, aqua, locus, influxus siderum, orbium lationes, siue alia quæcumque; modo vocanti Christo aures & cor aperuerit.

Ingenia quotuplicia, ex Aristotele.

CAPVT XI.

ET Aristoteles quidem ingenia facit duplicia; alia, quæ à natura bene conformata sint, quæ diuidit in viuida, & stabilia: alia, quæ malè; cum nimia vel mobilitas furor- *2. Rhetor.*
rem, vel stabilitas stuporem gignit. Atque *Ingenia*
ad hæc sanè capita quidquid ingeniorum est, *quotupli-*
non incommodè referri posset, qualia sunt *cia ex A-*
præcocia, vt in quibusdam pueris cernitur, *rist.*
quos ἀνδρόπαιδες vocauit Sophocles, quasi diceret viri pueros, quos item Græci alij
ἐυδρόμοι, bene currentes; atque ἐυμαθεῖς, bene
discentes dixerunt: contraria verò, ferotina, magna item, parua, mediocria, felicia, apta, inepta, velocia, tarda, acuta, obtusa: vt felix ille sit dictus, qui in se vno inuenerit & doctorem, & disciplinam, & docendi
C 3, viam

viam ac rationem, sequere ipsum habuerit
semper in sua potestate. Sanè aliqui *αυτοδιδασκτοι*, quasi absque aliena disciplina eruditi
visti sunt, quales Sancti Augustinus, Anto-
nius, Stephanus Anachoreta, Bernardus, Ioã-
nes item Picus Mirandulanus superiore ex-
eunte seculo, quem Naturæ miraculum vo-
cauerunt, qui sola ingenij bonitate (narrat
cius fratris filius Ioannes Franciscus) nullius
ferè præceptione, mutorum præceptorum
subsidio ad quæcumque appellebat, ea est af-
fecutus. Sed tamen hi penè omnes *θεοδιδασκτοι*
potius dicendi sunt, quos peculiari pri-
uilegio, sed tamen ipsis assidua mox ora-
tione cooperantibus, Deus edocuit. Nam
& præter Salomonem, de quo supra dixi-
mus, Beseleel, Ooliab, in templo ornando,
Daniel, Hieremias, reliqui Prophetæ, atque
Apostoli, Hor Aegyptius Abbas, Maria
Aegyptiaca, barbarus quidam Seruus, qui
ætate Augustini (vt hic ipse scriptum reli-
quit) literas ipsas nemine docente, tridua-
nis precibus, vt sibi reuelarentur, orans opti-
mè didicit; Romualdus Abbas eodem mo-
do Psalmorum factus interpret; Ephræm
Syriæ Eremita, cui Græci sermonis vsum
S. Basilius Deum precatus obtinuit. S. Tho-
mas Aquinas, cui (quod continenter facie-
bat) oranti, cùm in locum Prophetarum dif-
ficillimum incidisset, affuere Apostoli Pe-
trus, & Paulus, qui sensum Scripturæ aperue-
runt;

In eiu vit.

*Cap. 1. hu-
ius libri.*

*Aug. lib. 1.
de doctrin.
Christian.*

punt; S. Franciscus, Ioannes Traiectensis, qui ab aratro vocatus ad Episcopatum, Rege Clotario diuinitus literarum & virtutum Ecclesiasticarum cognitionem accepit; Hildegardis Spanheimensis Abbatissa, quæ octoginta annos nata, multa scripsit, Latini sermonis ignara, cœlitus erudita; Catherina Senensis, Baptista virgo Genuensis, Teresa in Hispania, paucos ante annos: Quæ eo libentius attuli, tum quoniam hostes ipsi Catholicæ fidei, iusto Dei iudicio, in suos libros magnum istorum numerum exempla contulerunt, vt nihil iam afferre possint excusationi: cur tantos viros à Deo edoctos reiectis hæresibus non audierint: tum vt cordati intelligant, diuersa quidem esse ingenia, at non tam è qualitatibus corporum, quàm è diuina prouidentia sapientissimè vniuersum hoc pendere negotium; qua de re postea adhuc.

Verum enim uerò, quoniam & ad pro-
curandam omnium salutem, non minus
quàm ad humanas scientias edocendas pluri-
mum profuerit, si noscantur eorum, quos
veteres vocauerunt Barbaros, non eadem om-
nium esse ingenia: id quidem fufius erit di-
cendum, quum de Theologia cum Gentibus
& Indis agemus; quo loco naturam noui Or-
bis, ac rationem procurandæ Indorum salutis,
ex optimis & oculatis testibus, ac fidei Dei o-
perarijs, ad eam tractationem retulimus.

S. Tho. in
epi. ad Ro.
c. 1. lect. 5.
1. Cor.
14. lect. 2.
Vide Iose-
phum. Ascen-
sum de situ
noui orbis.

Accedit ad hæc omnia, quod philosophi, sed & ante hos diuina scriptura, docuerant, seruili adeo nasci quosdam ingenio, vt vix aliud capere queant, quàm materiale quiddam, quod in hominum obsequium operantur. Natura seruos dixit Aristoteles, quos haud putat liberalibus artibus esse ad dicendos.

r. Politic.

Natura autem qui dicuntur serui, hi à reliquis distinguendi sunt, quos lex, aut conditio, quales qui in bello capiuntur; vel emptio, vel merces, vel virtus, aut charitas faciunt, vt alijs alij seruiant. hi enim à disciplinis haud arcendi sunt.

Sed & Hippocrates dixit, quæ feminis ad tellurem proportio est, eandem scientiæ esse ad humanum ingenium; quæ neque vniuersa eadem est, ac quamuis aliqua pinguis & fœcunda sit, excolenda est tamen, ac dispiciendum cuiusnam semini sit aptior. At ne hoc quidem satis. Tempus enim factioni idoneum expectandum est; mox enatum semen expurgandum; multumque in id impendendum laboris & temporis, vt maturescat. Quin Clemens Alexandrinus cum animos nostros vocasset agros animatos, eisdem diuersitatibus, quibus sunt agri, subiectos esse homines ostendit. Nec Cicero secus censuit, qui dixit repugnare naturæ, esse hoc ipsum, quod est gigantes pugnasse cum cœlo. Sategerat ille filium

Mar-

In Padagogog.

De Nat. Deor.

Marcum virtutibus atque scientijs imbuere, sed frustra; vt expertus in eo fit quod Aristoteles inquit, Vnumquodque recipi per modum recipientis. Quare & Poëta ille inquit.

Tu nihil inuita facies, dices ve Minerva.

Horat. de arte poet.

Et docet examinandum esse,

Quid ferre recusent, Quid valeant humeri.

Multa verò omittenda, quæ processura non sint. Ait enim

— & quæ

Desperat tractata, nitescere posse relinquit.

At certè (quidquid Galenus & alij senserint, mores animi sequi temperaturam corporis) vt negandum non est, tum inde, tum è causis extrinsecis aliquatenus animos inclinari; docendi sunt tamen (quod & nos faciemus, vbi agetur de Medicina) ne qui plus nimio eorum sententiæ adhærent, aliquam propterea vim arbitrij nostri libertati putent inferri. Neque anim quemadmodum in Idea Bibliothecæ Selectæ) vlla fuit in Angelis ijs corporum constitutio, qui à Deo defecerunt; nec in Adamo & Eua, qui facti sunt recti & perfecti, cur suo conditori non obtemperauerint: neque item scietiam tot rerum Adamus est consecutus, nisi quod vt boni omnis fuit ipse Deus dator, ita eorum quæ perpetrarunt, sponte illimet fuere auctores. Duo igitur hæc fundamenta sunt; Alterum, Vocatis à Christo

seruis tradi bona, vel externa; opes, honores, amicos: vel corporis; nobilitatē, valetudinē, decorem: vel animi; virtutē, scientiā. Numerari autem ab Apostolo nouē donorū genera eorum, quæ Theologi gratis data dixerunt: Sermonē scientiæ, sermonem sapientiæ; Fidē, gratiam sanitatum, operationū virtutū, prophetiam, discretionem spirituum, genera linguarum, interpretationem sermonū. Præter hæc, gratiam iustificantem vna cum virtutibus, quas infusas Theologi optimè nominarunt. Alterum: Quibus talenta dat Deus id unicuique facere (vt idem ipse inquit Dominus) secundum propriam virtutem: nimirum quibus tradit vel vnum, vel plura, præbere etiā his vires, quibus eorum officium præstet: nisi per eos stet, ac sinant se abduci à vero & recto.

Porro nisi omnibus omnia det, dicendum non esse, Cur me fecisti sic? Sed vt cuiq; propriū esse colendū agrū, ex quo non plus, quā deceat, tributi sit exigendū, ita summū fuisse donum, quòd Deus condiderit nos ad suam imaginē, libero donauerit arbitrio, quæ maxima ditio est; nemini ad cælum viam interclusit, nisi vocanti obsurdescat, eundē esse Spiritū, qui singulis largitur vt vult: proinde corporis etiam incommoda plerumq; superari, si tot cælestibus præsidijs vti velimus. Ceterum Scaliger cordatè Hieronymum Cardanum euicit Galeni sententiæ mordicus in-

Mar. 25.

Iob 31.

Eccles. 7.

1. Cor. 12.

DONO.

RVM DI-

VINOR.

GENERA.

Mat. 25.

NOTA.

cus innitentem , cum scripsit à tempera-
tura mores duci. Qua de re vide eun-
dem Scaligerum de Subtilitate , Exercitat.

274.

*Ratio noscendi ingenia, quæ quibus artibus
idonea sint.*

CAR. XII.

HAE Cum ita sint ratio ingenia no-
scendi quærenda est ; quæ quidem
vna non fuit. Ac primò scitè locutus est
qui dixit, in Republica proxenetas esse i-
stis inquirendis ac probandis necessarios,
is fuit Plato , cuius Dialogo de Scien- *Plato in*
tia, cùm Theodorus cum Socrate collo- *Theateto.*
queretur, sic inquit de Theateto: Difficile
est admodum , reperire hominem inge-
niosum simul, & præ cæteris mansuetum,
atque virilem. Equidem nec fuisse um-
quam existimo, nec esse video, qui ita na-
tura sint instituti. Cæterum acuti, vt hic,
sagacesque & memores ac dociles, plerū-
que in iracundiam impetusque præcipites
sunt , prouunt enim atque raptantur,
quemadmodum absque retinaculis na-
ues ; & furiosi potius , quam fortes exi-
stunt , graues autem sæpe , cum ad disci-
plinas se conferunt , segnes, torpentes,
obliuiosi sunt. Hic verò ita leniter, libe-
re, suau-

,, re, suauiter, expeditè, maxima cum man-
 ,, suetudine ad disciplinas quæstionesque
 ,, graditur, vt nec lubricus quietusque olei
 ,, fluxus mollior & suauior videatur, vt
 ,, mirum sit, tantum ingenium tam maturè
 ,, ista peragere. Hæc Plato, indicans mo-
 ,, derata ingenia (quæ tamen sint perspicua)
 ,, esse scientijs apta.

*Lib. 1. Eth.
 cap. 3.*

Aristoteles autem eum ait non posse idoneum esse auditorem ciuilibus philosophiæ atque moralium, qui ob iuuentutem dijudicare nequeat ex quibus & de quibus rationes conficiuntur. Adde (inquit) quòd cum perturbationes sequatur, frustra & inutiliter audiet. finis enim non cognitio, sed actio est. Interest autem nihil, iuuenis ætate, an moribus aliquis sit. non enim defectus penes tempus est; sed quia & uiuit, & singula persequitur ex perturbatione; talibus enim cognitio perinde atque incontinentibus inutilis euadit. Illis autem perquam utilis esse potest, qui secundum rationem, & appetitiones & actiones suas moderantur. Sic ille, qui si Christum nouisset, dixisset cum Paulo: Animalis homo non percipit ea quæ Dei sunt. vel cum Iacobo: Quia si quis auditor est verbi, & non factor; hic comparabitur viro consideranti vultum natiuitatis suæ in speculo, considerauit enim se & abiit, & statim oblitus est, qualis

*1. Cor. 2.
 Iacobi 1.*

lis fuerit. Qui autem perspexerit in LEGE perfectæ libertatis, & permanserit in ea, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis; hic beatus in facto suo erit. Atqui & Salomon in maleuolam animam haud in-^{Sap. 1.}gredi sapientiam, ante Platonem & Aristotelem testatus est.

*De examine ingeniorum Ioannis
Huarts.*

CAPVT XIII.

AT Ioannes Huartes libro de ingenio-^{Cap. 3.}rum examine, disciplinas, quæ memoria comparantur, scribit esse, Grammaticam, Theoricam Legum, Arithmeticam, Theologiam positiuam. quod verò intellectu, Dialecticam, Naturalem, ac Moralem Philosophiam, Practicam Legum, eam scilicet qua causæ publicæ defenduntur. Theoricam Medicinæ, Theologiam Scholasticam. quæ autem cogitatiua, siue diancea, Artes ac Scientias omnes, quæ ad figuras, ad symmetriam & proportionem, ad harmoniam pertinent. has esse Poësim, Eloquentiam, Musicen, Practicam Medicinam, Mathematicam, Astrologiam, Administrationem Reipublicæ; Artes, Militarem, Concionandi, Pingendi, delineandi, scribendi, legendi, machinas excitandi; amanuensibus plu-

pluribus eodem tempore varia, rectè omnia, dictandi; moribus præterea esse commodum, festiuum, elegantem, ac procurandis negotijs acrem. Affert autem exempla. Nam si de vocibus (ait) loquimur; cum hæ non natura; sed inuentorum arbitrio impositæ sint rebus, vix quam intellectus, memoria verò omnino cuncta efficit. Quod & in pueris cerni docet Aristoteles, quos facilius ducere linguas, quàm grandes natu, etsi hi ratione plus valent, res ipsa monstrat. Sic ille:

At duo hic perpendenda sunt: Alterum: Possè hinc natu grandiorum ingenia detereri à linguis addiscendis; Alterum, Existimari fuisse temere ac fortuito nomina rebus indita; quod sane falsum est; ac (si generatim accipiatur) Diuinæ Scripturæ contrarium. Equidem in varijs prouincijs expertus, quod ad primum attinet; in eam opinionem dudum veni, ætatem quidem puerilem non ob ipsam memoriam potissimum dictionibus alienarum linguarum addiscendis ac pronuntiandis esse aptiorem; verum facilius id consequi, quòd soluta alijs curis, feruentioribusque animorum affectibus expedita, quòdque tenerioribus organis prædita, minus patriæ linguæ affluerit. Verum enim uero, si in idem incumberent proyectiones, multitud. neque negotiorum deposita, sensuum item illecebras vel vocati ad religiosiorem vitam, vel sanctis sæpe Sacramentis

eramentis cohiberent; tantum ab esse, quin
 linguas addiscerent, vt etiam rectius & bre-
 uius quam pueri assequerentur. Adest enim
 iudicium acrius, quo ex flexibus, & compo-
 sitarum vocum deriuationibus docentur,
 ac ducuntur in notitiam plurimarum, quæ
 ex principibus tamquam radicibus exi-
 stunt. Etymon illud est, quo assecuto,
 cæterapleraque non tam memoria, quàm
 iudicio comprehenduntur. Græcam lin-
 guam, felicem in componendis simul sim-
 plicibus vocibus, atque in epithetis apte con-
 cinnandis, quæ rerum notiones aut proprie-
 tates ponunt ob oculos, yri docti non im-
 merito commendant. Ea de lingua nos su-
 sius, vbi de Theologia cum Græcis contro-
 uersa egimus. De Latina quoq; hic dici pos-
 sent aliqua; tum quòd & à Græcis multa ac-
 ceperit, qui à Phœnicibus literas ipsas mu-
 tuarunt (quod postea planius erit attingendum)
 tum quòd inter Latinos, vt doctissimus, celebratus est Marcus Varro, qui
 de Latina lingua conscribens, origenes eius
 attentauit elicere, vnde multa, quæ huc fa-
 ciunt, suppeditantur; quamquam nec viri
 foetus integros habeamus: & verò in huius
 fragmentis nonnulla acutiores desiderant:
 non quidem illa, quæ spectent ad emendati-
 orem editionem (nam id olim præstitit
 Antonius Augustinus, cum Romæ, quæ
 extabant Varronis, emendatiora edidit)
 verum

M. VARRO

Varro e-
men datus

verum quod natura verborum & dictionum ab eo penitus inspicere poterat. Mitto quae Plato in Cratylo, Eustathius in Homerum, Graecus auctor in Etymologico, Germani in componendis nominibus; & recentiores alij in eruendis vocum originibus elaborarunt. Patet enim late campus in quo non tam memoria, ut diximus, quam intellectus cum fructu collaborent. Certè cum notiones cae sint, quas appellamus rerum species mente comprehensas, cumque quod utique manus agit in materiam, hoc agat intellectus in notiones, quarum notae sunt verba; quanto fuerit expeditior intellectus, ac proprietates rerum melius discreuerit, & quibus vocibus id efficiatur, fuerit assecutus; memoriae etiam ipsi suppeditabit, unde firmitus, quae apprehenderit retineat. Quod certè puerorum non est. Propterea & Aristoteles ipse in tradenda philosophia, noua inuexit nomina, quae plus iudicio, quam memoria indigent: & Philosophi nostrates hoc ipsum, Graecam imitati rationem, facere conati sunt: minus forsitan aptè, quod Latinae linguae vim & causas omnes haud perceperant; at non prorsus ineptè ijs qui sapiunt, ac quibus ad res probandas incommoda est verborum circuitio.

*De nominum impositione num à natura, an
fortuito sint indita.*

CAPVT XIV.

IAM quod suspicari quis possit, nomina temerè ac fortuito indita fuisse, cum arbitrio non natura dicantur, imposita, sic sentiendum, & aded dicendum est ijs, qui sese linguis dant; Deum ipsum fuisse primum, mox Adamum, qui ea imposuerunt; summa videlicet ratione, non autem casu, nec pro cuiusque hominis arbitrio. Et Adamum sanè nominavit Deus variis nominibus, siue eo ipso quod Terrenum; siue Enos, & Isch; quorum alterum, obluiscens, alterum significat virum, imposuit etiam nomina luci, cælo, dici, nocti. Adamus autem Chauæ, siue Euæ, filijsque, è quibus certa etiamnum remanent eorum inter gentes vestigia nominum, quæ ab Adami posteris fluxere, qui in varias orbis partes commigrarunt. Ac cù Hebræa lingua omnium prima fuerit, inde Græci, Latini, ac plerique alij populi earumdem vocalium atque consonantium nomina, & idem penè alphabetum acceperunt, quod adhuc retinent.

Tostatus sanè tantæ eruditionis vir discretè inquit, Adamum accepisse à Deo linguam (quod ad alia omnia attinebat) perfectam;

*Tost. qua.
344. in ca.
13. Genes.*

D

exce-

exceptis quæ ad animantium nomina pertinerent: cum autem plurimarum notitiã vo- cum diuinitus hauisset, eum nomina ijsdem indidisse animantibus, quæ horum naturis congruerent, sumpta è diuersis causis, siue à propria differentia, siue à naturali proprietate; siue à motu, siue à figura, siue ab aliqua peculiari actione, siue à singulari aliquo & proprio accidente. Ceterum, vt linguarum confusio sub Babelis turri secuta sit, aut aliæ inueterauerint, vel prorsus immutatæ sint, aut irruptionibus externorum commixtæ minus antiquum obtineant: id tamen certum est, in omni idiomate quædam esse tamquã primitiua, è quibus ratione plus quam arbitrio cetera deducantur: Platonem proinde monuisse, compositionem vocum res potissimũ sacras spectantium, ad sapientes potius quàm ad alios pertinere. Quamobrem & sapientes, & qui ratione vtantur, rectius sape quàm pueri linguas addiscent.

*Plato in
Cratyl.*

*Latinam, & Græcã linguam qui calleant, quique
alia quædam nouerint, eos non esse inhabiles per-
cipiendis speculatiuis scientijs, contra
quam Ioannes Huartes
senferit.*

CAPVT XV.

ADdit Huartes, scientijs theoreticis eorum ingenia apta non esse, qui Latinã linguam

linguam egregie nouerint, vel in poëtica excellant. Itaque poëtas & eloquentes ablegat à philosophia, à Theologia scholastica, à Mathematicis. Accerfit autem exempla è Sancto Thoma, Scoto, Durando, Caietano : quibus non veretur adiungere Platonem & Aristotelem; quippe quos omnes & intellectu plus valuisse, quàm memoria opinatus est; ac proinde nesciuisse eleganter scribere, quam quàm (inquit) in speculatione præstiterint. At bonus vir toto errat coelo. Plus errant, qui versantes eius librû, non secernunt verû à falso; sicq; de ingenijs statuût, vt auellant à studijs sublimiorib. adolescentes, qui plurimû alioquin proficerent.

Ac primum non negauerim, ad veritatem eruendam requiri aciem mentis, quæ nõ fit obtusa, vel hebes. Nam perfecta actiones illæ, quas edunt intellectus & diantœa, quam vulgus (non tamen malè) discursum vocat facultates illas requirunt eximias : vt si cum aliquo disputandum sit, peruideant, ecquid positum sit in controuersia : si verò per se ipsi rem dispiciant; causas disquirant, ab effectibus in earum cognitionem veniant, ex ijs cognitis remeent ad causas; distinguant ambigua, diuidant, recte definiant, & colligant: si quæ non perspicitur exitus, aperiant sibi tamen effugium; sciant vti propositionibus, quas dicunt reflexas, atque ad id, quod grauissimum est, deducant aduer-

sarium : itidem argumentationibus aptis,
 quibus repellantur, vel dissoluantur, vel e-
 ludantur, vel retūdantur hostium tela: pur-
 getur nimirum putatis hinc inde obiectioni-
 bus ac rebus superfluis cortex, vt veritatis
 nucleus prodat purus. Sed vt hæc præstare
 nequeat vir memor, & probè loquens, per-
 negandum est. Ac cum Latinæ æquè ac bar-
 baræ voces mandari memoriæ possint; quid-
 ni Latinam vel Græcam is discat, qui fordi-
 das & obscurissimas percipit, quæ ne ab ijs
 quidem omnibus intelliguntur, qui eas bar-
 barè publicè profitentur? Nam & diuinan-
 dum est sæpè, quid sibi voluerint, qui eum
 ad modū locuti sunt: ac de vocibus crebrior,
 quàm de ipsis rebus existit altercatio. Vsu
 autem res liquet. Nam qui de plebe ea in ci-
 uitate commorantur, vbi aptè loquuntur re-
 liqui, non alia vtuntur lingua quàm ipsi no-
 biles; sæpè etiam elegantiore, cum (fucata re-
 licta) natiuam retinent. Nec in S. Thoma,
 cæterisque Theologis culpanda memoria
 est, qua quidem enituerunt; sed tempus, quo
 politiores literæ aut conciderant, aut in fá-
 cra eorum septa non penetrauerant, qui re-
 bus potiùs quàm verbis, ac Deo plus
 quàm humanæ gloriæ
 vacabant.

*Platonis, & Aristotelis Stylus, & Dictio elegantissima, contra quam senserit
Ioan. Huartes.*

CAPVT XVI.

DE Platone & Aristotele prorsus falsum est quod inquit Huartes. Stylo. n. Platónico & phrasibus nihil in Græca lingua est elegantius. Aristotelem Cicero, qui ferè non minus in Græcis, quam in Latinis fuit Orator, vocat aureum eloquentiæ flumen. Sed vt ab aliquibus malè Latinus factus, aut ad Auerroem pessimè ex Arabico versum adiunctus, alia quàm decebat facie apparuit; illiterati barbariem ei tribuerunt: præterquã quod in ijs quæ ad naturalem potissimũ philosophiam attinebant, concisior fuit, tum ex methodo breuitatẽ postulante, tum quoniam ijs explicandis consulto obscuritatem adhibuit, quæ ne ipse quidem satis fuerat affectus. quanquam & ipsa rerum inquisitio specificarum differentiarum, interiorumq; expensio causarum, quæ non sunt omnibus obuiã, remotiorem ab vsu communi dicendi exigunt modum. Moralia certè, quæ prima emisit Aristoteles in lucem, quæve methodi, styli ac studij erga virtutẽ, magnum ipsi nomen conciliarunt (Socratis. n. & Platonis opera, pars illa philosophiæ tum florebat)

bat) ita sunt nitide scripta, vt nihil supra. Reliqua, in quibus sensa animi apertius depro-
psit, eandem ostendunt limam. Idē de The-
ophrasto, Alexandro Aphrodisiensi, The-
mistio, Simplicio, qui Platonicā & Aristote-
lis philosophiam apprime nouit, Ioāne Grā-
matico, Hammonio dici potest: vt eodē mo-
mento intelligatur bonas cum bonis linguis
artēs posse facilius, quā cū barbarie copula-
ri. At, si à Græcorum philosophia ad veterū
Christianorum Theologią accedimus, Cle-
mens & Athanasius Alexandrini, Iustinus,
Gregorius Nazianzenus, qui poësim cū sche-
lastica iuxit, Basilius, Gregorius Nyssenus,
Ioannes Chrysofomus, Eusebius, Theodo-
retus, ac plerique alij, licet non omnes è Græ-
cia essent oriundi, quive Patres ad septem
priors Synodos conuenerunt, propriam &
elegantem dicendi vim ad scientias adhibu-
ere.

*Patrum Africanorum, & aliorum Dictiono
non inelegans.*

CAPVT XVII.

SIn oculos in Africam & Europam, (vt
mittam Hilarium, Hieronymum, & a-
lios) ad eos conuertimus, qui penē Schola-
sticæ methodi habentur auctores, præfer-
tim ad Augustinum, ex quo Thomas ingen-
tem

tem Summæ partem in sua scripta contulit; ecquid aliud statuas, quàm scientias, vt factū est à Patribus, Latine, ac recte esse explanandas, ni velis cui loqueris, ne dicam & tibi ipsi, esse barbarus? Rhetóricos tamen flores excipio minime huc accommodos. Sed & qui ad pro uincias ipsas, Hispaniam quoque respiciunt, quam Huartes affert in medium, quasi Latinæ linguæ (ait) incapacem, quòd ingenio ad contemplandum valeat, ne homini quidem illi assentient. Erat certe, cum minus humanioribus literis excoleretur Hispania, vt videri hoc potuisset. Verum id non ab ingenijs, sed inde acciderat, quòd præceptores deerant, nec Hispani his studijs sese dedebant. At iam ipsorum aliqua cum perlego, quæ hoc sæculo in manus hominum prodierunt, nec vim in dicendo, nec iudicium in recte exponendo; nec memoriam, quod ad dictionem attinet, desidero. Extat è pluribus, quo nunc taceo, Dominici Soti liber de Natura & gratia, quem in Tridentina Synodo emisit; & Melchioris Cani Episcopi Canariensis Comunes Loci, qui ostenderunt, quid hoc in genere potuissent in reliquis, si voluissent. Domestica si licet intueri mihi, tamquam notoria, neminem pene cerno è nostris Theologis, & Philosophis Hispanis ac Lusitanis, qui prelo sua commiserint quin videam vberem atque interiorem scientiam cum dicendi facultate

coniunctam. Collegium Societatis nostræ Conimbricensem in Lusitania, philosophiæ curriculum nouissimè edidit, quo nescio an quidquam vel aciori iudicio, vel aptiore dicendi, vel synceriores philosophandi genere vnquam ad nos manarit. Petr. Fonseca (de quo post, cum philosophica suo loco attingam) Benedict. Perrerus, Gregor. Valètia, Francisc. Ribera, qui in duodecim Prophetas scripsit, Petrus Ribadeneyra, Iosephus Acoffa, & cæteri an Latinè scripserint, nemo tam rudis est, quin sentiat. Et Ioannis Azori, ac Ioannis Maldonati commentaria in Euangelia prodierunt testantia quod dicimus. At eminentia illa Antonij Augustini, & aliorum ingenia, quorū labores Christianus orbis magno cum fructu excepit, satis commentum Huartis euincunt, Hispanos autem ceteros accendent, vt ne earum dotium, quas à Deo accepere, integram, in Dei ipsius gloriam, Latinæ (addo & Græcæ) linguæ simul cum scientiis iungendæ laudem aspernentur.

*De Amanuensibus quod senserit Io. Huartes
infirmum esse iudicium.*

CAPVT XVIII.

AT de Amanuensibus qui ab alijs conducti dictata à professoribus excipiūt, quos

quos idèd à scholis reijcit Huartes, quod rectè atq; expeditè scribètes, vix tamen quidquam intelligunt, infirmum iudicium est. Nam si victus suppeteret, ac professores adirent, cumque alijs conferrent, quæ antea meditati priuatis in studijs fuissent, aptiores forsàn essent, quàm qui pecuniam ad scriptionè eis subministrant.

Nec verò admittit Huartes qui pingere, aut scribere scitè, operam dant, quibus cum facultas cogitandi insit, negat intelligendi esse vim illam acrem, quæ percipiendo vero sit satis. Quamobrem desperat istos fore vnamquam Philosophos, siue Theologos. Dixerim ego, si quemadmodum scribèdo & pingendo, species quæ in cogitationem cadunt, haud in ea sisterent gressum, sed intellectus in eas sese effunderet, nil obesse cur vtrumque aliquis capere possit. Ac quod de sermone dixi, posse videlicet nos elegantem æque ac inelegantem addiscere, sic de scriptione pronuncio, si quis rectiùs litteras, mox syllabas, & voces in tempore delineasset. At sordidia sæpè nos plus quàm ingenij tarditas auocat ab ijs, quæ benè initio percepta habitum gignerent. Atque vtinam aliqui id nolint, metuentes ne quid sibi deinceps iubeatur grauiùs, quod ad scribendi officium spectat. Quin & audio non defuisse, qui vt doctiores haberentur, data opera pessimè scribere soliti sunt, quasi rota eorum mens con-

58 ANTONII POSSEVINI
templando absorberetur. Sed quidquid ob-
strepant, id certum est; quæ rectè fiunt, ster-
nere viam ad rectiora: iuuari autem assuetu-
dine, & à Doctoribus, manum & animum
eorum, qui vtroque nolint abuti.

Ratio altera tutior pernoscendi ingenia.

CAPVT XIX.

VEteres igitur philosophi priusquam in-
scholas & ad disciplinas altiores admit-
terent adolescentes, secus eorum pendebant
ingenia. Pythagoras tum Arithmetica, quæ
ingenij monstrat acumen, tum quinquennij
silentio indicto: Plato si Mathematica prius
didicissent: Socrates verò eos loquentes au-
diens, quare & dicebat: Loquere, vt te videã.
Diogenes Cynicus querebatur terrena vasa
non emi, quæ antea tinnitu non exploraren-
tur; solo autem aspectu contentos esse qui e-
merent hominem. Obseruabant alij alia.
Protagoras Abderites puer, ligna in fascem
compendiosè posita, & ratione quadam Geo-
metrica, librata humeris expeditissimè ge-
stabat, quæstus causa: Democritus philoso-
phus compositionis gratiam admiratus, fas-
cem soluere, & denuo cõponere iussit. quod
cùm Protagoras sine cunctatione fecisset, A-
dolescens (inquit cùm ingenio valeas, me se-
quere, vt maiora melioraque addiscas. Ari-
stote-

stoteles præloquijs, seu præmijs scabrosa
 & ardua proponens, stupidos & negligentes
 arcebat, inuitabat autem viuidos & perspicaces.
 Bion pueros deliciofiores hæud putabat
 disciplinis idoneos, tenellū caseum inueniens
 hamo non attrahi. Atheniēfibus is erat mos
 (inquit Gregor. Nazianzenus) vt adolescen-
 tum patientiam primò pertentarent. Cuius
 fortasse nonnullum vestigium reliquum est
 in quibusdam Europæ Academijs, quod vo-
 cant pupillatu eximere studiosos. Quæ cum
 antiquitus virtutis aliqua esset probatio, de-
 flexit alicubi ad licentiam, peccandi que & e-
 brietatis ansam: quare & ad pristinum statū,
 qualem Christianos decet, esset ea probatio
 reuocanda. In qua si quid pecuniæ (quod cæ-
 teri studiosi solent) extorqueatur à tyroni-
 bus, quibus id commodè liceat, id in paupe-
 res scholasticos alendos honesta in domo,
 vel Septentrionalium excitato Seminario
 tribuendum esset. Sic enim diuinæ sapientiæ
 liberalitatem in persequendis studijs demer-
 erentur. Alij autem à parentum educatio-
 ne, à præfagijs aliquibus, à propensionibus,
 quas Aristoteles vocat *ἐπιπροσέτινες*, quæ-
 nam futuræ essent indoles, iudicarunt. Ori-
 genes (ait Eusebius) cum adhuc esset puer,
 de abditis Scripturæ sensibus Leonidam pa-
 rentem, de causis verò, atque instrumen-
 torum vsu, opifices fatigabat. Asclepiodo-
 tus Alexandrinus à puero miracula naturæ

*Lact. lib.
4. cap. 7.*

*Grego. Na-
zianzen. in
Macedonia.*

*Euseb. lib. 6.
cap. 3.*

*Suidas.
Gilbertus
Cognatus
lib. 6.*

ob-

obseruabat, eademque accuratissimè inquir-
 rebat de opificibus, quæ Origenes. Sanctus
 Nicolaus Myræ Episcopus in Lycia adoles-
 centulus ad Lectiones sacras adibat, dum ce-
 teri lusibus vacabant. Carolus Borromæus
 Cardinalis, cuius memoria recentissima est,
 altaria domi puer excitabat, ac coram ijs sæ-
 pè procumbebat. Galenus Pergamenus tan-
 tum non excedens ex ephœbis methodo o-
 peram dabat. Andreas Vesalius nostro sæcu-
 lo vix euaserat ex infantia, cum mures disse-
 caret. Hi igitur, & alij, indicatijs alijs, quantus
 quisque in varijs studijs futurus esset, monstra-
 runt. Sanè nullo vnquam tempore defuit
 Deus, quin edere sineret argumenta ingenij
 cum, quo ad publicum bonum uti vellet, ni-
 si is aliò peccatis rueret. Quare & interrogā-
 di essent parentes, vel susceptores, equibus
 rebus filij eorum libentiùs hærebant pueri;
 tum pro captu, si propensio ad bonum esset,
 vnusquisque duceretur. Quinetiam haud fa-
 cilè iudicium ferendum est, vbi inuicem si-
 milia videntur ingenia. Mirū enim est quot
 quemque circumscribunt hominem, quasi
 proprietates indiuiduæ, quibus inuicè quisque
 ab altero differt. Nam qui erga Iurispruden-
 tiam affici visi sunt, aut Medicinam, horum
 Theoriæ alter, praxi alter: sic qui erga Theo-
 logiam, hic positiuæ, Scholasticæ ille euasit
 aptior. Quemadmodum igitur quæ extrin-
 secus speciem habent simillimam (qualem
 habent

habent inter se candidum, sal, faccarum, farina, calx, contusa optimè omnia) facilè sensum oculorum fallūt, nisi gustatus adhibeatur; si plerunque in quibus videantur eadem esse ingenia, interiore disquisitione indigēt, vt probè noscantur.

Christianis tutiorem esse Rationem pernoscendi ingenia; quàm Ethnicis fuerit.

CAPVT XX.

GVstatus porrò harum rerum interior quando nobis, qui in Christi luce versamur, palatum sanatum est, rectiùs ad hoc negotium adhibebitur, quàm fiebat à Gentilibus. Cū enim dicat Apostolus, à spirituali iudicari omnia, sanè è Christiana & spirituali schola petèda est vniuersa hæc ars pernoscendi ingenia commodissimè.

Artis ratio duplex: Altera qua commixti Ecclesiasticis laici, quasi totam rem administrant. Episcopo tamen (qui solet esse Academicarum Cancellarius) præside, atque adscitis qui pro tempore eliguntur, Rectore (vt vocant) Vniuersitatum, & Consiliarijs: Altera spectat ad ea, quæ sunt vel Canonicorum & Capituli, vel Cœnobiorum, vel aliarum Religiosarum familiarum Seminaria, siue Collegia, quæ tamen docendæ iuuetutis publicam curam suscipere. Quæ quoniam ad cultu-

culturam ingeniorum pertinent, quod quidem est tertium ex ijs quæ proposuerá; ideo non ita multò post de re tota planius. Nunc fat fuerit, ne quis ingenij, temporis, bonorũ decoctor sit; & vt quam quisque artem aptius est amplexurus, in ea se exerceat; vt animo quæ dicturi sumus insculpat. Nimirum primo:

*Arist. 30.
Sectione.*

Ne Aristotelem quidem latuisse, mortalibus à Deo cuncta communicari, quorum etiam causâ sit efficiens. Quare, vt qui cupit aptum ad horas pulsandas horologium, is rectâ contendit ad artificem: sic qui ingeniorũ delectum habet ad disciplinas, eat ad opificem, qui maiore sapientia nos cõdidit, quàm alter ille fecerit horologium. Differuit Philosophus de intellectu, de scientia, de manu, de organo multa, vt acutè & appositè, sic etiam verè. Duo ait, diuinitus collata sunt homini; corpori manus, animo mens. Nam &

*Arist. 3. de
Anima.*

hæc natura nobis indita, quasi organũ quoddam est intrinsecus. At extrinsecus tamquã organa sunt scientiæ & artes, quas paramus & acquirimus. Quare quod manus corpori, id intellectui mens est, vtraque utiq; vtriusque organum. Nam & manum inquit instrumentum esse instrumentorum; intellectum autem speciem esse specierum.

Deinde sibi certò persuaideat, Deum, qui quoniam nos cõdidit; optimè nouit quid sit in homine, docere nos verissimum ingeniorum

rum examen; ita vt qui eo relicto, prudentie tantum suę velit inniti, in ipsa planitie lapsurus sit. At certè qui secus fecerit, sæpe ad Academias se conferet, vt, quod aiunt, Doctoraus insignia suscipiat, sibiq̄ue apud omnes cõciliet famam, qui mox cœno turpissimo peccatorum conspurcatus, nec vlla sapiëntia imbutus, redibit ad suos; aut certè, quod sæpe hisce quoque annis accidit, interfectus iacebit in plateis, ac Deo & hominibus pessimũ sui relinquet odorem; præter æternam illam, quam daturus est, pœnam, si sine Deo, sine lumine, sine pœnitentia emigret è vita. Quibus igitur hæc fuerit cura Principibus, Magistratibus, parentibus, tutoribus, præceptoribus, confessarijs, amicis; hi in toto hoc negotio ingenia perpendendi, sibi ponant ob oculos creationis nostræ finem, qui in eo situs est, vt qui literarum studijs sese daturi sint, SA-FINI^S LVTEM IN DEI GLORIAM conse-STVDIO-quantur. Quamobrem & diligenti peccato-RVM QVINAM-rum (etiam totius vitæ antea actæ) exhomologesi expiati apud Sacerdotem, eò rectissimè tendant, quod senserint & potissimum placere Deo, ac sibi ipsis conducibilius esse ad salutem. Tum vtrinque rationes expendant, quas mox Sacerdoti pio, prudenti, erudito, communicent, vt diuinæ oblatas sapientiæ & ipse perpendens, dicat quid senserit. Sic enim rectè cupienti non subtrahet Deus lumen suum. Cùm è contrario omnem teme-

temeritatis limitem ea excedat cogitatio,
qua opinatur aliquis fore, vt seipsum Deo
concessurus sit ei, qui semetipsum Deo
subducatur, & oculos claudat.

*Excolendis ingenijs vtilissimam esse nostri fi-
nis considerationem, & eius qui no-
bis indidit Mentem.*

CAPVT XXI.

Basil. lib. 11 ,, **S**ANè quod ad finem eum sibi propo-
Quomodo ,, Snendum attinet, tantum eius esse vim
legendi ,, scripsit Basilius, vt cum nemo (inquit) ex
sint Ethni- ,, arte laudem consequatur, nisi eandem ar-
ci aucto- ,, tem, in qua se exercuerit, ad eum ipsum
res. ,, finem perducatur: ita hic si negligatur, cuius
,, gratia quicquid cogitamus, molimur, a-
,, gimus, facienda sunt, non solum proximè
,, accedimus ad bruta, verum etiam nostræ
,, mentes, veluti sine arte nauigia, quib. de-
,, sint qui clauum regunt, aut temere huc illuc
,, omni vento circumferuntur, aut deniq;
,, scopulis illisæ miserrimè naufragium pa-
,, tiuntur. Et hæc quidem Basilius.

Id verò etiam cogitandum est, eum qui
nobis indidit mentem, corporique absq;
vlla ipsius cooperatione constructo, &
varijs qualitibus prædito infudit, posse
item ad maiores gradus euehere nos, atq;
efficere, vt quæ ex ipsis qualitibus exi-
stunt

stunt in nobis difficultates, superentur, aut ad certam temperationem redigantur: siquidem nouæ frequenter illuminationese-manant ex illa diuini splendoris abyssio in Angelicas mentes; & quanto puriore & eminentiore natura pollent, tanto excellentius conuertuntur ad Deum, sanctis autem ijs donis perpetua cum datoris laude vtuntur; quam obrem pleni harum illuminationum, eas alijs subministrant; quorum desideria, vt dictum est, ad altare diuinum erga salutem nostram seduli offerunt. Iam ipsum intellectus donum, quod è septem Spiritus sancti est vnum, mentes nostras attollit ad ea noscenda, quæ solo naturali lumine nunquam assequi: nec intimè potuissimus indagare:: videlicet hoc dono in fide constabilimur, atque ad diuinam gloriam procurandam impellimur; permouemur item ad salutem proximi, atque ad contemplandam in creaturis altitudinem, sapientiam, & bonitatem Dei; non humanis quidem argumentis, quæ ab effectibus perducunt nos in notitiam causarum, sed interiore quodam lumine superinfuso; ac denique percum fit, vt ab eo magistro in primis pendeamus, à quo magisterium omne, ac disciplina, scriptaque & libri, in quibus veritas aliqua fit, profecti sunt. Ipsi in æternum gloria. Amen. Et à Dauide quidem enixè hoc intellectus donum ad diuinam in-

telligendam legem expetebatur; quod multo magis faciendum est nobis in percipientibus ijs scriptoribus, qui cum de scientijs humanis egerint, populos à diuina lege, atque à veritatis semita auerterunt. Hinc itaque factum est, vt non solum Prophetis, Apostolis, & quibus extraordinariè sublimium scientiarum munus collatum est à Deo, verum etiam alijs ad humanas ipsas disciplinas diuina se manus exeruerit, ijs, qui demissè ac cupidè vota sua Deo obtulere. Alberto Magno, qui capere philosophica non poterat, quoniam certis quotidianis precationibus à Beatissima Virgine hoc flagitabat, certis item conditionibus concessum est. Ac neminem pene latet, oratione plus quàm studijs eò scientiarum Thomam Aquinatem euectum fuisse, quò nescio an aliquis vllus peruenerit, ne dicam altiùs ascenderit: plurimi verò, qui ad Diuini petitoris ostium cum fide pulsarunt, verum esse experti sunt quod Iacobus scripsit Apostolus, ac in præfatione nos attigimus, Deum esse qui petentibus sapientiam largiens, nemini improperat.

S. Thom.

Iac. 1.

Ceterum pro certo habeat quisque probus adolescens, si certum tenuerit ordinem, munditiem autem animi & corporis ad scientias adhibuerit, pleraque se, tum naturalia, tum externa incommoda superaturum; quandoquidem & ferrum, quod vel rubi-
gine

gine fuit exesum, vel aliundè retusum, industria potest expoliri atque exacui. Ordinem autem dixi, quòd, vt ferè vniuscuiusque ingenio, summo in gradu vna tantum disciplina respondet (nimirum cum in eam serio incumbitur) sic varijs sese eodem tempore dedere disciplinis, ingenia distrahit, mentisque aciem obtundit, vt dum hæc in plures inspicit, nullam integrè contempletur atque concipiat. Accedit, si quid vnum rectè addiscimus, id quasi firmum ad alia superstruitur: è quo deinceps tuto peruenitur ad apicem. Sed hæc planius in Philosophicis. Ordinem item intelligo, quo omnes animi vires ad id, cui vacandum est, appositè connitatur, ita vt, nedum altera tantum vtamur, reliquæ iaceant, atque, vt ita dicam, se desertas relinqui ægre ferant: cum, si quis omnes vires ordinate ad discendum intenderit, vniuersus ipse homo euasurus sit doctus; faciliusque reliquis adhibitis, quas vocant, animæ potentijs, res ipsas sit percepturus: quemadmodum pluribus manibus, quàm vna, leuius onera, licet grauiâ, gestantur. Quod vt magis liqueat, sciant qui solum speculatione pascunt intellectum, aut sine hac memoriæ tantum mandant quæ audiunt, aut legunt; vel intellectu & memoria posthabitis, vnam ipsam voluntatem specie pietatis quadam afferunt ad disciplinas, hos, absoluto studiorum curriculo,

culo, non admodum vtilis futuros. Nam vel docere alios nescient, aut cum auocabuntur à libris, in cœlone (vt aiunt) an in terris consistant, ignorabunt; vel occasione studiorum ac speculationis vix fructum aliquem ferent, ob quem scientiæ comparantur.

Res itaque hæc summi momenti est, sed quam per pauci consequi possint, qui in primis ac sedulo virium animi sui, quas potentias dicunt (vtendum est enim ad pietatem piorum vocibus) ad prælectiones diuinas non adhibuerint. Diuinas autem prælectiones voco, quas in Dei schola orando & meditando per necessarium est, vt vnusquisq; si velit agere serio, comprehendat.

Constans Deliberatio, & labor cultura ingeniorum mirificè vtilis.

CAPVT XXII.

ATqui & animus constans, ac firma deliberatio (ni prorsus repugnet natura) faciunt, vt qui haud omnino sit studijs aptus, aptior fiat si primæ causæ diligentius cooperetur. Cleanthes, qui (sicut Xenocrates) tardissimo fuit ingenio, dictus est Hercules alter sapientiæ, quod labore ac studio insignis Philosophus euaserit. Accedebat summa inopia. Nam vt victum quotidie

tidie quæreret, noctu aquam alijs hauriebat: quare & *φραγντλης* vocatus est, quasi aquæ haustor. Demosthenes pronuntiandi difficultatem, ac tarditatem ingenij vicit industria (quod norunt omnes) ac diligentia. Baldus, cui iam seni ad studium Iurisprudentiæ venienti, vt probrum obijciebant, dicentes: Sero ad hæc venis, ô Balde; quamobrem causarum in altero sæculo eris patronus: nil territus ita profecit, vt cum nominis celebritate mundus adhuc perdoctis eius scriptis vtatur. Ignatius Loyola Societatis nostræ, excitante Deo, fundator, cum ex aulico, ac militari genere viuendi, sæculo renuntiasset, grandisquæ ætate iam, sponteque pauper, linguæ primum Latinæ, mox scientijs se dedisset, procul non solum à suis, verùm ab omni humano solatio atque subsidio, dum alijs Lutetiæ suam præstaret operam, interdum autem Rothomagum Normaniæ Metropolim petens, nonnunquam item in Angliam traiciens, vt tantum stipsis sibi eum ad finem, ad quem vocabatur à Deo, corrogaret; non tam sibi scientias est consecutus, quàm ostium tot Collegijs & Seminarijs aperuit, in quibus plurimi in vniuerso orbe Christiano erudiuntur.

*Cultura Ingeniorum quam breuior, facilior,
fructuosior: vbi quales esse debeant Magi-
stri, & à quibus cauendum.*

CAPVT XXIII.

DIxi auerti nos à femita Religionis & Sapientia, cum non excoluntur ingenia. Id verò cum accidat ab imperitis, & improbis præceptoribus; à scholis & publicis Academijs, in quibus antiqua disciplina non viget; à ratione studiorum præpostera, à socijs, ab egestate, ab imbecillitate virium, à scriptis, aut libris vel inemendatis, vel labe aliqua aspersis, vel in quibus vix vlla certissima sit methodus, quodque nec sobriè, nec ad vsum discitur; agendum hic est de tota re, Deo aspirante, aliquanto accuratius, quandoquidem & dimidium facti (ait ille) qui bene cœpit, habet: ac sæpè fit, vt alij nobis in itinere præeant, nisi sarcinæ, quas equo gerimus, ritè prius aptentur, quàm ex hospitio discedamus. De præceptoribus id constat, quales sunt duces, tales fore ducendos. Si enim cæcus cæcum duxerit, ambo in foueam cadunt. inquit Scriptura. Hinc verò & multiplex illa opinionum hydra, & varia Philosophorum sectæ, & hæreses, atque hæresiarchæ, qui orbem inflammaverunt, atque

que etiam nunc inflammant ; ac plurima denique in omnibus artibus & disciplinis damna prodierunt . Quare hoc primum esto. Vt natura cuiusque exploranda est, ac quæ quibus ingenijs scientiæ quadrent, deliberandum ; sic Magistros aptiores, quique ad docendum magis afficiantur , esse diligendos, adhibito per diligentem examine. Humanum ingenium (aiebat Plato) cultura fit diuinissimum ; at hæc si desit, fit diabolicum. Agri enim quò fecundiores, eò peiores germinant herbas , nisi colantur & purgentur , & perspicax natura hominis , quæ vix potest quiescere, nisi bono assuescat, fertur præceps in malum : quæ, vt è multis nodis catena , sic alijs ex improbis factis adeo denique impeditur , humanæ vt vires ad se expediendas haud sint satis. Ita Iulianus Apostata , quòd Maximum Philosophum & Libanium impios nactus est , ex seipso , & è Christiano orbe (quantis potuit conatibus) pietatem, Religionem Christianam, scholas antea rectè institutas , templa Catholicorum, idque breuissimo temporis spatio, eiecit. quod deinde fusius attingendum est. Adeo veneni mica quantascumque exquisitas epulas inficit. Sed quibus probi & docti Magistri obtigere, ii Rempub. instaurarunt, atque auctores fuerunt, vt sapientia, Religioque pristinum reciperent statum. Carolus Magnus, quòd Alcuinum Bedæ di-

scipulum: plerique alij, quòd Othricum secundum, qui Magdeburgensis fuit Archiepiscopus: Honorius & Arcadius Theodosij Imperatoris filij, quod Arsenium Romanæ Ecclesiæ Diaconum: Otho III. Imperator, & Robertus Galliæ Rex, quòd Gisbertum Floriacensem monachum Gallum, qui postea fuit Silvester II. Pontif. Max. Rufus Angliæ Rex, quòd Lanfrancum Cantuariensem Archiepiscopum: Carolus V. hoc sæculo, quòd Adrianum VI. Pontif. Max. habuere præceptores, ea in se ipsis semina conceperunt, vnde ad Christianam Rempublicam maturuere fructus pretiosissimi. Græcia item dicta est *κρηνηφόρος*, filiorum alitrix, quoniam in id omnibus industriæ nervis contendebat. Verum quoniam eo tempore Religionem cum sapientia non coniunxit, tantus labor irritus erat. Cùm tamen qui propius naturalis luminis ductum sequebantur, ij magistros adolescentibus procurarint, quos factis, exemplis, signis, verbis, scriptione erudirent. Nihil prætermitto (ait Terentianus ille Demea) consuefacio denique; inspicere tanquam in speculum vitas omnium iubeo, atque ex alijs sumere exemplum sibi. Lacedemonij (Xenophonte & Plutarcho testibus) exemplo vitæ seniorum proposito filios instituebant, nec verò permittebant pro suo quemque arbitrio liberos docere: ac quos iuuentuti præ-

In Eunuchis.

In Politicis.

præficiant, ij neque mercede, nec pecunia
 conducti, sed è probioribus & sapientiori-
 bus Reipub. deligebantur, qui pro cuiusque
 ætate fecernerent magis idoneos, atque his
 decuriones addicerent, qui & præcipuâ mo-
 rum curam gererent, atque eos crebra hor-
 tatione, varijsque erga virtutem exercitatio-
 nibus incenderent. A cœna quæstio propo-
 nebatur, cui nisi diligenter, breui, & acute re-
 spondissent, uti hebetes, ac tardo ingenio ha-
 bebantur, & sæpe castigabantur. Quæstio e-
 rat; Qui nã aliqua virtute excellerent? Quid-
 ve sentirent de ijs qui rectè, an secus aliquid
 negotij pro Repub. administrassent? Ijdem
 vero Lacones affectabant cantilenarum ele-
 gantiam, & carminum, quibus inesset acu-
 leus; quo animi excitarentur, & alacritate
 quadam inflammarentur. Dictio nuda e-
 rat, & mascula; nec argumentum habebant a-
 liud, quàm eorum ornamenta, qui generosè
 vixissent, ac pro patria occubissent; quos vt
 immortalitati commendabant, sic contume-
 lijs afficiebant ignavos, quòd acerbam atque
 infelicem vitam duxissent. Idem quoque &
 Creteses fecere. Quod cum Romani fuissent
 imitati, Cicero exclamat: Quid hoc splendi-
 dius, quid etiam vtilius certamine? Pubertas
 canis suum honorem reddebat; defuncta vi-
 rium cursu ætas, ingredientes actuosam vi-
 tam fauoris nutrimentis prosequatur.
 Quas Athenas, quam scholam, quæ alienige-

*Plutare,
 in Laconi-
 cis.*

*Cælitus l.
 18. c. 26.*

*Val. Max.
 l. 2. c. 1. Ci-
 cero l. 1. &
 4. Tusc. 9.*

,, na studia huic domesticę discipline pretu-
 ,, lerim? Inde oriebantur Camilli, Scipiones,
 ,, Fabricij, per quos res Romana ita fuit au-
 ,, cta, vt vniuerso orbi imperaret. Ac certè
 ,, ita se res habet. Nam nec Platoni placuit,
 ,, vt à nutricibus narrarentur infantibus fa-
 ,, bulæ, quæ cum se in tenellos insinuent a-
 ,, nimos, vix vmq̃ funditus possunt euelli
 ,, nec veritati locus relinquatur. Hæc quidè
 illi. Qui cùm virtutis speciem haberent,
 solidas autem, & veras haud obtinerent,
 neque eorum historias perlegissent, quo-
 rum laus à Deo potius, quàm ab homini-
 bus profecta est, non poterant collineare
 ad verissimum scopum. Sed Diuina Sapi-
 entia sanctorum Patriarcharum Vitas, &
 Regum, atque aliorum gesta multo antea
 literis mandari voluerat, vt constaret
 quodnam præmium ij essent in terris con-
 secuti, quodve æternū in cælis erat con-
 secuturi in omnes æternitates. Qui igitur
 ad eum Ethnicorum modum tantum mo-
 do iuuentutem docent, Christianum au-
 tem hunc omittunt, qui verus, optimus,
 & primus esse debet ecquis miretur si par-
 cissimæ sationi respondeat messis exigua?
 si item mores secundum obiecta & exem-
 pla efformentur? plus autem factorū nos-
 catur eorum, qui perpetuo cruciantur apud
 inferos, quàm aliorum, quorum pos-
 sessio est in cælis futura perpetua?

*Signis, & honestis ludis excoli posse
ingenia.*

CAPVT XXIII.

DIxi verò doceri quoq; consueuisse per signa, nempe per imagines, atque huiusmodi alia. Hęc enim vt pro sui ratione ad bonum, malum vè possunt esse incitamenta, idiotarum autem documēta; si pueri, in quibus tamquam in molli cera species imprimuntur, ijs assueuerint, nemini dubium est, quin prodesse aut obesse possint quàm maximè. At cum nos quidem hac de re fusiùs acturi simus, cum de arte pingendi & sculpendi loquemur, sat fuerit modo attigisse quod acriter reprehendit Augustinus, qui cum in Poëtarum, & Comicorum Gentilium lectionem inueheretur, damnat quòd Terentius Chæream adduxerit, qui turpe Iouis factum in tabula depictum cernens, dixit. Ego verò homuncio hoc non facerem?

Sed inter signa connumero quasdam (vt ita dicam) industrias, ab ijs solitas adhiberi, quibus diuinitus honor, & salus animarum est cordi. Neque enim Hieronymum virum sanctum ad Lætam scribere puduit de institutione filiolæ in Grammatica, in hæc verba:

,, verba: Fiant ei literæ vel buxæ, vel ebur-
 ,, neæ, suis nominibus appellentur: ludat in
 ,, eis, vt & lusus ipse eruditio fit: & non so-
 ,, lum ordinem teneat literarum, vt memo-
 ,, ria nominum in canticum transeat, sed &
 ,, ipse inter se crebrò ordo turbetur, & me-
 ,, dijs vltima, primis media misceantur: vt
 ,, eas non sono tantum, sed & visu nouerit.
 ,, Cum verò cœperit trementi manu stilum
 ,, in cera ducere, vel alterius supposita ma-
 ,, nu teneri, regantur articuli, vel in tabula
 ,, sculpantur elementa, vt per eosdem sulcos
 ,, inclusa marginibus trahantur vestigia, vt
 ,, foras non queant euagari.

Id igitur etiam in alijs iocis honestis,
 ceterisque notis effici potest, quibus exci-
 tentur ingenia, memoria verò iuuetur ad
 ea, quæ cum sint à sensibus remota, fatigât
 mentes, nisi aliquo præsidio muniantur.
 Vidi ego, qui vt Grammaticen, aut Logi-
 cen facilius addisceret, varia pinxerat va-
 sa, è quibus existebant arbusculæ, in quarû
 folijs & ramis tum præcipuæ voces, quas
 vocant terminos, tum definitiones, aut di-
 uisiones erant inscriptæ, vt aspectum non
 confunderent; Nimirum suo quæque res
 loco dispositæ, aciem ingenij mirificè le-
 uant.

At rogandus est Deus, adhibendaque
 omnis diligentia, vt adolecentes in opti-
 ,, mum incidant præceptorem. Ij enim
 (inquit)

,, (inquit Cicero) primùm ante tenentur ad-
 ,, stricti, quàm quid esset optimum iudicare
 ,, potuerunt: deinde infirmissimo tempore
 ,, ætatis, ant obsecuti amico cuidam, aut v-
 ,, na alicuius, quem audierunt, oratione cap-
 ,, ti, de rebus incognitis iudicant, & ad quã-
 ,, cunque sunt disciplinam quasi tempestate
 ,, delati, ad eam tamquam ad saxum adhæ-
 ,, rescunt. Hæc ille. Sed & non tam doctus,
 ,, quàm vt fide Catholicus, & moribus inte-
 ,, gerrimis sit Magister, necesse est. Quæ e-
 ,, nim vetus erat querela, ea etiam peruenit
 ,, ad hæc tempora: per Præceptores Hære-
 ,, ticos, aut improbos mundum ipsum, atq;
 ,, omnem rerum statum concidisse. Et Ari-
 ,, stophanes Comicus, atq; Aristides & Lu-
 ,, cianus Sophistæ, Timon item, qui Psys-
 ,, los conscripsit, ac Iuuenalis, qui in eos in-
 ,, uectus est, atque Pacuuius, qui dixit, Odi
 ,, homines ignaua opera, philosopha sentē-
 ,, tia, fecere, vt cordato cuique vna cum Sal-
 ,, lustiano Mario parum placuerint eæ lite-
 ,, ræ, quæ ad virtutē Doctōribus nihil pro-
 ,, fuerint, imo (vt rectè vir doctus obserua-
 ,, uit) nocuerint, quia multi vitia sua tegunt
 ,, & inumbrant hoc velo, animo (vt inquit
 Tacitus) perfidiosi subdoli; auaritiā
 ,, & libidinem occultantes, spe-
 ,, cie bonarum arti-
 ,, um falsi.

Cicero A-
 cad. 9. in
 Lucullo.

Sallust. in
 Iugurtha.
 Lipsius de
 ciuili doct.
 lib. 1.

Tacitus in
 Annaliū.

*Ratio excolendi Verbis seu voce
ingenia.*

CAPVT XXV.

SEquitur doctrina, quæ verbis, aut dictanda proponitur. Ac primùm altiora nostræ Religionis mysteria nec facile omnibus manifestanda, ne profanæ multitudini (vt inquit Dionysius Areopagita) tradenda erant, ne priusquam esset initiata Sacramētis, quod sanctum erat & admirationis plenum contemneret. Sic Moyses (de quo postea) vel figuris, vel notis, vel traditione reconditorum docuit Sacerdotes. Quem postea morem suis in rebus, aut spectris Satanas, vt auctoritatem conciliaret erroribus, primo inter Chaldæos, & Aegyptios, deinde inter Græcos & Romanos, ac denique in vniuersum terrarum orbem inuehere studuit. Sed cum

*Plutarc. in
vita Nū:*

Ose. c. 10.

ijdem errores nec veritate niterentur, nec pietate muniti fuissent, id ipsis ob diffidium atque obsurditatem accidit, quod de falsis Prophetis verax testatus est, inquiens. Diuisum est cor illorum, nunc interibunt. Inde factum est, postea, vt quæ de cultu Numa edixerat, comburerentur: & à Græcis ficta sit Cybele falsorum Deorum, ac fallacium ceremoniarum mater, quas nemini cōmunicabāt, præterquàm ijs, quos secreto mysterijs
illis

illis execrandis imbuebant. Plato itē philosophica varijs ænigmatibus & velis, ne dicam & fabulis, obuoluit. Ac Pythagorei nec scripto, nec libris, sed viua voce in discipulorū animos sciētias instillabāt, quāobrē & viua erat disciplina, cui plures aures & animi erant erigendi, quā parādus calamus, aut papyrus, ac propterea ἀκουστικοί, hoc est auditores dicebātur: silētio aut diurno, quod ἐχευθίαν, vocabant, eruditi verba facere, quærere, cōmentari, poterāt. Græci eā docendi rationē ἀπροματικὴν, hoc est auscultatoriam nominarunt; quē admodū suos de naturali philosophia libros inscripsit Aristoteles. Et Diogenes roganti Hegesiæ, vt sibi scripta quædā interpretaretur. Stultus es (ait) qui caricas quidē non pictas, sed veras eligis; vera autē recitatione neglecta, te ad scriptam confers: Quin & Xeniadis Corinthij liberis totius doctrinæ summam tradidit in cōpendium redactā, vt nō chartis, sed memoria cōprehēderent: quos & instituit domi ministrare perentibus, ac cibo leui & vili, atque aquæ potu esse contentos: cumque reliqui cæsariem alerent ad formæ commendationem, ille iussit eos radere comam: & cūm prodeundum esset in publicum, incomptos producebat absque tunicis; incalceatos, accitos. Socratem scribit Plutarchus haud docere aliorum exemplo

Laertius l.
8. in Em-
pedocle.

Laertius l.
6. in Dio-
gene.

exemplo solidum, sed ingressionem aperientem dubitationum, sicut puerperij, iuuenibus excitasse, suscitasse, atque elicuisse ex ijs genuinas intelligentia: quod quidem obstricandi artem dicebat: non quæ extrinsecus infunderet, vt alij ostentabant, mentem illis, qui cum ipsis agebant; verùm demonstraret habere eos domi propriam, quæ aleret, rudè tamen & inconditam. Aristoteles autem intelligens quantum exercitatione, ac disquisitione, & disputationibus rerum natura erueretur, organum, & methodum, ac topica, sextum præcipue & octauum eorum librum diligenter conscripsit; de quibus postea suo loco fufius, ob eos qui nec tam vtili labore vtuntur, & verò plerumque carpunt, quod minus experti sunt, aut non intelligunt.

*Tractatus
de philosophia
Aristotelis.*

*Dictandis Prælectionibus num ingenia
ladantur.*

CAPVT XXVI.

HAEC igitur qui omifere, dictandisque prælectionibus potius ingenia presserunt adolescentum, quàm vt per veterum semitam deducerent, culturam eam deseruere, quam innuimus supra. Fit autem hinc, vt neque viua vox, qua (vt inquit Hieronymus) nescio quid latentis habet energiae, in discipulorum

pulorum animos influat. Sæpe enim ex alienis scriptis eadem promunt, quæ volunt haberi pro suis, quare potius peregrina & mortua, vel Echo nescio quæ obtundit aures, non mentem instruit. Ac qui dictata excipiunt, si nimix scriptioni sese immerferint; cum capita rerum notasse sat esset, haud minima damna patiuntur: primum, quod scriptis fidunt plus, quam vt res animo comprehendant; sæpeque id verum sit, quod vulgato & simplici, sed tamen vero carmine dicitur: Quod si charta cadat, secum sapientia vadat. Præterea & ipse dicendi stilus, ac bene literas formadi ratio abijcitur. Quam enim scribendo celeritatem adhibent adolescentes, ea fit, vt nec manus rectè vnquam deinceps aptetur, nec in auctoribus stilus ipse ac dictio animaduertatur; qui cum eleganter scripserint, sæpe barbare explicantur à præceptoribus, ac mixtim, quod ex alienis laboribus, vt diximus, sua commisceant; multi verò pariant quæ non parturierunt. Sanè qui in pictura vellet excellere, si initio, aut etiam post, nimis cito primas duceret lineas, numquam voti fieret compos. Inualetudinis autem ac vitæ non mediocre periculum incurritur; atramentumque plerumque mutatur in sanguinem, cum è pectore vomitur; vbi verò capitis ac ventriculi vires sunt fractæ, quod debuerat esse studiorum curriculum, id vitæ claudicatio fit; tempo-

F

risque

risque iactura, aliorum etiam molestia, pecuniæque amissio, ac damnum proximi, cui opera præstari nequeat. Iam ipsis, qui prælegunt, occasio demitur, qua serio materias excutiant; ut qualis fuerit fons, talis inde necessario aqua, turbida nempe ac sordida scaturiat. Quin & antiquiores ac perspicaciores interpretes, contextusque auctoris omittuntur: ac denique non pauci scholas derelinquentes sat habent, si amanuensem, qui dictata describat, eo mittant, in quæ vix postea vniquam inspiciunt; aut si oculum admouerint, fructu certè frustrantur repetitionum, ac disputandi & conferendi. Quæ res cum vtilissima sit, intellectum perficit. Sic ergo in horrei superficie iacet semen, quod cum neque sulcis commissum sit, nec contactum, eamquam inde speraueris messem? Atqui cum vix percipi possit, quod tam celeriter, aut de curtatis dictionibus scribitur; ipsa scriptio, vel potius corruptio, exequiæ sunt laborum: præterquam quod, qui labor in apparatus & reliqua huiusmodi impenditur, is non semel irritus est; quod eo in genere plerique libri iam euulgati sint, & quidem multis nominibus perfectiores, quam nostri. Quamobrem, si antequam scripture conficeremur, à Deo lucem, à peritis notitiâ eorum hauriremus, magnum esset compendium. Quinetiam religiosa paupertati interdum magnopere incommodauit, id pecuniæ reseruatam, quod ama-

amanuensibus attribuitur, quod sanè in bonos auctores coemendos vtilius atque communius transferri posset. Ducentis autem *Ann. 1705.* & quinquaginta propemodum ab hinc annis, in Academia Parisiensi lex de ratione explicandæ philosophiæ lata est, qua præcisè cauebatur, ne Doctores, quos vocabant, Nominatorès ad pënnam; subducendis singulis propositorum verbis, nominando & dictando, auditorum manum potius exercerent, quàm continenti explicatione mentem erudirent. Centum post annis, Gulielmus Cardinalis Totauillæus Sedis Apostolicæ Legatus, cum eiusdem Academiæ statum, partim abrogatis, partim firmatis legibus; constituisset, vocis continuationem, & sententiarum disquisitionem retinuit; curiosam illam & molestam de verbo ad verbum prælectionem vehementius coercuit; philosophicos libros de puncto (vt ipse scribi voluit) in punctum, ac de capite in caput, ore & voce doceri ac pronuntiarì iussit.

Nostri certè, quorum magna pars hoc in negotio maximè versatur, v su & damno edocti, quod è nimia illa descriptione prodijt, diu est, cum tanti incommodi & labores tollendi (nè dicam moderandi) necessitatè intellexerunt. Ac propterea, quos in Lusitanæ Academijs habemus Patres; hi iam naturalis philosophiæ partè è prelis emisere; qua tū scriptio illa subtrahatur, tū relinquatur occasio;

vnde acuantur ingenia, ac multa in arenã disputationum conferri queãt. Sed de tota hac re planius in Philosophicis.

Ecquid maximè obfit ingenij viuæ ne voce, an scripto excolendis.

CAPVT XXVII.

PORRò quod ad ingeniorum culturam atinet, ei magnè opere officit, si neque noscantur, nec cognita iaciantur initio in auditoribus fundamenta veritatis; cuius profecto ipsissimum domicilium est Christiana & Catholica Religio. Quod quoniam haud præstitum officium est, lethale Respublicæ, ac Regna vulnus accepere, vt hoc ipso sæculo duabus Synodis, Lateranensi & Tridentina fuerit remedium studiosissime conquirendum. Summa hæc esto: Qui philosophiã profitetur, is vt Theologiæ prius operam dedisset: qui ve ciuilibus prudentiam Iuris explanat, hic vt antea Diuinum & Canonicum altiùs degustasset: qui autem in reliquo disciplinarum orbe alienis mentibus excolendis vacat, si vt omnino perpenderent, ecquid ad eam rem in suis mentibus peculiij haberent, cõsultissimũ esset. Nã si quis deinceps studio vltioris progressus in libris declarãdis, vel thesiũ specie disputãdarũ, discipulos ac seipsum auertat à Diuinis & laudibus, & sacris, & cõ-

cioni-

cionibus, ne hic facile in baratrum totius impietatis ruet. Quod liquidius constabit, ubi ipsæ facultates quid in quaque singillatim hæc de re monstrādū sit, aptiorē nobis ansam differendi porrexerint.

Quæ necessario præponenda sunt, priusquam quisquam scientijs excolatur.

CAPVT XXVIII.

ADdo, vrgeri quemlibet præceptorem consciētia & ratione, vt emendatiores indicet auctores, aut interpretes, antequam eos proponat legendos: ne quis videlicet in hæreses, aut labem, aut in veteres illos, ac plerunq; scatenes erroribus libros incidat, neve pro legitimis suppositos admittat. Nam si vt suus cuique foetus adscribetur, id priscis Grammaticis, qui scientijs quoq; erant imbuti, erat (ait Quintilianus) potissimum curæ, vt libros recognoscerent, num essent; quorū nomina præferrent; quod quidem è dictione ferè iudicabant: cur non præmonitos adolescentes sinas præcipites ruere, ac quemcumque euulgatum librum illico arripere, atque in suam ipsorū versare perniciē?

At & culturæ deest qui reticet, quæ falsæ sese inter veras scientias improba immiscuerunt. Scilicet quoniam etiam impiæ sunt, atque

que à Synodis, à Patribus, ab ipsa Scriptura diuinitus fuere damnatæ (quemadmodum suo loco dicemus) sunt à præceptoribus explodendæ, libereque dicendum, qui ijs assenserit admonitus, hunc in grauissima peccata lapsurum. Sic igitur & in tradendis vtilibus disciplinis sine impedimento decurret, qui obices à Satana iniectos initio submouerit.

Ille enim; Magia (hæc enim mirum, quæ diabolica sit & damnata) rerum scientiam naturalium; Geomantia, præstantiâ Geometriæ; iudiciaria Astrologia, castitatē Astronomiæ; Physiognomia, & eiusmodi alijs, solida Theologiæ studia, & adorandas, ac certas Diuine prouidentię vias; Chymica Medicinam; nouis denique nouissime hoc sæculo artibus, quas vocat Rationem status (nisi hæc in primis inspicit in Deum) Moralem atq; Politicam corrumpere satagit, certam sine dubio admistrationem inuertens, diuinarumq; atque humanarum legum auctoritatem eneruans.

Nimia Ethnicorum Auctorum laudatio quantopere cultura ingeniorum noceat.

CAPVT XXIX.

NEque verò nobis tacendum est, quæ nimia laus auctoribus, vel profanis, vel Ethnicis tribuitur, hanc præiudicium potius quam

quàm rectam iudicandi vim afferre audientibus. Cum enim hi soleant multum deferre præceptoribus, talem esse rerum veritatem existimant, qualem de auctoribus existimationem conceperunt. Qui enim leges ciuiles, vel Romanas duodecim Tabularum in cælum laudibus extulit, quasi perfectius aliquid quàm Decalogus continerent; ille vel nesciuit quid diceret, vel Diuinam cum Ethnicis legibus non contulit, quæ religionem & rationem in plerisque labefactarunt; vel quantum Ciuiles à Canonicis differerent non animaduertit. Iustinianum Imperatorem qui plus nimio laudat, neque verò affert eius administrationis inclinationem, & errores, in quos ante mortem incidit; facilem præbuerit occasionem adolescentibus, qui eius Institutiones euoluere incipiunt, vt vel eius, vel eorum, quorum opera digestæ sunt leges, errata mordicus comprobent. Zafum (vt propius ad hæc tempora accedam) si quis ita commendat, vt quæ suis insperfit laboribus veritati & Religioni repugnantia, non moneat, nec curet expungenda; non minime re ipsa calamitatem afferet, quod quidem qua ratione faciendum sit, indicabitur, vbi de Iurisprudencia agetur. Id ipsum item si quis de Molinæo, Hotomanno, Oenotomio, Balduino, Spiegelio; Vigelio, Duareno, ac de alijs eiusmodi haud fecerit, summi periculi plena res erit, & damni. De philosophis

idem dicendum est. Nam qui Platonem & diuinū, ac diuinissimū (si Deo placet) appellat, Deumq; Philosophorū faciūt, extremā hanc laudem à Gentilibus mutuantes; testimoniaq; pro eo Sanctorū Patrū, præcipue Augustini afferunt grauissima; neq; verò dicant, quæ postea ijdē Patres de eodem recantarunt, vbi latens in Platonica philosophia venenū reperere; sane philosophiæ atq; Religioni magnopere incommodāt. Videlicet quæ in eo boni laus fuerit, ea dissocianda non est à vituperatione mali. Quin etiam addendū, si quid ille veri dixerit, aut quod sublime sapiat, & cum Fide nostra sit consonū, id accidisse, quòd in AEGYPTŪ traiecerat, in qua, cū diu Hebræi demorati essēt, veri cultus memoriā & semina quædā adhuc cōpererit. Atqui, & quidquid Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Origenes, Iustinus Martyr, Augustinus, & alij de Platone retractarūt, diserte docendi sunt qui scholas frequerant. Augustinus certè priore suarū Retractionum libro: *Laus quoque (ait) ipsa, qua Platonem vel Platonicos, seu Academicos Philosophos tantantum extuli, quātū IMPIOS homines non oportuit, non immerito mihi displicuit: præsertim quorū cōtra errores MAGNOS defēdēda est CHRISTIANA DOCTRINA. Illud etiā, quod in comparatione argumentorum Ciceronis

* Cap. i.

ronis, quibus in libris suis Academicis v-
sus est, meas nugas esse dixi, quibus argu-
menta illa certissima ratione refutaui,
quamuis iocando dictum sit, & magis ironia videatur, non debuit tamen dici. Hæc Augustinus.

Neque igitur mirum videri debet, Clementis Platonis olim admiratorem scrip-
fuisse, a huius ac reliquam Græcorum philosophiam similem esse illuminationi, quæ fit ex scirpo, quem homines accendunt, lucem à Sole artificiosè suffurantes. Et Origenem b Platoni exprobrasse, quod vna cum cæteris Græcis, qui sapientes dicerentur, præsuperbia similis esset medicis ijs, qui neglecta plebe, solis opulentioribus mederentur: sane & alibi, e dum aquas interpretaretur Aegyptias, eos puerorum ac paruulorum deceptores vocauit. Ac dTertullianus, licet antea Platonis egregius cultor, eius lectione denique se proditum, eumque esse hæresum penum in clamauit. Quod & reliqui deinceps fecere. Iustinus e Martyr, Athanasius, f Cyprianus, g Hermeas, h Arnobius, i AENEAS, k Gazæus cognomento Platonius, Theophilus, l Patriarcha Antiochenus, Lactantius m Firmianus, Eusebus n Cæsariensis, o Epiphanius, Gregoritus

a Clem. li. 3. Strom.
b Orig. lib. 6. con. Cels.
c Ho. 4. super Exod. cap. 4.
d De Pra-script. adu. har.
e In Colloquijs cont. Trip. Iud.
f In orat. cont. Idol.
g Libr. de spiritu.
h Libr. de Gent. Phil. sep. irris.
i Lib. 2. aduers. gent.
k In Dial. qui Theophrastus inscribitur
l Lib. 3. ad

F 5 P Na

Auto. lycum. m Lib. 3. diuin. Instit. n De præpar. Euang. lib 13. cap. 13. o Lib. 2. contra hæres. tom. 2. hæresi 32.

*p*Cont. In- p Nazianzenus, Hieronymus, q Chryso-
lian. lib. 1. stomus, r Theodoretus, s & alij in Orien-
q Epist. ad te.
Heliodor.

r In Act.

Apost.

s Libr. 2.

Grac. affe.

Quid autem de Aristotele, Hippocra-
 te, Galeno, ac plerisque alijs eandem ob
 veritatis causam, & cauendum & dicen-
 dum sit in hoc genere, suis locis attigi: cum
 etiam eadem cautiones plerumque in alijs
 Ethnicis (quod quidem hoc, sed & postre-
 mo libro dicetur) omnino sint adhibendæ.
 Quamobrem rogatos velim professores, in-
 tegrum vt hunc perlegant librum, qui & ad
 disciplinas muniet viam, cum & Appara-
 tus, quem nouissimè ad Historias per tem-
 porum seriem legendas edidimus, antido-
 tum fatis præfens contineat, quo venenum
 extinguitur, quod Satanas per fallaces histo-
 rias humanis mentibus callidissimè insper-
 git.

*Cultura ingeniorum perspicacium, &
 hebetum.*

CAPVT XXX.

IAM verò si quis minus circumspectè a-
 gat in excolendis perspicacibus ingenijs,
 hæc sequuntur incommoda. Primùm, quòd
 plus quàm deinde concoquere possint, com-
 prehendere animo velint: vel cum scire om-
 nia affectent, vix quidquam denique solidi
 asse-

assequuntur. Quamuis enim (ait Philo-
 sophus) vt oculorum acies à circumfuso aëre,
 sic mens à disciplinis accipiat lumen; qui ta-
 tamen nocturnam quietem suis oculis de-
 merent, periclitarentur. Sanè scientiæ docen-
 dæ sunt, quantum satis sit ad vsum; quare &
 addiscenti nimia speculatio cauenda est; sed
 vbi lumen accenderit, id sibi & alijs commo-
 dè ac cautè, hoc est, sanctè, tamquam in la-
 terna (ne vento superbiæ extingatur) est
 præferendum. Rectè Aristippus, vt meminit
 Laertius, homini iactanti per multam scien-
 tiam, Vt ij, inquit, qui plurimum edunt, ac
 corpora exercent, nihilo melius valent,
 quàm qui hoc mediocriter faciunt; sic non
 qui plurima, sed qui vtilissima legerint, ha-
 bendi sunt docti & studiosi. Ac Seneca do-
 cuit intemperantiæ speciem esse, plus quàm
 fatis sit velle scire. Sapienter item Lactan-
 tius, cùm vulgus sæpè melius sapere scripsit,
 quandoquidem quantum opus est sapit.
 Augustinus autem simplicitate credentium
 dixit plebem tutissimam reddi. Sed & Chri-
 stus Dominus docuerat pauperes facilius
 euangelizari, quàm qui sibi ipsis diuites vi-
 derentur. Quod verò eorum plerique, de
 quibus diximus, vix quidquam solidi asse-
 quantur, veterum extant exempla, Gorgia,
 Protagoræ, Hippia, Prodic, Euthidemi,
 Dionysodori, qui cùm de quacumque re
 omnibus respondere gloriarentur, fatis in-
 glorij,

*Laertius in
 vit. Aristi.*

Sen. ep. 89.

glorij, quòd nihil præstiterint, abiére. At certè idem Seneca cordatè scriptum reliquit, ad scientias multos peruenire potuisse, nisi iam sese peruenisse credidissent.

Sed tardioribus ingenijs, quiq̃ue natura procliuēs sunt ad torporem, plurimum affert damni, nisi addatur animus, vitiosusq̃ue dematur ille pudor, qui multos inuasit, quod iam natu grandes præceptoribus vel collegis, ætate licet inferioribus, debeant subdi. His verò tantum cibi præbendum est, quantum concoquere possint; quem quidem haud solidum, sed præmansum glutiant; præcipuarum verò dictionum notiones etiam similitudinibus aliquibus in eorum animis consignandæ. Mox admonendi amanter, laborem & vigilantiam solitas esse vocari cōtem, qua Cleanthis & aliorum tarditas acuebatur. Sic autem quæ supra commemorauimus exempla; sed multò magis accensa charitas, quæ rationes suggerit efficaciores (præsertim Sacramentalis Confessionis tempore) excitabunt iacentes: quos deinceps in crebra lectione, ac (quam vocant) compositione plus quàm præceptis expedit exercere. fiet enim, vt ipsimet postea methodum atque artem agnoscant, quam antea capere non poterant. Et Romani quidem, licet summis Reipublicæ negotijs

tijis distinebantur, cùm siue comederent, siue incederent, aut iter haberent, vel se ad somnum componerent, Anagnostas audirent; plurimam rerum atque historiarum notitiam adepti sunt. Qui itaque statuerit, vitam non esse somnum, sed vigiliam, vt dixit Varro, quantum autem sibi demit temporis à superuacaneis rebus, tantum adijcere vitæ atque doctrinæ aliquem; nisi sit penitus stipis ac truncus, fractum feret.

Alia, quæ magnopere semper obfuerunt colendis ingenijs.

CAPVT XXXI.

PORRÒ qualibuscumque ingenijs magnopere semper obfuit, cùm defuere præceptores officio exigendi à discipulis pensum, repetitione, collatione, responsione (quotiescumque interrogantur, ac disputationibus. Quemadmodum enim perfecta agricultio non est, si quis aret tantummodo, aut ferat, sed tellurè tegendum est semen; sic non rectè excoluntur ingenia, si post prælectiones publicas, ea, quæ dixi, non adhibeantur. Quod verò ad respondendum interrogationibus spectat, vt discipuli inde magis fiduciam erga magistrum concipiunt, sic crebris humilitatis actibus à Deo merentur vberiore lucem: cumque quisque
quod

quod nescit interrogat, sit ut remediū proprio vulnere possit afferri, quod profecto publicis prælectionibus non poterat.

Quatenus querendum, ac disputandum sit.

CAPVT XXXII.

NVM verò semper, aut quamam rationē interrogationibus, siue quæstionibus respondēdum sit, locus hic exigit, qui communis est omnibus disciplinis, ut agamus. Ad quæstiones enim & conclusiones quod attinet (illæ enim, eum in dubium vocantur; quæstiones sunt; cum rationē coguntur, conclusiones) meminerit semper eius, quod Nazianzenus Christi Domini exempla observans, cordatissimè monuit. Christus, inquit, quasdam quæstiones solvere atque explicare solet, quasdam comprimere atque obstruere. Cùm ex eo quæritur, In qua potestate hæc facis? propter interrogantium vecordiam & ineptiam, vicissim quoque ipse interrogat: Baptismus Ioannis de cælo erat, an ex hominibus? Sic vtrinque interrogantes suos premit, atque constringit, id quod & nobis interdum licet. At cùm Dominus quæstionem ratiocinatione videt egentem, tum verò eos, à quibus interrogatur, prudente responso nequaquam indignos

Matth. 21.

nos censet. Quænam verò quæstionũ species sint, aut cognitionis, aut actionis, eaq̃ue aut vitiosæ, aut honestæ, ac laudabiles, Melchior Canus legendus est, qui integrum duodecimum de locis communibus librum, ac præfertim huius duodecimi caput quintum, hæc de re scripsit. Attigit quoque hæc materiam nostro tempore Abbas Rogerius libro ab se Romæ edito, in quem variâ coniecit opuscula de ratione Theologiæ tradendæ. Quod quidem antea idem Nazianzenus libro priorè de Theologia fecit, quo docuit de quibus rebus, & quatenus disputandum sit. De ijs enim (ait) duntaxat, ad quæ humani acies ingenij possit pertingere, & quatenus auditoris conditio assequi possit: ne vt intensior vox auribus, & vt alimentum immodicum corpori, vtque onera paulò grauiora subeuntibus, terræ denique crebriores pluuiæ, nocent; ita fanè & auditores quæstionibus damni aliquid accipiant. Cyrillus verò Alexandrinus quæstiones de re penitus ignota improbens, ait: Stultissimum omnino fuerit examini ea subijcere, quæ mentem nostram transcendunt, ac conari intelligere, quæ percipi nequeunt. Penitus autem ignota dicimus, quæ ratione sui sciri non possunt, quoniam neque sunt, nec esse possunt; vt corpus infinitum in actu, chimæra, quæve aliâ cum natura pugnant. De quibus tamen cum anxie disserant quidam, non-

nonnulla adhuc magis portentosa adiecerunt, utpote quorum subiectum ac prædicatum in rerum natura non extet: quæsitum verò nec cogitari quidem possit, nisi quibusdam positis, quæ rerum ordinem, actum, statum, & naturam conuellunt, ac Dei vilitatum agendi morem inuertunt, ut inde pugnantia quandoque concludant. Ignota porrò penitus illa sunt, quæ ratione nostri cognosci nequeunt; cuiusmodi est ipsa Dei essentia secundum eam perfectam rationem, qua sola Trinitas se ipsam intelligit. Ipse enim posuit tenebras latibulum suum; nec nostrum est scire tempora, neque momenta, quæ pater posuit in sua potestate: ac scrutator Maiestatis opprimetur à gloria. Quòd si verò Theologi illustres nonnumquam de altioribus, ac supra hominum captum egerint, consilium illorum & mens spectanda est, quæ non temerè ferebatur, sed ratione ducebatur, ut commenta Atheorum, & eiusmodi alia exploderentur. Quod quidem dolenter significans Nazianzenus dicebat: Posteaquam Sexti, & Pyrrhones, & contradicendi libidine, & incitata lingua, velut grauis quidam ac magnus morbus infelicitè irrepserit, ad nihil aliud vacamus, quàm ad noui aliquid dicendum, vel audiendum, quemadmodum Actorum liber de Atheniensibus narrat. Chrysostomus quoque clamabat: Non cessabis ergo, ô homo, superflua querere?

Psal. 17.

Act. 1.

Prou. 25.

rere? Augustinus autem præceptum Apostoli ad Titum tenens, ut à stultis quæstionibus, & genealogijs, & contentionibus, & pugnis legis declinaremus, sic testatur, dicens; Quibus respondeo, multum subtilibus & laboriosis rationibus ista requiri, ut verè percipiantur, utrum ita, ac non ita sint, quibus ineundis atque tractandis, nec mihi iam tempus est, nec illis esse debet, quos ad salutem suam, & sanctæ Ecclesiæ utilitatem cupimus informare. Illos præterea idem Augustinus reprehendit, qui in perscrutandis superuacaneis istis ac inutilibus studium collocabant. inquit enim. Multi multum disputant de his rebus, quas maiore prudentia nostri auctores omiserunt ad beatam vitam, nec profuturas discipulis, & occupantes (quod peius est) multum prolixa, & rebus salubribus impendenda temporum spacia.

Remedia contra quorundam ingeniorum libertatem, quæ culturam impedit.

CAPVT XXXI.

AT verò, quoniam professorum quorundam ingenia libertatem (nè dicam licentiam) maiorem in inuenien-

G do &

do & opinando quærunt, quàm quæ re vera optanda sit; sin autem intra mediocritatem cogantur, indolent sibi minui quàm à Deo consecuti sunt perspicaciæ aut solertiæ vim & potestatem; ideo sciant isti, modestis pijsque ingenijs non qualem, qualem appetendam esse libertatem, sed eam tantum, quæ cum virtute ac pietate coniuncta sit. Quemadmodum enim, cum velox equus abstrahitur quidem vtiliter à spatijs, quibus decurrendis aliquod periculum metueretur, laxatur tamen, vt in apertis tutisque campis, quantum velit, expatietur: sic doctissimo cuique semper fuit persuasum, in probatis receptisque sententijs ingenij vim expromere, plus habere subtilitatis, laudis, ac comodi, quàm licentiæ ac nouitatis opinandi. Et certè quod huc attinet, optimè monent qui dixerunt, si plus desideretur libertatis, id totum esse eiusmodi, vt valdè noceat eorum valetudini, qui sese tam multarum rerum excogitatione conficiunt, ac præterquam quod suarum sæpe familiarum, si Religiosi sint, existimationem in discrimen adducunt, in materijs quoque lubricis non esse tutam omnium inuentionem. Quin etiam hæc perturbat concordiam, sectasque pene introducit, officit soliditati scientiæ: mauult enim quisque suos vel incoctos & informes edere fœtus, quàm alienis (& his quidem maturioribus) ac quos Doctorum & seculorum con-

consensus comprobauit, acquiescere, donec suo, auditorumque malo discat sero tandem sapere.

Ergo omnis doctrina duas res consequatur, soliditatem, quæ omni temeritate vacet, & consensionem. Nempe, vt cum in docendo corroborandæ in primis Fidei, alendæque pietatis cura habenda sit, nemo quidquam doceat, quod cum Ecclesiæ Catholice Romanæ sensu, receptisque traditionibus haud bene conueniat; quodque aliquo modo robur Fidei, ac firmitatem solidæ pietatis labefactet. Vbi item nullum Fidei & pietatis periculum imminet, suspicio vitanda est res moliendi nouas, aut nouæ colendæ doctrinæ. Quæ verò opiniones (cuiuscunque Auctoris sint) in aliqua Prouincia, vel Ciuitate multos Catholicos graues, doctos, & pios offendere sciuntur, eas expedit, vt nemo doceat, aut defendat, quamuis alibi sine offensione doceantur. Proinde securiorem etiam opinionum delectum habuisse prius quam ad docendum se conferrat, vtilissimum erit. Cum autem de S. Thomæ, de Scoti, & aliorum eximiorum Theologorum sententijs agendum fuerit, id commodè fiet ea ratione, de qua cum nominatim de ijs agetur, suo loco dicendum erit. Ordinem denique ac praxim scholarum, omniumque exercitationum, quibus auditores tum ad alias disciplinas, tum præci-

puè ad Theologiam promoueri possint, non difficilè erit tenere, qui vel Dominicani Ordinis, vel aliarum Religiosarum familiarum hac in re deliberationes & rationem studendi pernouerit. Qua de re Deo aspirante, aliquid fortasse & nostra Societas suppeditare potest, quæ in constituenda certa methodo & ratione laborauit, qua scientiæ & facultates tractentur, quæ ad institutum nostrum pertinent.

Cultura Ingeniorum, quæ in disputationibus adhibetur.

CAPVT XXXIIII.

AD disputationes seu disceptationes quod attinet, si quid est in quo usus, ordo, solertia, moderatio, utiliter excitandæ sint, hoc sane præcipuum est. Usus igitur præcedat, rerum quæ perpendendæ sunt, ac virium animi nostrarum cognitio, quibus tamquam organis veritatem eruimus, quæ quidem antequam descendamus in arenam, priuata meditatione essent diligenter acueda, vt eò feratur assensus, vbi vel necessitas, vel euidencia, vel certitudo, aut certè probabilitas maior appareat.

*Ludouicus
Viues de
disputat.*

Rectè enim quidam inquit, cùm veritas magnis inuolucris occultetur, ac quasi corticibus tegatur, disputationem ita esse dictam, vt quem-

vt quemadmodum vites, nuces, ferrum, aurum putatur reiectis inutilibus, ita in examine veritatis, remotis vel falsis, vel ambiguis, ac incertis, ad ea veniatur, quæ proculdubio sunt vera.

Narrat autem ex Republica Platonis Iohannes Philoponus, quinque nobis inesse animi functiones, Mentem, Opinionem, Dianam, Phantasiam, Sensum. Sensus lentior est, quàm vt syllogismo discurrat, & aliquid colligat. Mens celerior, quàm vt syllogismum expectet. Opinio assensus est. Phantasia, seu visum, apprehensio. Diana, quam sane cogitationem dicamus, est motus: itaque hæc ratiocinatur, & syllogismo vtitur. Mens ad cogitationem, quantum assequi potest, verissima & perfectissima adfert, velut axiomata, naturales informationes, & in omnium animis impressas in sculptasque notionem, ex quibus aptissima ac firmissima rationis necuntur syllogismi; in quibus est scientia, si alibi vsquam. Opinio suppeditat credibilia, alias vera, aliàs falsa: vnde existunt syllogismi verisimiles, qui secum nonnullam dubitationem important. Visum subministrat vanas imagines, somnia, hallucinationes, imposturas. Ducitur enim Phantasia similitudine, quàm ex incogitantia temere commiscet, vt vnum è duobus, aut è multis confundat. Adde huc, cum prava conclusio pro vera admittitur, quod aliquam

illius præ se imaginem ostendet. Phantasia enim, vt leuiter ab vno ad aliud discedit, ita etiam leuiter assentitur: vt in quodcumque inciderit subsistat. Itaque sæpe fallitur, quòd neque distinguit ambigua, nec partes inter se confert, vt quemadmodum inter se aptæ sint, ac nexæ animaduertat. Iudicium autem animi inter hæc tam diuersa, velut disceptator quidam sedens, incipit eorum omnium vires, ac veluti causam expendere. Quæ reprobatur, omnino respuit, & damnat: quæ approbat, alia securè admittit; in alijs à iudicando superfedet; ac dubius pendet similitudine aliqua veri, vel falsi.

Ad eam igitur normam, quam diximus, qui se ita in disputationibus composuerit, vt veritatis inquisitione, plus quàm nominis celebritate gaudeat, maiorem plerumque alijs pertinacioribus coronam reportabit; quòd virtuti cedere, faterique se nescire vt discat, laudabilius est quàm litigare, ac duplici interim damno affici, affectatæ ignorantia ac pertinaciæ.

*Exemplum Adolescentis perutile ingenijs re-
ctè excolendis.*

CAPVT XXXV.

Accedit ad hæc omnia vitium, quod excolendis ingenijs valdè aduersatur.
Quod

Quod quoniam vnius exemplo magis quàm argumentis innotesceret, ac tolli poterit, id huc adijciam. E multis, qui philosophiæ ac Theologiæ studijs in magno Religiosæ familiæ Seminario operam dabant, erat nobilis, qui cùm eidem familiæ se addixisset, dies ac noctes voluendis libris enixè impendebat. hic cùm ad alterum Religiosum virum diuertisset, cupere autè se dixisset quidquid ageret, hoc vnum ad Dei referre gloriam, responsum accepit, si mensem dumtaxat integrum exercitationibus quibusdam spiritualibus daret, fore, vt maiore cù alacritate, viribus item validioribus, ac breuiore methodo, deinceps proposita sibi studia perficere posset: arrham certè interiorum cœlitus acciperet, qua intelligeret, se in tota studiorum ratione à Diuina manu rectissimè duci. Solebat ille vel non cœnare omnino, vel certè non nihil edere parcissimè, ad octauam vsq; horam noctis studia producens. Erat item ibidem mos, ab ijs qui philosophiæ & Theologiæ operam darent, vt omnes professores audirent, magis vt eorum gratiam, sibi ad reliqua conciliarent, quàm quòd aut necessarium esset vel expediret. Res enim disparatas, easq; præposterè, ac quidem ab hora ante diluculum vsque ad prandium excipere, ecquid operæ pretij afferre poterat? Sensim itaque hic tanto è labirintho cum esset educendus, spes erat, eo efformato, vt ad

éius exemplum alij circiter centum aptarentur: id quod breui de plerisque Deo iuuantem factum est. Primo igitur curatum est sedulo, vt altius crederet, ac quasi degustaret se à Deo diligi, à quo & vocatus, & tractus, intelligere debebat sui maiorem gerit curam, quam à quocumq; alio vnquam sperare posset in terris. Diuino oculo cum parerent omnia, non esse vnde certius & utilius, quàm ab illius infinita sapientia & bonitate consilium peteret. Itaque ad eum imprimis confugiendum, eiusque vocem, relictis tantisper studijs, audiendam, qui sine dubio sibi locuturus esset ad cor. Id vt efficeret, submouenda necessariò esse impedimenta, quæ solent inter nos & Deum, ecclipsim quamdam luminis illius parere, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Ea, vt funditus amouerentur, meditandum esse attentè finem, cur Deus se condidisset; mox paucos primæ hebdomadæ dies, certis horis de peccati sceditate, de morte, de Iudicio, de Inferno, per se ipse ageret ijs, quæ præscriberentur, horis: deinde plenam & generalem totius vitæ peccatorum Cõfessionem ederet, siue ordinario sui Ordinis Confessario, siue alteri Sacerdoti probato & perito, cui per obedientiam liceret: quod vbi præstitisset, sanctissimam mox sumeret Eucharistiam. Diem postea vbi ad animi laxationem intermisisset: vitæ Domini le-

ni Iesu initia, progressum, modum vocandi & docendi Apostolos, dona item quæ propterea ijs impertijt, sequenti hebdomada meditaretur. Hijs enim ex omnibus rebus futurum, vt nosset, quænam studia sibi deligenda, quidque in singulis esset præstandum: cûque scientiæ ipsæ sint ad vsum referendæ, cogniturum id adhuc liquidius duabus sequentibus hebdomadis, quæ harum exercitationû spiritualium clauderent mensẽ. Ijs enim tamquam armis muniri animum, vt theoria conuertatur in praxim. Quæ certè res facit, vt non tam ad altiores in Religiosis familijs, quàm ad æternos veræ sapientiæ gradus in diuinæ glorię laudem, vnusquisque promoveatur. Hęc cum successissent, priore autem mensis hebdomada varias ipse per se meditationibus afflictiones corporis adiecisset, maximum cum animi tranquillitate atque munditiæ lumen est consecutus. Quare & cum se ad omnia paratissimum esse diceret, ventum est propius ad ea, quæ ad rationem studiorum pertinebant: Quorum fuit alterum, vt è multis interpretibus, quos ille ad Magistri Sententiarum sensum hauriendum lectitabat, saltem aliquem seponeret, alium verò eminentiore doctrina interpretem euolueret: alterum verò, ne quocumque prætextu, nisi morbo, aut iustissima de causa impeditus, sacrum quotidie facerẽ intermitteret. Sacrosanctum enim sacrificium alijs

omnibus rationibus præstare, quibus scientiæ comparari queant, quarum cum omnes in Deo sint thesauri, erat stolidi, ac vix rectè credentis hominis, diuinissimum omnium donum contemnere, quo noxia omni ignorantia depulsa, sanctissimam Trinitatem in animum, tamquam in hospitium admittimus. Sic verò S. Thomam, Albertum Magnum, Bonauenturam, & alios, cum hanc vitam institissent, non tam sibi, quàm posteris studuisse: nec solum familijs suis Religiosis vixisse, verum etiam viuere adhuc: & alijs quoque Ordinibus, quos in Ecclesiæ subsidium diuina excitauit misericordia, vitam præbere exemplo, doctrina, & qua iam valent apud Deum auctoritate. Hilari hæc suscipiens animo adolescens, rogans autem, equis ille eminens esset interpretes, qui cum alijs vno posthabito, esset versandus; hic (responsum est) ipsemet est Deus. Nam si è Magistro Sententiarum futuræ prælectionis duo, triaue capita seligas, extincto autem lumine, & clauso cubiculo super te, iam reuerenter accedens ad Deum, vt tanti Doctoris, quantus est Deus doctrinam excipias, quem, scriptum est, esse docentem vtilia, eum quid in te loquatur, audieris: intelliges nihil hac re plus tibi commodaturum. Sed vbi te coram ipso stiteris: memoriam primo excita, qua materiam, de qua tuus Theologiæ professor acturus est, menti ordinatè proponas; mox ipso

NOTA.

ipſo intellectu talis doctrinæ cauſas diſquire; denique voluntatem accende, nimirum pete à Deo, vt aut veritatem addiſcendarum rerum, poſtea cum opus fuerit, alaçriter ac modeſtè tueare, aut virtutem ſequare, ac declines vitia, prout earum contextus rerum tibi ſuppeditabit, qui tum erit ad manus. Vbi autem horam primario Doçtore, id eſt, Deo dederis, tum in libello, quem huius excipiendis monitis antea paraueris, eorum capita, quæ ab eo audieris, breuiſſimè ſcribe, ne excidant: quæ cum reliquis collata interpretibus, facient, vt iſtorum ſenſa quaſi nouo ſpiritu addito informentur, ac tamquam illuſcente ſole magis colluceant. Vnus autem, aut alter interpret ſat erunt, ne grauiori onere mens preſſa, minus ſit apta itineri, quod reſtat, abſoluendo. Ceterum Deus, qui videt in abſcondito, cum viderit te ab eo pendentem, ſupponet manum, vt per anfractus licet arduos, ſecurum te deducat. Præterea nec tot ibi, nec tam diſparatæ prælectiones audiendæ erunt, quemadmodum faciebas. Neque verò dubites ceteros profefſores ægre laturos, niſi omnibus adfueris: potens enim eſt Deus, qui eorum immutet corda, qui cognita ratione ſuſcepti à te propoſiti, quam interdum ijs referre poteris, non ſolum erga te magis in Domino afficiantur, verù etià exemplo (vt ferè fit) permouebuntur, vt idem ab alijs adoleſcentibus effici

fici curent. Porrò dictum est ei, cùm ea esset ætate, cœnaret sobriè nisi quibus diebus ex Ordinis instituto, & Ecclesiæ præcepto, aut ob aliquam animo salubrem causam, à cibo esset abstinendum: somno etiam sex, vel septem horas singulis noctibus daret, ne corporis vires fractæ spiritum extinguerent, aut caput ipsum frangerent, quod maximè omnis mali auctor diabolus curat, ne integris accedamus sensibus ad Sacrum faciendum, unde regnum illius contritum est. Ceterum si prælectiones essent omittendæ, hæc omnes potius, quàm vnum omitteret Sacrum. Quæ omnia cum in rem contulisset, tantam animi & pacem, & lætitiã à Spiritu sancto iterum hausit, vt qui ex turbulenta illa & præpostera studiorum confusione nunquam sui erat vel Dominus, vel compos, iam ex hoc ordine, & tempus, & mentis serenitatem, & firmitatem valetudinis, & plures identidem sibi dari occasiones experiretur, quibus alios quoque collegas & studiosos per eandem deduceret semitam: quod certè eò illis suadebat efficacius, quo ipsam in in seipso altius perfererat, atq; vt ita dicam, loquebatur ex proprijs.

NOTA.

In his cum progressus fecisset aliquos, solitaque eius loci Religiosi studiorum vacatio propterea superueniret, quod cum annui redditus, aut elemosynæ ordinariæ alendis tam multis decissent, cogebantur conquirere quibus

quibus in pagis, vel oppidis tempore Quadagesimæ, tum populis iuuandis, tum stipe corroganda concionarentur: quæ res cum faciat, vt varijs periculis soli euntes exponi possint, tempusque anni studijs opportunius amittant, datum est consilium, vt, ni publicè posset, priuatim certè studia sua persequeretur, annum enim ita continuatum pro triennio futurum. Vbi verò studia absoluisset, quibus pietatem addidisset comitem, tunc sese procurandæ animarum saluti rite daturum: id quod denique sic effecit, vt in varijs ciuitatibus conceptum semen ad Diuinam gloriam vbere cum fructu pepere-rit.

Loca, vbi eadem cultura rectius adhibetur.

CAPVT XXXVI.

IAM verò ordinis ratio postulat, vt de locis agatur, vbi excoluntur ingenia. Loca sunt, scholæ tum priuatæ, ac (vt ita dicam) populares; tum publicæ, quas & Vniuersitates vocant. Huc spectant Collegia & Seminaria, quæ alunt aut laicos, aut Ecclesiasticos nullis certis ordinibus addictos, aut quos, ob rationem vitæ perfectiorem, Religiosos dicimus. Academiae verò, quæ priuatim habentur, vt honestis quibusdam exercitationibus
(etiam

(etiam præter studia literarum) nobiles erudiantur, referri quidem huc possunt: sed de alijs nunc præcipue agendum est: & ita fanè agendum, vt cum intelligatur, quæ ab eorum antiquo instituto degenerarunt, esse collapsas, eadem opera cernatur Diuinæ vis prouidentia, quæ nunquam destitit alia excitasse, & obstructis à Satana canalibus, novos aperuisse siphones, per quos salutaris aqua sapientia in bonorum vsum deriuatur.

Et locis quidem istis quasi proprium aliquid inest ad ingeniorum culturam, sicuti de agris dictum est: Id autem non tam pendendum est è natura soli, aeris, ciuitatum, vnde victus suppeditatur; tutela, vbi sine hostium metu agitur; immunitatum, quæ studiosis conceduntur; quàm ex ijs, qui ad hauriendas disciplinas vndique confluunt, atque in primis ex professorum copia, qui & eas tradunt, & inuicè accenduntur ad præstandam Christianæ Reip. operam. Accedit ratio ipsa studiorum, legesq; & ordo, ac varia hominum officia, quæ reip. literariae specie constituant eò meliorem, quò rectius obseruatur, si optime à viris optimis fuerint instituta; & à studiorum instauratoribus, quos Reformatores vocant, curentur obseruari.

De priuatis scholis, cum fusiùs dicendum sit, vbi de studijs humanioribus agetur; hic tamen prætermittendum non est, Ludimagistrorum

Arorum doctrinam & vitam accuratissime à spiritali Magistratu esse examinandâ; quòd iuuentus cerea sit, & flexibilis; & verò Christiani orbis sit seminarium. Deinde curandù vt classes, magistri, gradus pro vario adolescentù captu distincti sunt, sine quibus nec tâti progressus à pluribus fiunt, quâti possent; alij autem quasi per saltum (vt ita dixerim) ascendunt, quo nondum peruenire possint.

In Collegijs etiam, vbi laici aluntur, ided magis curandum est, quòd iam natu grandiores, ex ætate & sanguine procliuiiores ad omnia fiunt: cumque vel gratia, vel pecunia, eò sæpe admittantur; breuiore autem spatio temporis, vel diutius quàm par sit, in ijs commorentur; qualis fuit ingressus & progressus, necesse est vt eiusmodi sit exitus. Ea igitur Collegia vel ad pristinam disciplinam reuocanda, vel in pauperum studiosorum domos essent fortasse commutanda; qui à probis præfectis exculti Diuinę irę flagella auerterent, quę Regnis & Rebus pub. solent ex abominandis sceleribus imminere, sicuti patràtur.

In Seminarijs Clericorum, quæ afflatu Spiritus sancti Synodus Tridentina iussit institui, vt in singulis Dicecesibus efformarentur operarij, nihil est quod maiore animaduersione ac cultura dignius sit, hæc enim rationem inijt ipsa Diuina sapientia, quæ cælitus descendens, & nostram induēs carnem, duobus

duobus Seminarijs vniuersã propagauit Ecclesiam: quorum alterum non plus duodecim, reliquum septuaginta duos habuit alumnos. Horum autem eam curam gessit, vt ad mortem vsque illos excoluerit, ac deinceps Spiritum ijs sanctum de cœlo demiserit. Ac quidem quid in illis efficiendum sit, liber ipse quintus nostræ Bibliothecæ ostendet. Cum enim in eo de cura pastorali agendum sit, inde & monita, & regulæ, & libri, ac leges pcti poterunt, quas colligere potuimus omnium aptissimas.

Variarum item nationum Seminaria extant; quorũ auctor maxima ex parte fuit hoc sæculo Gregorius XIII. Pontif. Max. Atque ex ijs sane prodijt adolescentium Doctorum & Religiosorum, atque adeo martyrum hand mediocris numerus, qui Ecclesiæ imperterrito pectore inseruierunt, inseruituri fructuosius omnes, si fidem omnes obseruandis sanctis Seminariorum legibus promissam præstent. Ac tamen hæcenus non vnã prouincia, & integræ pene ciuitates cum per eosdem alumnos Catholicam Religionem sint amplexæ; qui verò ex hac vita piè decesserunt, migrauerint ad Deum; ecquis ambigat ab his patriæ salutem procurari quidem ardentè in cœlis, rogari autem ex animo Deum pro ijs, quorum opera salutè sunt consecuti?

Ad Vniuersitates, siue publica Gymnasia

fia quod attinet, postquam Christianæ Ec-
 clesiæ per eos Imperatores, qui Christo no-
 men dederunt, extructæ sunt, nihil ijs potuit
 vtilius effici. Nam inuitatis quaquauersum
 insignioribus viris, & familijs Religiosis ad-
 iunctis, Diuinâ lux splendidior affulsit: sæ-
 peque cadentes Academiæ instauratæ sunt,
 quemadmodum & supra dictum est, & infra
 dicetur. Neque vero vllæ extant Synodi, in
 quibus de ratione studiorum actum sit, quin
 præcipua scholarum cura Ecclesiasticis viris
 demandaretur. Et in ædibus ac Cathedrali-
 bus nomina eorum seruantur adhuc, qui vel
 Scholastici, vel vulgari nomine Capischolæ,
 vel Magistri scholæ appellantur: quorum e-
 rat antiquitus non tam clericos, quàm laicos,
 & pauperes scholasticos apud templa ipsa
 gratis instituere. Carolus certe Magnus tot
 bellorum & administrandarum prouincia-
 rum mole oneratus, id habuit antiquissi-
 mum, vt cum post relatas de hostibus victo-
 rias templa extruxisset: vbi Deo gratiæ age-
 rentur (victorias enim oratione potius,
 quàm armis, quod idem testatus est; erat
 consecutus) scholas illico templis adiunge-
 bat, quibus Sacerdotes præficiebat. E multis
 autem illustribus Hispaniæ Academijs; ex-
 pedit vt hic aliqua exprimatür, e cuius legi-
 bus, ac tamquam idea, habeant reliquæ ca-
 dentes Academiæ, vnde iuari possint, aut
 Principes, quas instituere debeant. Et hæc

causa est cur eo libentius Salmanticensem hoc tempore Academiam describendam existimaui, quod neq; Middenthorpius, qui de Academiae librum conscripsit, nec alij, quod sciam, liquidò de statu & ordine ipsius egerint.

Salmanticensis Academiae oeconomia, leges, mores, studia.

CAPVT XXXVII.

SAlmantica Regni Castellæ in Hispania Ciuitas est, in qua Alfonso Octauus Castellæ Rex Academiam instituit, imitatus Regem Legionis, qui alteram Palentiæ excitauerat. Salmanticensis igitur cum primò minus esset locuples, redditibus deinceps est aucta, Clero Cathedralis Ecclesiæ consentiente, qui ei tertiam suorum reddituum partem attribuit. Hæc igitur à Martino V. confirmata est, & varijs priuilegijs, ac legibus in Reip. formam redacta: cui etiam ipsius Cathedralis Scholasticum præfecit, delata ei amplissima auctoritate, qua studiosos ciuilibus & criminalibus pœnis posset coercere, seruata prouocatione causarum Sedi Apostolicæ, vel suis ministris, qui futuri essent in Hispania.

Rectorem, qui eligi solet à præcipua Academiae nobilitate, cum octo Consiliarijs
ex

DE CVLTVRA INCENIOR. 115

ex octo Hispaniæ Regnis ad legit, quorum esset suffragium ad professores constituendos. Eius, & Consiliariorum magistratus annum non excedit, qui eliguntur die S. Martino sacra, in memoriam Martini V. à quo stabilita est Academia. Iisdem autem suffragijs Rectorem & Consiliarios sequentis anni diligunt.

Scholastici dignitas cum proxima sit post Episcopum, hanc insuper alteram de Academia administranda obtinet. Quare nisi tanto ob affectam interdum valetudinem, ac caducam ætatem, oneri ferendo fuerit aptus, alius ad gerendum Episcopatum Pontifici Maxim. proponitur, qui in eius locum viribus validior sufficitur.

Reditus ipsi Academiæ sunt annui triginta millium aureorum, qui æquis diuisi partibus, altera professoribus, quos proprietatis Cathedraticos vocant, satisfaciunt: altera ijs, qui in quadriennium conducuntur: reliquum in necessaria edificia; & opera pia impenditur, inter quæ Nosodochiu est, in quo pauperes omnes scholarum studiosi, cū morbo tentati sunt, curantur egregiè. Summa ter mille aureorum quot annis ei Nosodochio attributa est.

Cathedratici, qui proprietatis dicuntur, numerantur, viginti, tres Theologici, quorum vnus mane, alter vespere Theologiam, tertius

Biblia, siue Testamentum vetus & nouum, idque finita prima lectione matutina, prælegunt. Canonici Iuris sex sunt professores, duo mane, totidem vesperitâ quibus omnibus exponuntur Decretales, è quibus proprijs assignantur tituli, reliquæ lectiones sunt duæ, altera Decreti, quæ fit absoluta matutina lectione: altera est ex Sexto, quæ horam exponitur ante vespertinam. Ciuilis Iurifrudentiæ lectiones sunt quatuor, duæ quæ mane, totidem quæ vesperi: prima Infortiatum, albescente die: aliæ vespere Digestum nouum interpretantur. Medicinæ item tres sunt cathedræ, quæ proprietatis dicuntur, eaque iisdem horis, quibus Theologia solet, declaratur. Reliqui professores artibus liberalibus sunt addicti. Lectiones cum dico proprietatis, eas intelligo, quæ (vt aiunt) dantur ad vitam: quas qua primû hora aliquis inchoat, iam alijs præeminet; huncque Hispanicè vocant Iubilatum. At vbi vigesimum in eo munere annum expleuerit, eodem stipendio (immo iam à legendo) fruitur, quamdiu vixerit; tum verò in eius locum sufficitur alius, cui ex alijs Academiæ retrib. pensio curatur annua.

Qui in quadriennium conducuntur, tres sunt Theologi, quorum vnus S. Thomam, alter Scotum, tertius Durandum. Iuris autem Canonici quatuor, quorum vnus Clementinas, alter Extrauagantes, duo reliqui Decretales

tales interpretantur. Ciuilis Iurisprudentiæ sex, quorum alter Digestum vetus, alter Volumen, duo Codicem, totidem Institutiones Iustiniani explanât. Medicinam tres alij profitentur. Hebrææ, Chaldææ, Arabicæ, Græcæ linguis sius cuique est professor. Ac præter hos omnes, artium liberalium septē sunt professores, Grammaticæ, Rhetoricæ, Mathematicæ, Musicæ, Logicæ, Philosophiæ naturalis & moralis, atq; item alter, qui secundo Grammaticam docet; ac præter hos plurimi Grammatici inueniuntur, qui Grammaticam priuatim docent.

Cum autem sæpe viri excellenti doctrina ad eam Academiam confluant, qui quidem cathedris proprietatis addici nequeunt, quousque eadem cathedrę more professorum vacent, his certam pensionem, qua honeste possint sustentari, claustrum attribuit. Claustrum vocatur Rector & octo Consiliarij, vnâ cum omnibus cathedraticis proprietatis, qui omnes Senatam efficiunt, ad quem vniuersa Academię administratio pertinet.

Rectoris est, vt curet integram horam à cathedraticis prælegi: quorum singulos singulis tribus mensibus inuisit: hique ni præstent quod debent, multantur. Cathedraticis proprietatis necesse est vt Doctoratus insignia Salmanticæ acceperint. Cum cathedrę vacent tam proprietatis, quam quę in quartum
vsque

vsque annum conferendæ sunt, edicto proponuntur, quòd edictum integrum mensem hæret cathedris ipsis affixū. At minoribus cathedris, cum vacant, triduo tantum; quo expleto Rector sortitò aliquid promittit, quod ad eā facultatem attinet, vt qui prior accessit, is id publice exponat. Adfunt autem omnes eiusdem facultatis discipuli: post ridie verò, ac sequentibus diebus idē fit cum alijs; tū deniq; discipulis omnibus secreto suffragia ferentibus, ijs eligitur cathedraticus, cui plura obtigerint.

Cūm discipulis ad altiores disciplinas transeundum est, primò an idonei sint, à primario humaniorum literarū professore examinantur. Si idoneos inuenierit, accepto chirographo ad ea studia admittuntur.

Qui iuri Canonico dant operam, priore biennio duas quotidie mane, aut vespere audiant lectiones necesse est, Decretalium alteram, Decreti alteram, tertio anno Clementinarum, quarto Sexti, quinto Extrauagantiū. Qui iuri civili student, primo anno Institutiones Iustiniani, at secundo, & tertio Codicem, quarto & quinto Pandectas mane aut vespere audiunt, quo quinquennio absoluto, promotio ad Baccalaurei gradum petitur, qui quidem à quocumque eiusdem facultatis Doctore conferri potest.

Præter has prælectiones ordinarias, complures

plures aliæ audiri solent ab iisdem studiosis. Ac qui Canonico iuri dant operam, vacant etiâ primis annis Institutionibus Iustiniani, alijs verò Digesto, ac Codici, quin etiâ Theologi Hebrææ ac Græcæ lingue professores audiunt.

Baccalaureatū assecuti, vel domū, vel in solitudinem aliquam recipiunt sese, vbi cū triennū repetendis lectionibus impenderit, Salmanticam redeunt, Licentiati nomine insig- niendi. Quod vt fiat, publica repetitio ab ijs habenda est. Nam à Scholastico, siue Magistro scholæ, qui Procancellarij munere fungitur, lex aliqua, vel caput forte exemptum proponitur, de quo repetitionem habeat secretò. Adfunt Magister scholæ, ac publici professores, è quibus vbi quatuor, qui iuniores sint, cum licentiâ disoutauerint, hi per secreta suffragia vel admittuntur, vel reijciuntur.

Qui Theologiæ, aut Medicinæ studijs sese daturi sunt, vbi ab humaniorum literarum professore, quem diximus, fidem accepere, primo anno Summulas, secundo Logicam, tertio Philosophiam naturalem & moralem, ac deinceps Metaphysica audiunt; denique facti Baccalaurei ad eas disciplinas se conferunt.

Ac theologi quidem primo biennio Theologiæ lectiones matutinam & vespertinam; sequente autem biennio diuinam Scripturâ

audiunt; quo quadriennio absoluto Baccalaurei fiunt.

Qui Medicinæ student, huic quadriennium operam minimum nauât. At hi in Baccalaureatu suscipiendo examinantur, quemadmodum de ijs fit, qui iuri Canonico student, cum ad Licentiatum (quem vocant) gradum euehuntur. In Medicis autem id citius fit, quòd Baccalaureatum assecuti, iam ægrotos inuisere, ac curare possunt; sed deniq; ex ijs plures & Licentiatum, & suo tēpore Doctores fiunt, maiorē his gradibus sibi auctoritatem concilians.

Singulis annis die, quæ sancto Lucæ est sacra, inchoantur prælectiones & studia. Horū verò intermissio, seu vacatio, est octiduum ante Dominicæ Natiuitatis festa: dies quindécim tēpore Christi Domini resurgentis; quadraginta dies à beatissimæ Virginis matris Natiuitate, vsq; ad diē sãcti Lucæ. Singulis itē hebdomadis dies iouis vacat: ac si intercidit in alios hebdomadæ dies festus aliquis, tum & eodem ipso die Iouis professores prælegunt.

Sunt autem in Salmanticensi Academia circiter viginti Collegia, quæ pij Episcopi & Archiepiscopi instituerunt. Quatuor dicuntur maiora, tum quòd omnium optimè relictibus ac legibus sunt constituta, tum quòd ex ijs Hispaniæ Rex Auditores fere atque Inquisitores deligit. In horum singulis collegæ sunt

sunt quindecim, aut viginti. panno simplici & vnicolore vestiuntur, sic tamen vt cuique Collegio suus proprius sit color. Bini incedunt, cum domo exeunt. Rectori quisque suo integrè obedit: communi in loco comedunt, non secus ac si essent viri Religiosi. Nocte fores alicui numquam patent, quantacumque res, etiam grauissima, ingrueret. Antequam verò ad hæc admittantur Collegia, exactissima testificatio exigitur, qua constet nihil in moribus, vel in Fide, vel in progenie esse, quod ijs legibus aduersetur. Quas vocant præbendas, hæc ijs per concursum, vt dicitur, conferuntur, idque secretò per suffragia, & Hispanicè dicuntur Bezas. Duæ partes è tribus iuri Canonico student. Quatuor item Collegia sunt Sacellanorum ordinis militaris S. Iohannis, S. Iacobi Calatrauæ, Alcantaræ; plures autè alumni in Collegio S. Iacobi, vt opulentiore. Reliqua Collegia dicuntur minora, tum ob numerum, tum Rege illorum opera vix vtente. Collegium quod dicitur S. Bartholomæi, redditus habet vberiores qui ad sex aureorum millia singulis annis numerantur.

Omnium autem moribus Magister scholæ diligentissimè inuigilat, vt quem pronum in vitia, vel in turpes iocos, taxillarum, aut chartarum esse compererit, hunc primo obiurget: sin pergat, in custodiam conijciat, in qua diu detento maximè pro-

fuisse hanc pœnam re ipsa comprobatum est.

Ceterum cum Salmanticæ literis operam dent, ac verò septem aliquando fuisse millia scriptum sit, ij omnes vitæ honestate, i moribus, sermone, cœnobium Religiosorum (& horum quidem valdè obferuantium repræsentant. Vestes omnes induunt ad talos vsque, quibus angustior domires non sit. Neque verò arma, non fericum, non alicuius generis colores gestant.

Accedunt Religiosæ familiæ, Dominicani, Franciscani, & aliorum Ordinum, in quibus pietas & sapientia magnoperè vigent. Dominicanis Ordinis sunt ducenti, apud quos disciplinæ omnes, quæ ad Religiosorum institutum pertinent, sedulo docentur; vbi mirandumve non sit, vbi ea ratio & forma Academiæ sit, quàm & sequuntur alie Hispanicæ & Lusitanicæ Academiæ, ibi semina Catholicæ Religionis, & scientias quaslibet solidè posse in multis Prouincijs, atque adeo in Indijs spargi, atque maturescere.

*Ratio Collegiorum & Scholarum, quibus præ-
sunt viri Religiosi.*

CAPVT XXXVIII.

ET præter celebres Academias, Collegia sunt & scholæ, quibus præfunt viri Religiosi. Quamobrem & quamam, & quanta in ijs sit ratio culturæ ingeniorum, dicendum est. Ac primò, quod supra inuimus, Christianis Academijs excitandis attributi fuerunt à Regibus viri Religiosi, quòd rebus sæcularibus minus impliciti, in eam operam rotipoterant impendi. Et Ferdinandus Castellus Dominicanus, qui sacræ familiæ suæ centurias verè prudentes & sanctas edidit, disertè scribit, id S. Dominico fuisse propositum, vt non solum Philosophiam & Theologiam sui docerent, verum etiam inferiorum scholarum suscipere curam, ad quas ipsi quoque laici confluere; quod nimirum intelligeret hanc esse conuertendis ad Deum ciuitatibus compendiosissimam viam. Cum autem hoc sæculo hinc hæreses, illinc nouus Orbis emergerent, nouasque non minus è cælo, quàm è terris diuites suæ sapientiæ foudinas Dominus IESVS aperiret, exciuit vna cum alijs nostros, vt in hoc potissimum incumbere. In quo quid hæcenus præstare Societas nostra conata sit, quive fructus è Re-

*Ferdinandus
Castelli cẽ-
turia opti-
me.*

*Compen-
diosissima
via iuuan-
darum ci-
uitatum.*

è Religioſa cultura vel capti iam ſunt , vel percipi poſſint, exemplo Collegij noſtri Romani propoſito oſtendam.

*Societatis
Ieſuatio
in iuuanda
re Chri-
ſtiana.*

*Ignatius
Loyola.*

Beatus Ignatius Loyola cùm poſt peragrata mundi partem , perſpectaſque Hiſpaniæ, Galliæ, Germaniæ Academijs, vocatus fuiſſet ad Diuinum nomen, per ſtudia literarum, & pietatem propagandum, iam verò Societati noſtræ poſtea Præpoſitus eſſet, ac è quibuſcunque prouincijs præſtanti ingenio viri nomina noſtro Ordini darent, florerent autem Religioſæ familiæ aliæ, habuit vnde ab omnibus ad proprium inſtitutum firmandum plura colligere poſſet. Quidquid enim in Luſitanicis, Hiſpanicis, Gallicis, Italicis, Belgicis, Germanicis, & Academicis, & Cœnobijs optimè fuerat inſtitutum, id tamquam ſymbolum ab ijs qui ea cognouiſſet, atque ad nos ſe aggregaſſent, ponebatur in medium. Ille autem vt ſolertiſſimo erat ingenio, Deiſque negotium agebat, concoquere omnia & diſponere cœpit. Quod poſtea diuturno Scholarum, & Collegiorum noſtrorum vſu quaſi tritum, & cribratum, quid in quaque ratione vel procedebat, vel emendatione egebat, ſubinde per congregationes generales, vel alijs rationibus, ab ijs qui ſucceſſere B. Ignatio Præpoſiti Generales, ad examẽ ſæpe reuocatum eſt. Atque vt Eccleſia conſiſtatur aduerſis opinionibus tum Gentilium & Hæreticorũ,

tum

tum eorum item, quos nimia sui fiducia trá-
 uersos agit; factum est, vt nostri in hac palæ-
 stra plurima experirentur. Nondum tamen
 extrema erat manus imposita rationi atque
 institutioni studiorum, cum denique Clau-^{Claudius}
 dius Aquaiua ante viginti años delectus^{Aquaiua.}
 Præpositus generalis, vti reliqtis Regulis, i-
 ta potissimum eiusdem Institutionis legibus
 roborandam sibi esse Societatem intelligens,
 hanc, quam dicturi mox sumus, rei confi-
 tiendæ rationem iniuit.

*Ratio studiorum statuta in Collegijs Socie-
 tatis Iesu.*

CAPVT XXXIX.

SEdebat Gregorius XIII. Pont. Max. ma-^{Gregor.}
 gno Christianæ Reipubl. bono, cui quod ^{XIII. Pæt.}
 diximus, fuit curæ, vt per Seminaria, Colle-
 giaq; Religio quàm latissimè pateret: quare
 & in eius Pontificatum reseruatum est, quod
 antea forsân vix vnquam vel hoc modo de-
 liberatum, vel ad effectum aliquem perdu-
 ctum fuerat. Præcessere igitur aliquandiu
 per vniuersam Societatem (vt ferè fit in
 magnarum rerum deliberationibus) oratio-
 nes, Sacra, corporis afflictiones, vt mentibus
 adesset Diuinæ sapientiæ numen. Deinde è
 prouincijs, disiunctissimis sunt è nostris e-
 uocati ex Hispania Ioannes Azor, ex Lusita-^{Io. Azor.}
 na

Gaspar Gō-
zales.
Iacobus
Tyrius.
Petrus Bu-
seus.
Antonius
Guisanus.
Stephanus
Tu. cius.

nia Gaspar Gonzales, ex Gallia Iacobus Tyrius, ex Austria Petrus Bufæus, ex Germania superiore Antonius Guisanus; Romæ commorabatur Stephanus Tuccius: omnes administrandarum Scholarum vsu præditi, & in omnibus pene facultatibus versati, gnari etiam singuli rerum prouinciæ suæ: vt variarum gentium auditis collatisque moribus ac studijs, id communi consilio statueretur, quod locis, quo ad eius fieri posset, congrueret vniuersis. Hirvi conuenere, Pontifici Max. à Claudio Aquavina sistuntur, vt re cognita, benedictionem à Deo ritè per Pontificis manus accipiant. At Christi Vicarius commendato consilio, sedulitatemque ac celeritatem operi adeo salutari vt adhiberent, hortatus, vberè benedictione tantæ rei initium sanxit; Cardinales item nonnulli doctrina & auctoritate præcipui, quos certiores facere oportuit, institutam hanc à Generali nostro quasi communem studiorum reformationem vehementissimè comprobarunt. Accincti operi Patres ita rem instituerunt. Horæ ternæ diebus singulis in consultatione ponebantur, temporis reliquum legendis Doctõribus & commentarijs, quos aliqui manuscriptorum ex prouincijs attulerant, traducebatur.

De securio-
riorum o-
pinionum
delectu.

Iam verò vniuersum hoc opus duo in capita distributum fuit. In vno de securiorum opinionum delectu ac censura agita-
tum

tum est : In altero traditus fuit ordo ac praxi scholarum, omniumque exercitationum quibus ad sapientiam ac bonas artes iuuentus promouetur, institutio. Ac primum in opinonum Theologicarum examine, in quo aliquid excogitare, quod multis probe-
De praxi scholarum
 tur, arduum semper visum est omnibus, Patrum illorum vnus; qui præerat congregationi, quæstionem aliam ex alia iuxta ordinem partium, quæstionum, articulorum S. Thomæ in disceptatione vocabat; ordine suam quisque sententiam prodebat; si suffragia concordabant, haud magno negotio res transigebatur; sin desidebant, tum disputatio acris oriebatur: diuidebatur quæstio in proprios status, certa secabantur ab ambiguis, lubrica & obscura à ratis & definitis: controuersie capite sic explorato, discrepantium inter se argumentorum momenta appendebantur, in chartam sedulò referebantur; copiosè duorum, interdum etiam trium dierum disputatione examinabantur, donec qui aliter senserant, in plurimorum sententiam sponte concederent.

In constituenda deinde certa ratione, ac
*Constituenda metho-
 da tractan-
 darum disci-
 plinarum
 ratio.*
 methodo, qua scientiæ & facultates lingu-
 læ tractarentur, recitabantur Patrum no-
 strorum in hunc usum conseruatæ delibera-
 tiones, siue Romæ, siue extra in nobiliori-
 bus Societatis Collegijs, varia temporum
 occasione institutæ: percensebantur epi-
 sto-

*Cōstitutio-
nes Socie-
tatis Iesu.*

stolæ, & consulta, legesque Vniuersitatum,
& diuersi generis alia, partim superioribus
annis, partim nuperrimè ad Claudium ip-
sum Generalem ex plerisque cum Italia, &
Hispaniæ, tum etiam Galliæ, Germaniæ, Po-
loniæ prouincijs transmissa: relegebantur
quartæ partis Constitutiones Societatis no-
stræ, studioque ad nutum illis parendi sedu-
lò expendebantur: Canones similiter con-
gregationum, Regulæ & statuta scholarum,
consuetudines præterea moresque Collegij
Romani, quæ liber manuscriptus simul om-
nia complectebatur. Ex his antiqua plurima
retinebantur, recentioraque adtexebantur,
abrogabantur nonnulla: si qua dubitatio-
nem adferebant, singuli prouinciæ suæ pri-
uatas, vel communes institutiones, vsum &
exempla scholarum, mores & euenta in me-
dium proferebant, commoda & incommo-
da demonstrabant; Quibus tot, tamque va-
rijs auxilijs ad disquisitionem, iudicatio-
nemque adhibitis, multarum peruestigata
sunt remedia difficultatum, iactaque mutue
inter nos consensionis fundamenta, cum fi-
xum ac ratum id apud se haberent, nihil esse
posse vel ad scholarum conseruationem,
promotionemque vtilius, vel ad gratiam,
comparatamque existimationem retinen-
dam accommodatius, quam vniufmodi om-
nes normam, præscriptionemque in excolé-
dis ingenijs, gubernandisq; Scholasticis mu-
neribus tenere, ac sequi. Con-

Confectus tandem est tractatus duplex: vnus de opinionibus feligedis, alter de scholarum administratione. vterque deinde sub incudem reuocatus, relectusque omnibus audientibus, & emendatus, tandem etiam subscriptione singulorum firmatus, inque Collegij Romani Theologorum manus iussu Generalis traditus est, vt ab ipsis primum, à reliquis deinde per vniuersam Societatem prouincijs expenderetur. Atque hic congregationis de studijs habitæ tam cur-tionis habi-tæ exitus. fufus, quàm exitus fuit. Anno vertente de-nique sub finem mensis Augusti, cùm Decembris initio cœpisset, conuentus est solutus. Stephanus Tuccius, Ioannes Azor, & Gaspar Gonzales in vrbe relictæ, vt sicubi desideraretur, eorum quæ constituta sunt, interpretationem, vel rationem redderent: ceteri domum, quisque ad consueta munia rediére.

Visum est deinde eidem Præposito Generali, cùm hoc opus esset arduum, atque in publicam totius Societatis vtilitatem institueretur, quò & æquioribus animis exciperetur, & perpetua sedulitate conseruaretur, nil constituere prius quàm omnium prouinciarum Societatis Doctores, quid de tota re arbitrarentur, exponerent. Vo-luminis igitur deputatorum Patrum opera confecti multa exempla in omnem Societatem dimissa sunt, vt sicut à Romano iam

Collegio dijudicata fuerant, ita & à prouinciarum Doctoribus recognoscerentur. Qui postquam Romam perscripserunt quæcumque de tota re sensissent, tandem à Præposito Generali, auditis prouinciarum sententijs, quid optimum factu esset, vel omnino decerneretur, vel, si opus esset, res ipsa tota sub experimentum adhuc triennij per vniuersam Societatem adduceretur. E prouincijs itaque cùm etiam ea de re conuentibus Doctorum nostrorum habitis, cuncta fuissent examinata, quæcumque obseruaerant, aut animaduernerant, ad Præpositum Generalem miserunt. Quæ cùm præcipui Doctores Collegij Romani, cum deputatorum Patrum tribus, qui in hunc usum (vt dixi) in Vrbe retenti fuerant, recognouissent, denique omnibus quæ aut in Vrbe, aut in prouincijs acta fuerant, accuratè perpensis, idem Claudius Præpositus Generalis è Patrum Assistentium consilio, ea, quæ è re literaria nostrorum esse maximè visa sunt, censuit approbanda: ac pars ea, quæ studiorum ordinem ac praxim instituit, missa est vt in mores induceretur per Societatem omnem: eo tamen consilio, vt si qua in ijs regulis quotidianus ipse doceret usus, emolumentum minus quàm speratum fuerat, habitura, notarentur haud segniter in singulis prouincijs: quamquam difficultates, quæ in hoc toto genere propositæ fuerant

Experimentum triennij in omnibus Prouincijs.

rant à prouincijs, Romæ gnauiter ac strenuè versatæ, tractatæque fuissent, curatumque vt tollerentur omnino, aut certè magna ex parte leuarentur, siue per communes, siue per proprias sensim regulas. Quæcumque verò obseruata fuissent, post tres circiter annos Præposito Generali perscriberentur, vt postquam iussu ipsius ab ijs, à quibus oporteret, omnia denique recognita atque excussa fuissent, inter nostros firmarentur.

Restabat id quod ad delectum opinionum pertinet. Quæ primò Romæ, deinde in prouincijs, postea etiam iterum Romæ, eo modo, quo reliqua (sed tanto diligentius, quanto grauiora sunt) erant perpendenda, præsertim cùm Societatis nostræ Constitutiones communiorem, tutiorem, ac penè omnibus concordem atque vnam nostrorum esse iubent, quare & S. Thomæ doctrinam amplexi sunt, quam Academiæ penè omnes, vt maximè tutam ac solidam recepêre. Itaque & hoc absolutum est; monitaque à Claudio Generali Præposito Societas, vt labores tot Doctorum examine elaboratòs, qua possent sedulitate, omnibus, qui literarum studijs vacant, grauissimè commendarent; si qui verò ab ijs desistere viderentur, & paternis monitis in viam reuocarentur, & seueris, quando res ferret, animaduersionibus coerceri

S. Tho. doctrina maxime tutâ & solida.

curarentur. Si qui autem vnquam difficiles & inobedientes se præberent, ij à legendi munere prorsus amouerentur. Hæc igitur ad Dei gloriam, in Societate nostra ratio studiorum inita est, de qua postea, quæ singillatim ad omnes facultates attinent, quæ quidem à nostro instituto non abhorrent, quantum sat erit, suis locis erunt attingenda.

*Quæ cultura ingenijs excolendis adhibeatur
in Collegijs Societatis
Iesu.*

CAPVT XL.

AT & quæ cultura in Religiosis istiusmodi Collegijs adhibeatur, quemve fructum in disciplinis ferant, liquebit adhuc planius, si quemadmodum è publicis Academicis ea, quæ Salmanticæ est, proposita fuit, sic ex iisdem Collegijs, Romani Collegij Societatis nostræ quasi idea quædam (quod ad res nostras spectat) delineetur. Et primum in eo, quod à Gregorio XIII. Pontif. Maxim. relictis atque adificijs auctum est, ducenti circiter è nostris variarum nationum commorantur: trecenti non ita multò post futuri, mille item alij supra septingentos è diuersis tum regionibus, tum Collegijs, quæ Societas non

non vno orbis in loco administrat, eò confluunt: Seminarium Romanum, Germanicum, Anglicum, Græcum, & Maronitarum, hoc est, incolarum montis Libani: Romana item in primis nobilitas; & ceteri, qui continenter ad Urbem veniunt, eum numerum explent. Nemo qui in Grammatica fundamentum non iecerit, admittitur. Quin etiam à certis examinadoribus ingenium, mores, atque propositum vniuscuiusque prius sedulò explorantur: cui nisi adfuerint qualia tantam virtutum scholam decent, non patet aditus ad nostros. Admissus debet confiteri singulis mensibus proprio Confessario, vt ea ætas à Deo *Ratio ad-* custodita Reipublicæ vtilior, cœlo euadat *mittendi* beatior. Arma procul sunt. Sacrum die- *Scholasti-* bus singulis audiendum. Professores cum *cos ad Col-* Præfectis studiorum sunt plures. quippe *legium Ro-* alij Diuinam Scripturam, Scholasticam alij *manum So-* Theologiam, nonnulli controuersam cum *cietatis Le-* *su.* hæreticis, & Practicam, quæ est de casibus conscientiæ: varij Logicam, & Philosophiam, reliqui Mathematica, Rhetoricen, & humaniora studia cum Poësi; linguas item Hebræam & Græcam præter Latinam docent. Philosophiæ curriculum triennio, Theologiæ quadriennio absolvitur. Quos autem citius in vineam Domini expedit mittere, qui forsân omnes Scholasticis studijs minus idonei sunt, hi biennio practi-

*Exercita-
tio varia.*

cam Theologiam audiunt. In scholis, siue
classibus inferioribus, cum vnà cum bonis
litteris animi pietas fugenda sit, vtrique ope-
ra datur enixè. Nam quæ de quotidianis
exercitationibus, quæ in ijs habentur; de
officio & forma vniuscuiusque classis, de
promotione ad superiores, de quotidiana
temporis ratione ac diuisione, de pietate &
disciplina morum, de incitamentis studio-
rum, de singulis Decurijs, quibus præfunt
Decuriones, de libris exponendis, & quo-
modo id in eodem, atque in reliquis Socie-
tatis IESV Collegijs agatur, de additis
quoque regulis, quæ Italis, Germanis, Gal-
lis, Lusitanis, Transalpinis sunt propriæ,
viderint, qui hoc velint, in legibus, quæ de
ijs sunt apud nostros. Nam quæ præsidia
tum alijs disciplinis, tum isti facultati sum-
mo studio siue ab alijs, siue à me conquisita
fuere, id charitas Christi vrget me, vt v-
bique communicem: nam & nos ab alijs
edocti fuimus: fraternam autem alijs
gratiam, aut profectum inuide-
re, peccatum est contra
Spiritus fan-
ctum.

*Num colendis ingenijs fructus vberior capia-
tur è Collegijs & Doctrina Re-
ligioſarum familia-
rum.*

CAPVT XLI.

NVM verò ſtatus Religioſorum aptiſſi-
mus ſit omnium ad vberioſorem in
ſcholis fructum edendum, ſi vel quæ alij hac
de re ſcripſerunt; vel quæ nos dicturi quàm
breuiſſimè ſumus, æquiſſimo animo acci-
pantur, nemini dubium eſt quin facillimè
perſuadeatur, vt qui contra hiſcere audeat,
nec à bono ſpiritu agi ſe, & verò publicæ ſa-
luti ac commodo aduerſari intellecturus ſit.
Mitto autem nunc, qui fructus editi ſunt in
Eccleſia Dei è Religioſis viris in omni ſcien-
tiarum genere. Id enim cùm reliqui, tum
nouiſſimè iuſtiſſimis cauſis adductus teſta-
tum reliquit Hieronymus Platus Societatis
noſtræ, libro ſecundo de Bono ſtatu Reli-
gionis: quem librum neminem virum bó-
num legiſſe pœnitebit. Nos pauca tamen ex
illo, tum è re ipſa.

Et quidem quæ naturalia, vel ſupernatu-
ralia dóna conferuntur à Deo, hæc ad ipſius
immènſam bonitatem attinet, vt efficacióra
ſint, & augeantur, cùm iam non ſuis com-
modis, quæ omnia Religioſi contempſerunt,

*Naturalia
coſuperna-
turalia dóna
na quando
efficacióra.*

sed Dei gloriæ seruiunt, & illorum salutem, quorum oculis & animis illa vel utilitas, vel pulchritudo comparantur. Nam ut Iudith sceminæ honestissimæ, quod ad Holophernem hostem capiendum, non tantum preces, aut cilicium, vel ieiunia, quibus antea utebatur, sed etiam in aures, & sandalia, & annulos, & denique omnem muliebrem mundum adhibendum putauit; Deus quiddam insuper ei gratiæ & splendoris contulit, quoniam compositio illa non ad libidinem, sed ad virtutem referebatur: sic eloquentia & scientiæ à Religiosis tamquam ancillæ ad arcem adductæ, clypei denique sunt ad propellendos hostes, qui in Dei Ecclesiam velint irrumpere.

Accedit tempus, & animi attentio, quæ duo ad sapientiæ studium cum pernecessaria sint, in sæcularibus rara sunt, in Religiosis abundant; quibus item animi quies, & tranquillitas adest, quæ sequi solet compressis, & eradicatis omnibus eius turbulentis motibus. Iuuat virtus temperantiæ ac sobrietatis, sine quibus & ingenia redduntur obtusiora, & minus apta ad scientias speculatiuas fiunt: id quod diximus etiam ab Auerroë alioquin impio, veritate cogente, dictum fuisse. Iuuant præ omnibus Dei lumen & gratia. Labores enim Religiosorum Deus non tam ut ipsorum, quàm suos. utpotè suam causam & negotium promouet:

*Iudith ty-
pus Reli-
giosi labo-
ris in do-
cendo.*

*Que vir-
tutes iuuēt
percipien-
dis sciētijs.*

*Deus pro-
mouet la-
bores Reli-
giosorum
ut suos.*

uet: quod longe secus est in ijs omnibus, qui ad suum lucrum vel honorem studià referunt. Atque hoc quidem tantū est, vt etiam sæpe miraculo, & præter naturæ ordinem Religiosorum mentes Deus illustret, obscura patefaciat, easque habiles efficiat ad difficillima quæque capienda. Rem propius oculis subiiciamus. Ipse tantummodo aspectus mutuus in vno Romano Collegio Societatis duorum circiter millium adolescentum, in quibus altum silentium, nullus strepitus sit; plurium autem frequens Eucharistiæ vsus, vti & variæ beatissimæ Virginis sodalitates, quæ ex aptioribus ad scientias, & propensioribus ad pietatem ingenijs diebus festis vnâ conueniunt ad loca propria, vbi de excolendis animis simul conferunt, hortationes audiunt, & diuersas piorum operum exequentorum in eût rationes: in scholis autem nulla profani Auctoris, aut Poëtæ lectio, quæ la-

NOTA.

bem aliquam contineat: sexcentæque quotidie otij & peccatorū præcisæ occasiones, continua item prælegendi series, cum ijdem philosophiæ professorès bis in die prælegendes, atque repetitiones, disputationes, & collationes adiungentes, repleant scientijs mentes adolescentum: nemini verò professorum permitti philosophiam, vt doceat, priusquam Theologiam accuratè didicerit, mirum non est, si hæc omnia faciant, vt qui videntur adhuc iuniores, præstent id, quod

in sæculo grandiores natu vix possunt.

Præcessere autem illa maximi sane ponderis, primum vocatio à Deo ad Religionem, & ad hoc docendi munus: deinde diligentissima examinatio prius quàm in nostrum Ordinem admissi essent: admissorum deinde probatio biennis in moribus, in pietate & literis; mox non interrupta vnaquam studia, ni valetudine prohibeantur: plures autem inter eos domesticae repetitiones, & disputationes, quàm quæ in scholis habentur: volutatio auctorum emendatissimorum: multorum professorum eodem in Collegio commoratio, qui mutuam sibi operam præstant: variarum nationum mores, quibus prudentiam vna cum doctrina consequuntur: vnaquæque enim natio ipsa viuendi cõfuetudine, dona, quæ habet à Deo, inuicem cõmunicat; morum porro probitas & simplicitas, quæ in plerisque Septentrionalibus viget; alacritas ingeniorum & grauitas, quæ in Hispanis; viuida vis, quæ in Gallis; iudicium, quod in Italis; eloquentia, quæ in Græcis, & alijs Orientalibus; vna ipsa pietas, quæ in omnibus perspicitur; addo ardens illud laborandi pro Christo desiderium, quod in Anglis præcipue extat, dum vel isti proprij sanguinis prodigi emensum studiorum curriculum solet consignare martyrio, vel dũ alij plerumque valedicentes huic hemisphærio, parentibus, amicis, patriæ, sibi ipsis, latissime ad Indias

Qua maximi ponderis præcessere.

Variarum nationum varia doctores.

dias conuolant, & ad truces atq; efferas nationes; hæc, inquã, omnia, quæ diu obseruantur oculis, vix dici potest quantũ lucis, & calcaris addant Religiosis mentibus.

Sed & mutua eorũ præsentia, qui paulo antea quàm Societati nostrę nomina dedissent, mundo hærebant, quiq; cū patrimonijs, dignitatibus, pompis auidissimè inhiassent, nunc iam paupere amictu & vita contenti eodẽ remigio vnanimis ad cælestem portũ nituntur appellere: ipsa verò eodem tempore tũ præcatio, quæ fit mane, ante meridiem, & nocte; tũ sacra lectio, quam vel mensæ accumbentes toto anno audiunt: professorum autem, vbi curriculũ Philophiæ exposuere, reditus sepe ad humaniores scholas; vt cū Latinã linguam & eruditionem istarum literarũ repetât, sint eadem opera Christianæ iuuentuti fructuosi dum nondum per ætatem audiri Confessiones, aut publicè concionari debêt: post absolutum verò Theologiæ curriculũ, reuersio ad nouitiatũ, in quo annum adhuc tanquã in schola affectus, impendunt, concipiendo nouo igni, qui solet in meditatione exardescere; summa certe præsidia sunt, quibus breuiore temporis spatio, quàm per laicos fit, disciplinas & pietatem cum addiscere, tum docere possint.

*Quasnam tetenderit, atque adhuc tendat insidias
humani generis hostis, vt Scholas, Seminaria, Aca-
demias, & Collegia Catholica euertat, qua-
ueratione eidem Satana obuiam
itum sit & antiquitus &
hoc seculo.*

CAPVT XLII.

Q Vanto igitur splendidior in eiusmodi
Academijs, & Collegijs micabat & mi-
cat sapientia, eo magis connisi sunt Satanas &
reliqui eius affectæ, vt eã extinguerent. Quo-
niam verò hostilium stratagematum notitia
victoriam faciliorem affert, age videamus
quibus id artibus, ac per quos illi hoc procu-
rarunt.

Philosophi Primi fuere antiqui Philosophi, qui tâquã
obiectu multiplicis opinionum syluæ radios
veræ philosophiæ obscurarunt. Videbat e-
nim Satanas scriptum esse vanos esse homi-
nes, in quibus non est sapientia Dei; stultosq;
fieri à sapientia sua: cumq; philosophari sit a-
mare Deum, etiam secundû Platonem, vt in-
quit Augustinus, intelligebat, vera philoso-
phia sublata, amorem in nobis erga Deû non
posse consistere, atq; idcirco suum regnû tar-
tareum auctum iri. Sed hoc vbi de philoso-
phia.

*Sap. 3.**Hier. 10.**Aug. l. 8. de**ei. Dei. c. 9**Iudæi.*

Secundi fuere Iudæi, qui sicut affixerant
Cruci

Cruci Christū Dominum, ita sperarunt se eius doctrinā, verissimē nimirū principia philosophiæ cruci (vt ita dicam) affixuros. Hinc persecutiones Apostolis illatę, falsissimęque Prophetarū interpretationes, falsatus itē ipse diuinus codex; missioq; mille legatorū in varias mundi partes, vt Christianę religionis propagationem impedirent.

Tertij fuere primi illi hæretici, Ebion, Cereinthus, Marcio, quiq; deinceps sūt subsecuti. Inuectā enim ab Apostolis, atq; ab horū discipulis lucem in Mundū, extinguerenouo astu moliti sunt.

Accessit vis Imperatorum tyrannica, qua Ecclesiam sunt persecuti; inter quos cum Iulianus Apostata viam hæreticis ostenderit, qua Catholicas Academias, & Collegia tollere conati sunt, ideo eā huc adijcere per opportunum fuerit. Aperient enim oculos viri qui vere sapiunt. Iulianus itaq; à Libanio Sophista & Maximo philosopho, de quo postea ob diabolicam Magiam supplicium est sumptū, ita dementatus fuit atque corruptus, vt è pietate Christiana in ethnicam impietatem prolapsus, Apostata & factus & dictus sit. Hic cum esset Viennæ, quæ ad Regnum Galliæ pertinet, religionem Catholicam simulabat, qua simulatione Catholicos sensim in suas partes alliceret, vt etiam die ipso Epiphaniæ Domini in Ecclesia cultui Christianorum interesset. At cum paucos intimos

apud

*Iustinus
martyr.*

Primi hæretici.

Tyranni.

*Iuliani A-
postata ar-
tes.*

apud se haberet, quibus fidebat, secretam autem
 gurijs & inspiciendis animalium exitis ope-
 ram dabat. Ratus autem appetiisse tempus
 promendi quod coquebat in animo, sublatis
 quoque ijs, à quibus metuebat, edicto iussit
 vt Paganorum templa paterent, in his im-
 molarentur bruta, thus idolis falsorum De-
 orum incenderetur, Idololatria restituere-
 tur. Vt res procederet, si plebem cum Epi-
 scopis Catholicis ea de re litigantem audiuis-
 set, vtraque in palatium accersita parte, mo-
 nebat, vt ciuilibus dissensionibus sopitis, v-
 naquæque liberè, ac sine metu quem vellet
 ritum sectaretur. In Gallijs (quod testatur
 Hieronymus) Christum negauit: seque ipso
 nominato Pontifice, & Ecclesiæ capite, Gen-
 tilium templa publice est ingressus, idem vt
 Christiani facerent edicens. Quos verò in-
 tellexisset esse Ecclesiæ hostes, aut apostatas,
 hos honore ac studio prosequeretur. Basili-
 cas hæreticis Donatistis reddidit, quas an-
 tea Constantinus Imperator ademerat. Be-
 nignum se & comem erga Iudæos gessit;
 quibus etiam suauis, vt Salomonis tem-
 plum reedificarent. Quod cum facere cœ-
 pissent, igne, qui è fundamentis erumpens
 absumpsit operarios; & crucis signo, quod
 eorum vestibibus hæsit, atque alijs prodigijs
 prohibiti sunt. Veniens Delphos ad Apollini-
 nis templū de bello aduersus Persas consul-
 turus, templum fulgure ac terræ motu euer-
 sum

*Epist. ad
 Nepotia-
 nū.*

*Templū Sa-
 lomonis
 prohibitū
 à Deo ne
 edificare-
 tur.*

sum est. Ecclesijs redditus abstulit, Christianorum scholas claudi imperavit, ne Christiani Deorum Gentilium facinora cognoscētes, eos euincerent; ac pietatem in ijs parerēt, Ad extremum sagittæ ictu, quæ incertum à quo fuerat emissa, vulneratus, atq; aduersus Christū inclamans, Vicisti Galilææ, ad inferna descendit, cū annum dumtaxat & septem menses imperasset.

Veterum hereticorum conatus contra Catholicorum gymnasia & scholas.

CAPVT XLIII.

CVM Iuliano Apostata Ariani Imperatores connumerari possunt, quamuis Ariani Imperatores. Constantini Magni tempore cœperit Orientem heresibus inflamare. Gensericus ceterū, atq; Hunericus Reges Vuandalorum omnem ex Africa religionem atque sapientiam Victorius cen. de persecut. W. 4. dal. exterminarunt. Extinctis autem sex millibus sacerdotijs, scholis item Catholicis clausis, ingens illud vulnus iam ante mille annos tertie orbis terrarum parti inflictum est, vt non solum cultus omnis in ea conciderit, verum et Sergio Apostata, & Mahometi inde patuerit, Sergio Apostata. Mahomet quā Mahometismus in mundum tamquam torrens irrumperet. Itaque in Africa nulla iam schola, aut Academia per tot iam sæcula extitit, nisi Academias eas dixeris, quæ in

in Fessæ Regno disciplinas quasdam, Arabi-
camque, & Hebræâ linguas ad fouendos Ma-
hometicos & Indicos errores, vti & impia sce-
lera docent.

Ariani.

Scholas item Alexandriae Catholicas mul-
to antea turbauerant Ariani, vt nō modo A-
lexander Episcopus, & Antonius Aegyptius,
ac Patres Synodi Nicæne, verū etiam Valen-
tinianus Imperator heresim eam compresse-
rint, prohibentes, ne vllō in loco hæretici do-
cerent.

*Hæreticis
prohibitū
olim ne do-
cerent.*

*Li. 3. An-
narium.*

Refert Zonaras, à Leone Græcorum Im-
peratore; qui bellum aduersus Sanctorū re-
liquias & Imagines suscepit, (quemadmodū
Caluiniani hoc seculo fecerunt) domū illam

*Domus
Constanti-
nopolita-
na vbi 12.
viri sapiē-
tissimi.*

insignem Constantinopolitanam cum duo-
decim sapientissimis viris fuisse concrema-
tam, quæ Religioni & sapientiæ propugna-
de ab alijs Imperatorib. fuerat ijs attributa. Id
verò Leonem fecisse, quod ipsius impietati
cum resisterent, tum alijs persuaderēt, ne as-
sentirent.

*Clades il-
lata varijs
diuersorū
Regnorum
Acade-
mijs.*

Ne longam faciam, nec, quæ consequenti-
bus seculis acciderunt, enarrem, nostra me-
moria (ne dicam & præsentī aspectu) paucif-
simos intra annos Vngariæ, Poloniæ, Sæctiæ,
Gothiæ, Daniæ, Angliæ, Scotiæ, Galliæ Aca-
demiæ omnes Catholicæ, quæ fuerant à Pon-
tificibus Maximis, à Regibus, ab Episcopis,
& alijs siue institutæ, seu confirmatæ, inua-
dentibus hæreticis, & bona Ecclesiæ diripiē-
tibus,

tibus; corruerunt. At & simul omnis decor pietatis & cultus collapsus est. Neq; enim tam cito Lutherus vexillū iniquitatis extulit, quū Catholicis professoribus eiectis, & vna cū Academicis Regna corruerunt, aut & facta sunt, vt dixit Propheta, quasi ruguriū in cucumerario; Quæ verissima causa fuit, cur vitæ libertate, ebrietate, & nona opinandi licentia, plures Academiae, magna Scholasticorū frequentia orbatae sint.

Cladem harum hæresum secute sunt quorundam philosophorum infelicissimæ sectæ, quæ cum monstra aluissent errorū, coniunctæ tacitè cū hæreticis, mirū est quantas molitæ sint strages & ruinas: Cōtra istas igitur Synodi Lateranensis & Tridentina, salutaria remedia adhibuere, quemadmodū libro de docendæ Philosophiæ Methodo siue Apparatu dicemus.

Quinque alij Satanae conatus aduersus culturam Ingeniorum.

CAPVT XLIII.

AT id, quod hæresi, vel falsæ philosophiæ artibus non potuit effici, quinque alijs vijs aggressus est Satanas: nempe Disseminatione librorum, qui hæresibus, atheismis, foeditatibus essent inquinati: Intermixtione prælectionum; aut, dum habentur,

K strepitu

strepitu & ululatibus ita interturbarunt; ut vix hominum, ne dicam Christianorum species in Scholasticis appareat: Factionibus, & carne; ad quæ & illud iniquissimè accessit, ut seriptione, ac turpissimis signis ipsi scholarum muri sædarentur; sicque tenera illa ætas, quæ venerat innoxia, discedit deinde polluta scelere plus, quàm imbuta disciplinis, ac Deo ipsi facta inimica: Auerfione tandem à diuino cultu, dum disputationes, promotionesque ad gradus, ac prælectiones sæpissime in eos dies & horas tractæ sunt; quibus in eum erat ex diuino præcepto publicè incumbendum. Ac tamen istis Satanæ & mundi conatibus, Reges ipsi, Catholicus, Lusitanus, Henricus Secundus Galliæ, Carolus & Ferdinandus Germaniæ Imperatores, Sigismundus Secundus & Stephanus primus Poloniæ Reges, cum per multis Principibus atque Episcopis obuiam iuere, Academias alias & Collegia catholica præsertim Societatis nostræ passim excitantes.

*Quænam pertineant ad bonorum librorum vsum;
 qua occasione agitur de lectione, explanatione, pur-
 gatione, scriptione, censura, editione, correcti-
 one, emendatione, disseminacione,
 dispositione, & conseruatio-
 ne librorum.*

CAPVT XLV.

DE Academijs diximus, loquamur de
 libris; è quibus si boni sunt, summa ad
 culturam ingeniorum existit vtilitas: id quod,
 vt ex ijs quæ supra diximus, planum est fa-
 ctum, sic ex ijs quæ postea dicturi sumus, pla-
 nissimè liquebit. Cum verò generatim ad li-
 brorum vsum multa pertineant; de sin-
 gulis, Deo iuuante, dicendum est. Aut enim
 leguntur, aut explanantur, aut corriguntur,
 vel purgantur, aut scribuntur, aut subeunt cê-
 suram, aut eduntur, aut alijs distribuuntur, &
 disseminantur, aut disponuntur, aut conser-
 vantur libri.

Lectio librorum.

CAPVT XLVI.

DE librorum lectione, præter illa quæ *De fructu*
 dicta sunt, hæc quoque adijcimus. Vbi *lectionis*
 deliberatum fuerit, quæ cuique studendi *bonorum li-*
 brorum. *brorum.*

K 2

ratio

*Vide proce.
secunda
partis in-
troductionis
Symboli Fidei à
Ludouico
Granata
edita. Vbi
pulchra,
& utilia.*

ratio sit aptior, mox quinam sint emendati-
ores & meliores auctores, expedit vt noscantur. Id quod magna ex parte cõstabit ex no-
stra Selecta Bibliotheca. Si quid verò animi
causa legetur, quod rectà non tendat ad dis-
ciplinas, quibus sese quisq; dediderit, id tamè
aliquo ordine legendum erit, qui memoriã
iuuet. Si historiæ fuerint, non modo hãc, mo-
do illam, sed ex locorũ ac temporũ ferie cõ-
tinuanda erit lectio. Cum enim & multitudo
& varietas historiarum ea sit, vt cuiusuis ho-
minis non sit aut perlegere omnes, aut in or-
dinem redigere, aut memoria custodire; sane
opus est methodo, quã suis locis ostendemus;
& epitome aliqua, qua ceu filo per tot anfra-
ctus ducamur. Librum autem habere char-
taceum per materias distinctum, in quem le-
gendo rerum capita breuissimè conferantur,
quod & Plinius faciebat, memoriã animũ-
que mirificè iuuerit. Cum autem fastidientis
stomachi sit multa degustare; quæ autè sunt
varia, hæc potius sint noxia, quam alant; Se-
necæ consilium amplectendum est: nimirũ:
nil interesse quam multos, sed quàm bonos
habeamus libros, cum multitudo oneret, nõ
instruat: & fatius sit paucis auctoribus nos tra-
dere, quàm errare per multos. In primis autè
legendum est, quod mores ad virtutem in-
struat, potius quàm quod sensum acuat ad
subtilitatè. Ea enim vera prudentia est, velle
informari præceptis diligentius, quã quæsti-
onibus

*Ad Lucil-
lum.*

onibus implicari, ne videlicet quod ad refecti-
onem quærendū est, fumatur ad suffoca-
tionem. Porro nihil in manib. fumendū est,
quin vt indice probatur aurū, sic Indice libro
rū ab Sede Apostolica, & ab alijs, qui eius au-
toritate id præstitere, emisso, intelligatur,
an liceat legi..

Expositio librorum.

CAPVT XLVII.

AD expositionem librorum quod atti-
net, si quis id ex munere publico, vel
priuatim fecerit, satis per se intelliget, num
id ex caritate, atq; ad vtilitatem præstet, nec
ne, quod quoniam fusius dictum est, vbi egi-
mus de cultura ingeniorum, diximusq; alibi
in singulis disciplinis, eò cupimus, vt lector
se conferat.

*Correctio, emendatio, & purgatio
librorum.*

CAPVT XLVIII.

IAm libri corriguntur, emendantur, pur-
gantur. Correctio & emendatio adhibe-
tur potissimum, vbi contextus malè vel de-
scriptus, vel excusus est: purgatio ad sensus in-
uersionem, ad hæreses, ad scditates tollédas.

Emendationem itaq; iuuant tum antiqua & saniora exēplaria, & quæ nouissime à Catholicis prodier ut editiones superiorū permiffu. In Latineꝝ autem linguæ, vti & in ceterorū idiomatū, quæ incidunt, erratis emendandis, Antiquitatis & linguarum notitia, iudiciūq; peracre necessarium est.

*Purgatio
librorū vn
de perēda.*

Purgandis autem libris percommoda sunt, quæ primo Sancta Romana Ecclesia edixit, & qui in hoc incumbunt Magister Sacri Palatii, sanctiq; officij Inquisitores, præsertim Hispanici; deinde Academiæ Catholicæ ex Apostolicæ Sedis concessu monuerūt. Extant verò decem Regulæ Indicis librorum prohibitorum per Patres à Tridētina Synodo delectos confectæ, & auctoritate Pij IV. Pontificis Max. comprobate, quæ ante ipsum Indicem excusæ habentur: sed & idē Index à Sixto V. auctus, demum Clemētis PP. VIII. iussu recognitus est, & publicatus, Instructione adiecta, de exequendæ prohibitionis, deque sincere emendandi, & imprimendi libros, ratione.

*Vide En-
chiridion
Ecclesiasti-
cū impres-
sū Neapoli
an. 1588. à
p 146. vs-
q; ad 253.
C. D. iusto-
riū Inqui-
sitorū 2. p.*

Extant præterea Indices librorum expurgandorum duozalter Hispanus, alter Louanienfis Academiæ. Sed & anno huius sæculi octogesimo octauo editum est Neapoli Enchiridion Ecclesiasticum, seu præparatio pertinens ad Sacramentum Pœnitentiæ & sacri Ordinis, à Gregorio Ordinis Capuccinorum Neapolitano, vno ex deputatis ab eius Ciui-

Ciuitatis Archiepiscopo pro reuisione libro-^{pag. 174. in}
 rum; quo Enchiridio de plerisque libris cor-^{impres. Ro-}
 rigendis agitur. Nos item, quæ varijs in fa-^{mana an-}
 cultatibus animaduersione digna sunt; aut ^{1178. & in}
 quæ à Magistris sacri Palatij, & Inquisitori-^{altera an-}
 bus prodire, suis locis attigimus. Id quod ^{1585. pag.}
 etiam è Bibliotheca sacra, quæ est altera no-^{253.}
 stræ Bibliothecæ Selectæ pars, varijs in locis
 intelligi poterit. Sed & in primis, quod in se-
 cunda parte Directorij Inquisitorum Ro-
 mæ editi anno huius seculi octogesimo quin-
 to scriptum est. Quæ enim cauenda & emen-
 danda in libris philosophicis sunt, ea ibidem
 sapienter proponuntur. Quæ verò ad Poetas
 purgandos pertinent, hæc nos penultimo
 nostræ Bibliothecæ Selectæ libro indicaui-
 mus.

At quoniam ad singulos videri possunt
 hæc ita pertinere, vt tamen necesse sit adhuc
 agere de faciliore aliqua ratione expurgan-
 di publicas Bibliothecas, propterea hæc ad-
 do. Bibliothecæ publicæ aut venales sunt, at-
 que (vt ita dicam) mobiles; aut ad Reipublicæ ^{Bibliothecæ}
 literariæ vsum stabiles: illæ ad bibliopolas; hæ ^{carū pur-}
 ad Principes spectant. Romæ autem cum ^{gandarū}
 præter Vaticanam, tot aliæ sint Cardinali-^{ratio.}
 um, atque hominum aliorum priuatorum;
 in quibus, si quid curandum sit, mox dicetur
 nam & hoc ad ceteras Ciuitates referri pote-
 rit.

Ac primo, non tam edicto & pœnis (quã-

do nitimur in vetitum) quàm charitate monendi Principis nomine viderentur bibliopolarum in vnum locum conuocati. Nimirum cum eiusdem Principis consilium sit, vt boni vendantur, mali arceantur libri; velle tamen eundem, vt quàm minima bibliopolarum iactura hoc fiat. Quin fore, vt plures distrahantur, quàm cum bonis mali commiscantur. Gemmas enim, quæ nulla infestæ sint macula, esse vendibiliore ac pretiosiores, quàm alias vllas, licet quantitate maiores, proinde hilari excipiant animo, quod sibi, quod Ciuitatibus, quod ceteris prouincijs, quod posteris consultissimum futurum sit. Id verò est, vt liberè atque ingenuè omnes Reuisoribus, de quibus dicetur, libros exponant, nullum abscondant: si metuant indictam pœnam, condonari omnia, modo resipiscant, bonaque fide posthac egerint: & adeo monstrent ipsi, quanam ratione occurrere serpenti huic malo malorum librorum queat. Interim intelligant, si de quouis otioso verbo reddenda ratio sit æterno Iudici, quantam reddendam quòd hæresis, obsecanitas, & sexcenta alia monstra per incuriam, aut auaritiam in Mundum è pessimis libris inuecta sunt, pecuniam, quæ his artibus colligatur, non peruenturam ad hæredes, nisi in eorum malum atque perniciem. Quin maiorem futurum quæstum eorum, quorum diligentia in selectioribus & purgatoribus

*Reuisores
librorum.*

gationibus libris cognita fuerit. Si quid in dedicatorijs epistolis, aut in præfationibus censura sit dignum, easdem vel demi, vel emendatas recudi, vel item, si qua sit labe in folijs interioribus, hæc eadem mutari posse, vt totus fortasse liber non sit abolendus.

Porro, ne longior fiat hæc expurgatio, assignandi essent, qui toti negotio præ essent gnari librorum, & solertes. His subessent amanuenses, aut studiosi adolescentes, qui partito inter se labore loca requirerent, quæ essent expungenda: si quid autem stipendij istis pendendum esset, id curarent ij, quorum sunt libri. Ac erit curæ Ludimagistris, Confessarijs, Concionatoribus, Visitationibus, vt populos, & bibliopolas admoneant, vt diligenter omnes hoc præstent: nec verò Ludimagistri, aut professores prælegant auctores, nisi prius obscenitas sublata sit. Et quoniam è nundinis Francfordiensibus mittuntur quotannis librorum catalogi, quos etiam hæretici edi curant, id proli-

*Catalogus
librorum
Francfor-
diensi.*

tollendum esset. In Bibliothecis Principum, & aliorum, cauendum est potissimum, ne vnicuique pateant manuscripti libri, siue Græci & Latini, siue alio idiomate conscripti, qui ab Ecclesia non permittuntur. Ad istos enim quoque purgatio pertinet. Quòd si his licet asseruare libros huiusmodi, separatim id faci-

*Cautio in
Bibliothecis
Principum
seruanda.*

ciant, videantque quibus id concredi debeat, ac quorsum illos retineant: cogitent autem se ex hac vita decedentibus, num filijs, aut cognatis tale patrimonium legandum sit, vnde aliquo inficiantur errore, atque ita forsân hereditatem amittant æternam.

NOTA.

Hæc omnia si vno & eodẽ tempore procurentur, id fiet, quod sæpe vel ingentibus Ciuitatibus accidere vidimus, quæ vnica die mundantur, cùm quisque spatium ante ædes, quod ad se pertinet, euerti iubet.

Scriptio librorum, qui edendi sint, qualis esse debeat.

CAPVT XLIX.

Conscribendi libros (quando innumeriam prope sunt) scopum quisque in se ipso intelligat. Nam si humana impulsus gloria hoc facit, videat, ne fallacis illius species æternam sibi gloriam præripiat. Cogitet autem ad hanc suspirandum esse, quando figura huius mundi præterit, atque vna dies dabit exitio, & in cinerem rediget bibliothecas, libros, & scripta. Quin & meminerit, Traianum Imperatorem solitum vocari herbam parietariam, quod parietibus & arcibus marmoreis suum passim nomen inscribi vel pateretur, vel cuperet. Et sanè tot Ethnicorum Imperatorum, atque

1. Cor. 7.
Traianus
vocalus
herba Pa-
rietaria.
Cur pleri-
que libri
& biblio-
theca in-
terierint.

que hæreticorū immensæ bibliothecę, iustissimo Dei iudicio pene integrę interierūt, quòd vix quidquam cõtinerent ad diuinam gloriam spectans: mirandũ vt non sit, si etiãnum multorum libri vix semel exierint è prelis, quoniã eorum auctores humanæ huius gloriæ dumtaxat illecebra illecti eos conscripsere, vel salutem alienã simul perdere ea scribèdi ratione curarūt.

At si Diuino consilio, atq; ad eius gloriam libri scribantur, vix quidquã excogitari potest fructuosius. Id verò liquere potest, si Deo in primis per orationes ac ieiunia consulto, quod Ioannes ipse Evangelista priusquã sua scriberet, fecit; si accepto à maioribus mādato; si re cum prudentibus viris, ac Deum amantibus prius collata; si necessitas immineat submouendis hæresibus, aut seditiõibus, aut scdissimis libris; si item ad victum honestè comparādum, atq; ad otium declinandum id fiat. Ad necessitatem verò etiam pertinet, ni alij eade re, quantum satis sit, egerint. Quorsum enim tempus prodegeris (rem nimirum pretiosissimam) quod aliorum laboribus vel communicandis, vel vertendis, vel edendis impendere sit vtilius? Nec tam improbari velim (cum hæc dico) Augustini verissimam sententiam, qua sensit non solum non obesse, vetum etiam prodesse Ecclesiasticæ causæ, si plurimi aduer-

*vtilitas è
recta ratio.
ne librorũ
scribenda-
rum.*

*Lib. 1. de
Trin. c. 3.*

,, uersus hæreticos scriberent. Optandum
 ,, enim esse docet, ubi hæreses vigent, vt
Cont. men- ,, quicumque aliqua scribendi facultate
daciū, c. 6. ,, præditi sint, ij scribant omnes, etsi non
 ,, modo de reb. ijsdem scripturi sunt, sed ea-
 ,, dem etiã alijs verbis fortasse scripturi.
 ,, Expedi enim (ait) vt hæretici intelligant,
 ,, in castris Catholicorum non vnum aut
 ,, alterum esse, sed multos, qui cum eis ad-
 ,, uersa fronte congredi audeant. Illud præ-
 ,, terea ex multorum scriptione commo-
 dum accedit, quod breuius & facilius li-
 bri ipsi Catholici ad manus omnium de-
 feruntur, & cum alij in alios incidant, o-
 mnes tamen armis ijsdem in communi
Prefat. 1. periculo instruuntur. Quam sententiam
tom. ad le- (inquit Card. Bellarminus) homines pru-
tion. dentissimi atque doctissimi, & veterum
 Patrum exempla, & experimenta quoti-
 diana confirmant. Ariana enim hæresi
 quondam grassante scripserunt accuratè
 & copiose tum Græci, tum Latini prope-
 modum infiniti, Athanasius, Basilius, E-
 piphanius, Didymus, vterque Grego-
 rius, vterque Cyrillus, Hilarius, Ambro-
 sius, Augustinus, Gregorius Bæticus, Ida-
 cius Clarus, Phœbadius, Fulgentius, & a-
 ,, lij. Ita verò conueniunt inter se, & quasi
 conspirant, siue testimonia Scripturæ pro
 Catholica Fide adducant, siue ad hæreti-
 corum argumenta respondeant, vt eadem
 omnes

omnes repetere atque inculcare, & omnes etiam ab vno aliquo accepisse videantur. Neque id illis vitio verti solet, aut potest. Nam quòd multi scriberent, causa erat ardor Fidei & zelus Religionis, quem in eorum pectoribus Spiritus sanctus accenderat. Quòd eadem scriberent, inde fiebat, quòd antidotum veneni eiusdem ex eodem fonte, eodem spiritu hauserant, & ex eisdem præsidijs aduersus hostes eosdem, de possessione eadem, eodem auctore ac duce Deo pugnant.

Quòd si veteres illi tanto ardore tum ipsi scribebant, tum alios ad scribendum prouocabant, cum vna vel altera hæresi orbis terræ laboraret; & inter hæreticos non admodum multi scriberent; & nondum ars typographica excogitata esset, quæ ex vno volumine librorum examina pene momento extrudit: quid hoc nostro sæculo fieri par esset, quo & innumerabiles hæreses Ecclesiam vndiq; lacerant, & rari sunt apud aduersarios, qui non aliquid scribant, quorum libri non iam vt cancer serpunt, sed velut agmina locustarum volitant, & denique certum est, atque exploratum, non modo multis hominibus hæretica scripta quotidie pestem adferre, sed totis aliquando prouincijs perniciem attulisse.

2. Tim. 2.

Quin etiam, quoniam Patrum nostrorum memoria aliqui minus eleganter scribere,

pferre, quæ tamen eruditionem ac pietatem
 spirant; ideo haud reprehendendum erit, si
 eadem elegantius ac dilucidius ab alijs scri-
 bantur: licet tum ingenui erit animi suum
 cuique argumentum & laborem ferre ac-
 ptum, idque maiorem Operi auctoritatem
 conciliabit. Vbi igitur hæc simul occure-
 rint, nemo concisè nimis, neve laxius, aut
 Asiaticè scribat: Illud enim infuscat sensa:
 hoc fatigat ingenia. Synonymis, & super-
 lativis vix locus fuerit, vbi res ipsa doceri,
 aut narrari contenta sit: Absolutum Opus
 solidissimo examinantium iudicio subij-
 ciat, nisi autem in nonum (quod Poëta il-
 le monuit) annum, sic certè tam diu pre-
 mat, vt cum ad sua legenda accesserit, huma-
 no affectu deposito, quasi alius sit, qui ca-
 perlustret. Nec verò fuerit satis, si exami-
 natori magno polleant iudicio & doctrina.
 Vt enim vacare ei rei sedulò velint ac pos-
 sint, neque vllò studio potius in auctorem,
 quàm in veritatè ferantur, necessarium
 est. Qui rem adhuc cupiat rectius ac tutius
 geri, præsertim in qua de Fide, de moribus,
 de statu publicarum rerum, de principijs
 item naturalibus agatur; eam vni, vel alteri
 communicet, quibus nomen auctoris igno-
 tum sit. Liberius enim dicent quid sentiant.
 Præstat item, vt æmuli, vt hostes, vt qui à
 nostra sententia dissentiunt nostra interdum
 peruideant, quidque cum alijs aut solidum
 effan-

*Quoniam
 modo scri-
 bendum.*

*Subjicien-
 da scripta
 iudicio so-
 lidissimo
 examinan-
 tium.*

*Examina-
 tores licet
 iudicio
 polleant
 & doctri-
 na quid ta-
 men adhuc
 amplius
 præstare
 debeant in
 examinan-
 dis libris.*

effantur, aut ineptum effutiunt, noscatur. Undique enim hauritur lux, & eadem opera præmuniri possunt nostra validius, & refutari aliena firmitus ac modestius; atque ijdem æmuli alijs rationibus illatis sanari queunt: id quod charitatis esse potest ingentis. NOTA. Tra-

bem ex alieno eruere oculo, vt & ipse videat & in lumine ambulet, gratissimum Deo est. Scio, qui, Maioribus approbantibus, cum scripta sub aliorum nomine, vel opera, aliquot annos emisisset in lucem; quod & Patres antiqui quondam fecerunt, excepta eadem laudibus & animis emulorum libenter, aliasque adeo in linguas fuisse conuersa. At ubi rescitus est auctor, tristatos æmulos, quippe qui detrahere olim abs se latum iudicium de eo non possent, cuius nomen & antea carpissent, ac deminutum cupiuissent. Sed neque pro cuiusque voluntate sibi examinatores deligendi sunt, cùm propius ad edendos suos labores venit. Eiusmodi enim ij esse debent, quales à Synodo Tridentina, regulisque Indicis præscriptos fuisse præmonuimus.

*Quales
vnde perē-
di sint exa-
minatores.*

Censura Librorum.

CAPVT L.

Hic nos pauca malumus ex alijs, quàm è nobis proferre. Candidæ (ait Ioannes

*Libr. 5. de
trad. di-
sciplin.*

nes Ludouicus Vines) ac prudentes censurae vehementer sunt studijs omnibus vtilis, si animi iudicium citra damnum affectus profertur, vt inquit Tacitus: nec quidquam est in his damnosius, quam iudiciorum confundi signa, sicut in vita voluntatum: vt nesciatur quid quisque aut probet, aut improbet: quod vsu venit hoc tempore, quum periculosissimum est de quoquam loqui; tam irritati sunt omnium animi, & parati ad pugnandum, vt vel attingere quemlibet leuiter non sit tutum, etiam si alio spectes: tenera atque infirma conscientia illico sese peti suspicatur, haud aliter quam vlcerosi equi actutum concitantur strigile audita. Quamquam vitio huic incitamenta atque incrementa praebuere quamplurimi, qui acerbissimè alios perstrinxerunt, non vt veritatem exprimerent, sed vt sugillarent ac infamarent nomen alienum, vel odio impulsu, vel falsae gloriae spe adacti, existimantes, tam se habitum iri pulchros & praestantes, quam alios tetros esse ac viles ostendissent. Sed illis multò secus atque sperauerant, accidit, nam candoris etiam incruditi sua est apud omnes laus, malignitatis vel eruditissimae vituperatio certa. Quid inter haec odia quantam accipiunt plagam disciplinae? Detrahitur auctoritas tam odiosè rixantibus, & tam capitaliter inimicis: despondent animos excellentia ingenia, quum pertaesa rem adeo amaram,

*Sugillato-
res aliorū.*

*Odiosè ri-
xantes.*

nem-

nempe digladiationes perpetuas, ab studijs resiliunt ac abhorrent: profectus inter hæc studiorum amittitur, atque obscuratur veritas, dum malunt quidam corrumpi literas, quàm instaurari per suos inimicos. Quantū scelus est eloquentiam, ingenium, & alia magna atque admiranda Dei munera, hominibus à Deo ad vtilitatē hominum concessa, in eorum perniciem conuertere, per bona malefacere? Hoc verò iam nec ferarum quidem est, nedum hominum. Quanto religiosius Quintilianus ethnicus, quàm nos Christiani? Mutos nasci & egere omni ratione satius fuisset, quàm prouidentiae munera in mutuam perniciem conuertere. Quid refert quomodo impetas alium, ferro, an stylo, vbi voluntas est eadem; & plerumque lingua plus lædis, aut stylo, quàm gladio? quippe ferro corpus modo confaucias, lingua verò etiam animum. Artes humanitatis nominantur, reddant nos humanos: à Deo Optimo sunt traditæ, reddant bonos. Nam qui alteri inuidet quod est ei Deus largitus, quid aliud, quam sanctum Dei iudicium improbat, & distributionem munerum illius condemnat? Tametsi quid est, quod queri quisquam possit de Deo? An non tecum ille egit prolixè? Aliquos supra te vides; at quanto plures infra te? Erit vir doctus in definiendo lentus, in asseuerando minimè pertinax. Quæ reprobaturus est,

Lingua. & stylo plus læditur,

Artes humanitatis reddere debent humanos Scriptores.

L est,

est, etiam atque etiam leget, versabit, excutiet, ne quid ab eo temerè in damnando asfirmetur, minus circumspèctum esse velim in laudando. Caveat ne non satis intelligat, quæ damnat: ne cui notam iniustus est, maiorem pro se rationem habeat, quàm ipse contra eum. Consultius fuerit nihil pronuntiare, quàm vt condemnatio in iudicem ipsum recidat. Quod si hanc siue prudentiam, siue benignitatem animi in homine docto requiro, quid me sentire par est de illis, qui bene dicta inuertunt & deprauant, quò causatius existimentur còuellere? Nam si flectere in melius, & pium & vtilissimum est multis, profectò magnum erit scelus in peius detorquere. Ego Adrianum Florentium, illum qui postea factus est Summus Pontifex, cùm adhuc esset Decanus Louanien-
 sis, in publicis sæpe disputationibus quæcumque auctorum dicta à disputantibus citarentur, interpretantem pro se audiui, nunquam aspernantem, etiam si ex ijs essent, qui adhuc viuunt. De viuis censendum cautius, de mortuis reuerentius, qui sunt iam inuidiæ exempti, & redditi suo iudici, eamque subierunt censuram, quæ omnes manet: idque potissimum de illorum vita & moribus: nam de eruditione paulò licebit liberius.

*Adrianus
 Florentinus
 qui postea
 factus est
 Summus
 Pontifex.*

*Correctores
 quales
 esse debeant.*

Qui in verbo vno aut altero, aut multis etiam quempiam correxerit, ne continuo videri postulet se illo esse doctiorem, aut ma-

magis ad rem attulisse, quod multi sibi ipsis stultè persuadent: ut si quid in magnis auctoribus corrigant, illis se protinus anteponi oportere autùment: velut cùm memoria, seu incogitantia magnus vir labitur: nam Horatio vel Homerus ipse dormire nonnunquam videtur: aut quum linguæ ignorantia fallitur, quæ errata Græcè ac Latinè semidocti captant, magna sanè iniquitate, qui à nobis eam cognitionem Latini aut Græci sermonis exigunt alieni atque insititij, quæ in Cicerone aut Demosthenè vix fuit, vel in quopiam ex illis, qui linguam suserunt cum lacte, qui que populo vniuerso uti quotidie poterant magistro, & de quibus dubitarent, à cerdone vicino aut fabro admoneri. Quod si isti tam acres censores subituri essent eandem conditionem iudicij, mitiores credo se præberent suis reis. Haud pauca iniquissimæ huius seueritatis habemus exempla.

Equidem haud negauerim quum notari magno Scriptores intersit eruditionis. Sed non protinus plus aut idem adfert qui notas, & qui Opus composuit. In auctore alius cuius disciplinæ boni consuletis errores alterius: ut in Theologo historix, in historico philosophix, modò muneri suo satisfaciat: multo benignius linguæ peccata condonabitis. bonam sententiam Gallicè, aut Hispanicè dictam amplectemur, nõ accipie-

mus vitiosè Latinè? Ego verò cum Marco ipso Tullio indisertam malim sapientiam, quàm stultam loquacitatem. Augustinus rectè, qui eo magis ait solœcismis & barbarismis offendi homines, quò infirmiores sunt: & eò esse infirmiores, quo doctiores videri velint, non rerum scientia, quæ ædificat, sed signorum, qua non inflari difficilè est, quæ & ipsa rerum scientia sæpe ceruicem erigat, nisi Dominico reprimatur iugo. Nolim tamè hoc sibi nomine imperiti & sordidi Scriptores plaudant, tamquam res habeant, quia verbis carent: imò duplici crimine sunt isti damnandi, quòd quum rerum essent vacui, nitorem omnem atque elegantiam verborum abiecerunt, nam si res essent penes illos, indocti profecto atque iniqui esset, de vocibus mouere illis controuersiam vllam, aut querelam omnino aliquam.

Viri docti eo inter se debent esse affectu, vt iuxta Pauli sententiam, nec inuicem iudicent, nec iudicari agrèferant; sed vtrique expectent patienter tribunal & forum illud Domini sanctum & iustum. Iudicans dementer ac flagitiosè agit, qui de conseruo suo communi domino præiudicat. Iudicatus autem tractet animo id, quo se Paulus consolabatur: Mihi (inquit) pro minimo est, vt à vobis iudicer, aut ab humano die: Dominus est, qui me iudicat.

Non deerunt magnæ eruditioni, qui in-
ui-

uideant: res altas & pulcherrimas morſu appetit liuor, ſcæda & iacencia prætermittit illæſa. Themiftocles Athenienſis homo, quod res eius docuerunt, acutiſſimus, rogatus à quodam, an præclara iam ſibi videretur agere: Nondum, inquit, nam inuidos non habeo. Quòd ſi ea eſt lex, quàm ſibi humana malitia impoſuit, ferat vir ſapiens communem ſortem, nec indignetur ſibi accidere, quod omnibus. Nec à Deo contendat impetrare, quod ab eo pater filius non impetrauit vnicus, chariſſimus, vt in ſuo mundo deeſſent ſibi calumniatores & maleuoli, qui Diuina illius opera in partem peſſimam raperent. Vult ergo lege hac feruus nequam domi alienæ ſolui, qua filius domi ſuæ tenebatur? Sed nec eſt tamen à benefaciendo propter inuidos & maleficos ceſſandum. Accipite Socratis orationem, quæ eſt à Platone in eius Apologia perſcripta. Si mihi, viri Athenienſes, in præſentia concedatis vitam hac conditione, vt ne poſthac in ſapientiæ inquisitione verſer, diligo quidem vos, ſed Deo certum eſt parere potius, quàm vobis; ac quamdiu viuam & valebo, philoſophari, atque vnumquemque veſtrum exhortari ad virtutem non deſiſtam.

Editio Librorum.

CAPVT LI.

Editio autem librorum cum ad typographos, & ad correctores, & ad eos, quos vocant compositores pertineat, quinam ij fuerint & quales, num oneri ferendo, num eruditi, num Catholici, num magis quam par sit, celeres sint, perspiciendum erit; num item, quod ferè fit, ob tenuem mercedem id accuratè agere nequeant, quod alioquin vberiore stipendio præstarent. In publicas enim Typographias sese intrusere correctores, aut compositores, qui & S. Thomæ Summam, & plerosque alios libros mirificè deprauarunt; quod ineunte hoc sæculo fecisse schismaticos in Basilio Græco edendo diximus alibi. Cauendum item ne ornamentis loco exsculptæ literæ maiusculæ, vel alia cum imaginibus nudarum mulierum (aut etiam turpiorum rerum) capitibus præfigantur. auerunt enim legentem ad ea, quæ Christiana pectora dedecent. Quod si effigies auctoris eo viuente ac volente præponatur operi, ecquid sapiat, iudicent viri probi, & diuinæ gloriæ cupidi.

Disseminatio librorum bonorum.

CAPVT LII.

Sequitur distributio ac disseminatio bonorum librorum, quæ sanè res vtilissima est, quando & bonum quò communius est, eò est diuinius: negotij verò huius vim & vsum comprobauit semper exitus, & quæ ei adhibita fuit antiquis sæculis diligentia. Nam etsi libri non dabantur prelo, describebantur tamen plurimi: ideoque Apostoli, Synodi, Patres, Pontifices Maximi, Martyres, & hi quidem è compedibus & vinculis literas, vel libros quoquouersum scribebant, quibus Christianos populos vbique ad professionem Fidei, pietatemque inflammarent, errantesque conuerterent. Quòd si inter pietatis opera connumerantur rectum consilium, & calicis aquæ frigidæ porrectio; ecquantum charitatis fuerit opes, cum captata occasione eodem tempore optimi in varias Ciuitates libri mittantur, quibus & ipsi ciues ac Principes mirifice iuuentur.

At cum non tam hæresibus, quàm peccatis Christianus orbis laboret, quorum incitantamenta libri innumerabiles pene quotidie disseminantur; antidotum tanto ac tam præfenti veneno eadem quidem, sed contraria

ratione adhibendum est. Florentissimi sane Galliae Regni casus hi fuere cuniculi initio latentes, & machinae. Nam è Geneuensi Ciuitate in ipsam Regis aulam, & in Prouincias alias ab Hæreticis conducti fuerunt homines nequam cum minutis mercibus, vt fraudem primò tegerent, libellos & Cathechismos Caluini plurimos inferrent, quorum alij compacti ornatissimè, alijs specula adiuncta, sub quibus latebat id virus, & hæc argenteis catenulis appensa, subinde virginibus aulicis donabantur à nobilibus ijs, in quorum animis iam fouebatur hæresis. Inde ventum est ad bibliothecas implendas, & publicè aperiendas: ad Orientem item, si Deo placet, atque Indias eo contagio inficiendas. Nam (vt è multis vnum afferam exemplum) quidam specie Carmelitani monachi Calvinianus Minister Geneua prodiens, & ad Nicolaum Villagagnonem accedens Rhodium & Catholicum Equitem, qui cum classe ad Meridionales Indias soluebat, cum è naui vbi eò appulere discedens, libros & alia eiusmodi pestilentissima exposuisset, re cognita, libri combusti sunt, ipse fuga sibi consuluit. Quæ eo dicuntur, vt quibus artibus isti malo occurrendum sit, aliquando planius innotescat.

Artes verò hæ sunt. Vt primò noscatur, quisnam liber cuiusque statui & sexui quadret, alij enim coniugatis, alij viduis, alij

San-

Sanctimonialibus, alij Catholicis viris, & his Magistratibus, vel Ecclesiasticis, vel ciuilibus, alij Hæreticis, aut Schismaticis, aut Iudæis, aut Gentilibus iuuandis necessarij sunt.

Qui verò nationi vnicuique prodesse queât, horum nomina, & reliqua è proprijs tractationibus poterunt peti, vbi de variarum nationum procuranda salute agimus in nostra Selecta Bibliotheca.

Quidquid autem huius rei sit, pendebit è iudicio ac dexteritate eorum, qui nauiter illud susceperint, variosque prænouerint modos, quibus ad effectum commodè perducipossit. Eorum aliqui sunt hi. Cum Iobilæum conceditur, & pax (vt aiebant antiqui Patres) datur Ecclesijs; vel cum ordinarium confitendi peccata imminet tempus, typographi & bibliopolæ parent pios & alios libros, qui ad tutandam Fidem pertinent: mox moneântur Concionatores, ac præcipui Confessarijs, id ipsum vt multis significant. Cum item habendæ fuerint ab Episcopis Synodi, eò, vt ijdem Episcopi numerum eorundem librorû afferri, siue à bibliopolis, siue ab alijs curent: tum verò edicant, vt sacerdotes ex ijs coëmant, quæ suo possint officio inferuire. Cum etiam nundinæ appropinquant, præsertim in primarijs Ciuitatibus, expedit, vt hæc librorum merces in promptu sit. Et verò Lugdunum Galliæ magnum Emporium, hoc habet, vt quater in anno publicæ sint nundinæ, ad

quas cum pacatioribus temporibus è varijs nationibus plurimi conuenirent, præmoniti autem bibliopolæ libros eiusmodi compègissent, quorum nomina, materiam, vsum, eruditionem docere Concionatores aliqui è suggestibus solebant, quisque, eos in patriam reportabat, quos suis ciuibus profuturos esse intelligebat.

Atqui & in maritimis, ac in magnis Ciuitatibus, quas nobilia alluunt flumina, vnde videlicet pleræq; naues soluunt, viri pij proxenitis, præfectisq; portuum Catholicis magno cum fructu suaserint, vt nauigaturis libri distribuuntur, quibus animum pascant, cum otiosi cursum tenebunt: Legatis itidem Principum, qui in Orientem traiciunt, vt complures optimos libros secum vehant. Nam cum Christiani frequentissimi in eo ingenti tractu captiui sint, nemo autem sit qui eos soletur, aut instituat, & auertat à scelere, sanè ijs libros eiusmodi tradere maximi folatiij, vti & præsidij fuerit. In aulis certè expedit hos haberi potius, quàm luforias chartas, aut talos: in exercitu item, & alibi. Qui etiam morientes ad aliquod pium opus excitare cupiunt, moneri eo commodè possunt, vt summam in libros pios disseminandos legent, Pœnitentibus denique, quorum & mens & opes id ferre possint, proponere, ne hanc bene merendi de Ecclesia Dei, ac fructus istos pœnitentiæ dignos faciendi occasionè omit-

tant:

tant: Ijs autem, qui in publicis custodijs detinentur, atque in triremibus in scholis, in cauponis, in tonstrinis, libros, tabellaſq; rerū ad pietatē ſpectantes paſſim tradere: hæc, inquā, omnia efficiant, vt inde vberrima breuiſſimi temporis ſpatio meſſis ad Dei gloriam percipiatur.

Diſpoſitio librorum, ac collocatio ad facilem eorum inuentionem, & conſeruationem.

CAPVT LIII.

Sed & diſpoſitio librorum procuranda ea ſeſt quæ facile libros legentibus ſubmiſtret, atq; conſeruet. Quod quoniam locum primo requirit, is fuerit editior, & humiditatis expers, ſiue ab ima parte, ſiue ab tectorum impluuiō, atque ad Orientem vergens, vt Vitruuiō placet. Opacæ enim Bibliothecæ ſordēs, lanuginem, illuuiem, tetrum odorem gignunt, nec verò ſtudentibus proſunt, quibus matutinus ſplendor ingenij aciem exuſcitat. Ceterum cedrino oleo, & cupreſſinis arcis vtebatur antiquitas ad conſeruandos libros, ac cum libri Numæ Pompilij cedrati fuiſſent, reperti ſunt à Cn. Terentio octingentis & quique poſt annis ſub laniculo non computruiſſe, quemadmodum Plinius de vſu cedrini olei in chartis perungendis

*Pli. li. 18. c.
5. vide Seru-
uū in li. 7.
cir.*

dis loquens, ab Hemina in Annalibus scriptū fuisse ait.

Opportunum igitur qui potest locū nactus, libros locet quā ordinatissimè, quos suo tempore excuti, & à puluere, tineis, humore seruari curet. Addunt alij, credere se, idem posse præstari, si è folijs cedrinis exsiccat puluis conficiatur, quo & intrinsecus libri conspergantur, & extrinsecus confricentur. Glutinum certè, quo libri compingendi sunt, è farina & aceto, atque ex æris rubigine compositum, excoctū sit oportet. Nam aut non excoctum, aut farina tantum & aqua cōmixtum tineas edit.

Ordo autem, atq; locatio librorū ea quidem esse potest, quæ initio nostrę Bibliothecę, tanquam totius operis œconomia præfixa est. Sed quoniam neque omnium sunt tales Bibliothecę, quæ auctores contineant in vnaquaque facultate; idcirco ex partitione materiarum, quam in singulis disciplinis obseruauimus, suos quisque poterit libros disponere.

Et quidem communior illa solet esse in variis classes distributio, vt sint.

IN PRIMA. Biblia sacra. Patrum Commentarij. Sermonarij. Synodi. Historia Ecclesiastica. Annales. Chronologia. Diplomata Summorum Pontificum. Summæ casuum conscientię. Ius Canonicum.

IN SECUNDA. Philosophica, iuxta Philosopho-

Iosophiæ diuisionem. At quoniam non omnes eandem partitionem sequuntur: Alij enim in Naturalem, Moralem, Dialecticam: Alij in Metaphysicâ, Physiologiam, Mathematicas partiuntur: propterea, si priorem sequi velimus, quæ commendata est à Platone, vt testantur Alcinous, ^a & Eusebius ^b Cæsariensis; quæve Aristoteles ^c secutus est; Chrysipusq; & Eudromus, ac Xenocrates, & alij, quorum meminit Laertius ^d: comprrhendet hoc loco Naturalis (fuso videlicet naturæ significatu, vnde nomen habet) nõ solum Physiologiam, verum etiam Metaphysicam, & Mathematicas. At hanc vero classẽ cû metallâ, chymicâ, & aliâ ad Philosophiam naturalem spectantia pertineant; tum Geometria Arithmetica, Musica, Astronomia, quæ ad Mathematicos attinent, referuntur: sicut itẽ Cosmographia, Geographia, quæue ex istis pendent, Metrica, quæ de mensuris; Statica, quæ de ponderibus, & aliâ multa. Artes Mechanicæ.

^a Alcinous
^b Euseb. in-
 I. de Doctr.
 Platonis c.
^c Lib. 1. Topic. c. 12.
^d In vita
 Zenonis.
 post Plutar-
 chum li. 1.
 de placito
 philos. c. 1.
 vide etiam
 Aug. 8. de
 Ciu. Dei
 Laertian. li.
 3. c. 13.

IN TERTIA. Medicina, Chirurgia, &c.

IN QUARTA. Iuris Ciuilis prudentia.

IN QUINTA. Humana historia pro ratione temporum, & locorum.

IN SEXTA. Oratores. Poëtæ. Grammatici.

IN SEPTIMA. Vniuersalia, siue Encyclica. Thesauri. Apparatus Bibliothecæ. Dictionaria.

At

At Ioannes Mabuenus, is, qui Rosetum spirituale edidit (de quo nos planius in Apparatu sacro) cum animum viri Religiosi informaret, ex illis autem Dauidis Prophetæ verbis, Disciplinam, Bonitatem, & Scientiam doce me; triplex studium elicuisset; Morale, Deuotionale, (vt ille vocat) Intellectuale, libros in tres classes ordine & tabella partitus est, quo tres classes librorum notari possunt.

FINIS:

NOBI.

NOBILIBVS STV-
DIOSIS NOBILIS ACA-
DEMIÆ GALISSIENSIS.

HAEC sunt, quæ de cultura ingenio-
rum summatim dicta sunt in primo
Libro Bibliothecæ Selectæ Auctoris : Quæ
quidem ad omnes spectant. Quæ vero quis-
que pro ratione aut ingenij, aut officij in
alijs disciplinis cupiet, ea reliquis in libris
assequi poterit, Methodum nempe, at-
que Pietatem, & Selectiores Auctores.
Porro in ea Bibliotheca continentur sequen-
tia.

IN PRIMO TOMO, IN
quo Libri sunt Vndecim cum
Idea totius Operis.

LIB. I. **D**E CVLTVRA Ingeniorum; Quæ
ve cuique Disciplina sint idonea; Io-
annis autem Huartis Examen Ingeniorum
expenditur.

II. De Ratione Studiorum Diuinæ Scripturæ, siue
Theologiæ Positiuæ.

III. De

- III. De Theologia Scholastica: Vbi de Græcorum, & Latinorum Methodis ad eam; Deq; Summa S. Thomæ; De Theologia item Practica, siue de Casibus Conscientiæ.
- IIII. De Theologia Catechetica ad domesticos Fidei instituendos: Vbi de Pueris, & de horum Scholis; Mox de Catechismi tradendi ratione; Denique de Principum Filijs docendis.
- V. De Militib; et sacris, eorūq; Seminarijs institutis; De Clericis, & horū Seminarijs; De Regularibus, & horum Nouitiatibus; De ijs, qui munere legationis funguntur, vbi & de Episcopis.
- VI. De ratione amanter agendi cum Græcis, Ruthenis, Moscicis, vt in vnam Domini Ecclesiam vnanimis veniant.
- VII. De Ratione agendi cum hereticis variarum sectarum.
- VIII. De Atheismis Lutheri, Melanchthonis, Bezae, Anabaptistarum, & aliorum Fidei hostium.
- IX. De Ratione agendi cum Iudæis, Sarracenis, Agarenis, Mahometanis, siue Turcis.
- X. & De Ratione agendi cum reliquis Gentibus, atque
- XI. que Indis Noui Orbis, Iaponijs, Sinensibus, Brasilijs, Peruensibus, America, & Insularum Philippinarum.

IN SECUNDO TOMO, IN QVO
funt libri feptem, cum Ap-
pendice.

L I B. DE PHILOSOPHIA generatim.
XII. **D** Mox de Platonica, deinde de A-
ristotelica, deq; eius Interpretibus. Huius au-
tem tractationis quarta hac editio auctior
est reliquis.

XIII. De **I V R I S P R V D E N T I A**, cui, præter
aliquos Selectiores nostra ætatis, Elenchus
antiquorum Iurisperitorum est additus.

XIII. De **M E D I C I N A** generatim: Mox de
Hippocrate Choo; Galeno Pergameno, &
alijs priscis. Addita verò est postrema
huic editioni **T H E O R I C A** Medicina e-
legantè carmine conscripta ab Auctoris nepo-
te Antonio Alexandri F.

XV. De **M A T H E M A T I C I S**, vbi item de
M V S I C A; de Architectura; de Cosmo-
graphiâ; de Geographia, & de eorum Scrip-
toribus.

XVI. De Apparatu ad **H I S T O R I A M** omni-
um Gentium: In quo expenduntur & Histo-
rici Græci, Latini, & alij cuiuslibet idioma-
tis. Quomodo item Romana, & Græca Histo-
ria per seriem temporum sit legenda. Qui-
nam veraces Historici, vel labe aliqua as-
persi.

XVII. De **P O E S I**, & **P I C T V R A** ethnica; &
M fabulosa

fabulola, collata cum vera, honesta, & sacra. Catalogus item piorum Poetarum, præter antiquiores ethnicos.

XV III. C I C E R O collatus cum alijs ethnicis, sed & cum sacris Scriptoribus tum in Philosophicis, Orationibus, & Præceptis Orationis, tum in conscribendis epistolis. Qua occasione agitur etiam de arte dicendi Ecclesiastica: Deq; ijs, qui à secretis Principum cum sint, literas scribere appositè possint.

Elenchus Auctorum Miscellaneorum; & Catalogus aliquot Librorum ad omnes disciplinas interdum spectantium.

Ceterum C A N O N I C I I V R I S Scriptoris Tractatio APPARATV SACRO eiusdem Auctoris, qui selectam Bibliothecam edit, adtexta est: quòd cum Canones è Patribus, Pontificibus, Synodis vim suam acceperint, æquum erat, vt inter ipsos, tamquam riui propè fontes locum haberent. Vide etiam in eodem Apparatu Sacro, in verbo I V S C A N O N I C V M.

I I S D E M

I I S D E M E I V S
 D E M A C A D E M I A E
 studiosis.

POrrò sequens Appendix ponitur
 hoc loco ex Auctoris vbere Ap-
 paratu ad Veram, & ad Platoniam,
 & ad Peripateticam Philosophiam,
 vt qui Philosophia excoluntur, intel-
 tigan summi esse momenti declina-
 re latentes scopulos, vnde fidei nau-
 fragium in Polonia, & Transyluania
 hodieque plerique fecere, qui male
 sanos Philosophos extra eas Prouin-
 cias audiuerunt. Reliqua Lector
 vide in eodem Auctoris Ap-
 paratu ad Philosophiam
 in 2. Tomo eius Bi-
 bliothecæ Se-
 lectæ

*E Sacrosanctis Synodis petendam esse precipuam
studiorum Philosophiæ rationem.*

MAximi momenti est, præter alia, id quod Synodi Spiritu sancto afflata hac de re tradiderunt. Nam & propterea Lateranensis grauissimè his quæ sequuntur verbis ita decreuit. Cum verum vero minime contradicat, omnem assertionem veritati illuminatæ fidei contrariam omnino falsam esse definimus; & vt aliter dogmatizare non liceat, districtius inhibemus; omnibusq; huiusmodi erroris assertionibus in hæretes, velut damnatissimas hæreses seminantes, per omnia, vt detestabiles, & abominabiles hæreticos, & infideles, Catholicam fidem labefactantes, vitandos, & puniendos fore decernimus. Insuper omnibus, & singulis Philosophis, in Vniuersitatibus studiorum generalium, & alibi publicè legentibus, districtè præcipiendo mandamus, vt cum Philosophorû principia; aut conclusiones, in quibus à recta fide deuiare noscuntur, auditoribus suis legerint, seu explanauerint, quale hoc de Animæ immortalitate, aut vnitæte, Mundi æternitate; ac alia huiusmodi, teneantur eisdem veritatè Religionis Christianæ omni conatu manifestam facere, & persuadendo pro posse, docere, ac omni studio, huiusmodi Philosophorum argumenta (cùm omnia solubilia existant)

existant) pro viribus excludere, atq; resolue-
re.

Subdit autem eadem Synodus. Et cum non sufficiant aliquando tribulorum radices præscindere, nisi & vt iterum pullulent. funditus euellere, ac eorum semina, originalesque causas, vnde facile oriuntur remouere, cum præcipue humanæ Philosophiæ stultitia diuturna, quam Deus, secundum Ver- *1. Cor. 1.*]
bum Apostoli euacuauit, & stultam fecit absque Diuinæ sapientiæ condimento, atque sine reuelatæ veritatis lumine, in errorem quandoque magis inducunt, quam in veritatis elucidationem. Ad tollendam omnem in præmissis errandi occasionem, hac salutari Constitutione ordinamus, & statuimus, nequisquã de cetero, in sacris ordinibus constitutus, secularis, vel regularis, aut alias ad illos à Iure arctatus, in studijs generalibus, vel alibi publicè audiendo Philosophiæ, aut Poesis studijs vltra quinquennium post Grammaticam, & Dialecticam, sine aliquo studio Theologiæ, aut Iuris Pontificij incumbat: Verùm dicto exacto quinquennio si illis studijs insudare voluerit, liberum sit ei, dum tamen simul, aut Theologiæ, aut sacris Canonibus operam nauauerit, vt in his sanctis, & vtilibus professionibus Sacerdotes Domini inueniant, vnde infectas Philosophiæ, & Poesis radices, purgare, & sanare valeant. Et hos Canones per ordinarios loco-

rum , vbi generalia studia vigent , & Rectores Vniuersitatis eorundem studiorum, singulis annis in principio studij in virtute sanctæ obedientiæ publicari mandamus.

Sed enim & Viennensis Synodus , & reliqui Patres hoc ipsum genus præcautionis diligenter persecuti sunt , quod & ipsi vidissent , quàm præposterè antiquitas Mundum admirabatur , cum in hunc vires amoris , & mentis conuerteret, opificis eius oblita, cuius ad notitiam in animos insinuandam , cum Mundus ipse aptissimum sit instrumentum , eo ipso Mundo ad decutiendum de capite tanti Regis diadema, perditè abuteretur . Et alij venenum originalis peccati ignorantes (quod supra inuimus) Deum aliquem corporearum rerum, nempe Mali vnum , Boni alterum auctorem constituerunt. Quare qui visus est initio in eorum mentibus error fuisse minimus, in progressu factus est maximus.

*Præcautio altera ad recte excolenda in
Philosophicis studijs in-
genia.*

Scripta illa, quæ distantur, ac dein-
seps circumferuntur, pietatem quidem
prima fronte, sed fallaci astu ostentantia
(quippe quibus mox velis remisque (ut
aiunt) siue Animæ intelligentis mortalita-
tem, siue alia huiusmodi venena intillant)
sunt diligentissimè explodenda, tamquam
ea, quæ sensim Atheismo ingenia præsertim
adolescentum inficiunt. Sic enim propter
ea homines obscurissimæ notæ ab Eccle-
sia merito projecti sunt. Theses verò tueri
publice, quibus præbeaturnotæ ab Eccle-
siæ Diuinæ Maiestatem, vocandique
in dubium res certissimas, à melioribus Aca-
demijs est reiectum. Nam & alicubi fa-
pienter hæc non permittuntur; & ceteri,
quibus sapit veritas, iniquissimo animo
ferunt, sicubi hoc permittatur haud bo-
no exemplo. Ecquid enim ad veritatem
labefactandam validius, siue insidiarum
plenius afferri possit, quam cum ista,
quæ mox dicam proponuntur? Nempe:
etiam si ex Catholica fide, immorta-
lis animus sit; secundum tamen Aristo-
telem firmissimis rationibus mortalem
(inquiunt) defendemus. Aut licet Chri-

stiana Religio, Platonique ipsi cognouerint esse Dæmones, nos tamen, secundum Aristotelem (aiunt) non agnouimus. Et huius generis alia, quæ luxuriantia ingenia pepere-
runt, excindenda, & in ignem utique mittenda. Simile videlicet fuerit dicere, Et si vera Catholica Religio est, ea tamen, secundum Lutherum, haud agnoscimus. Siue: Licet CHRISTVS Dei Filius carnem pro nobis humanam ex immensa illa dignatione pro nobis assumpserit: negamus tamen hoc, secundum Mahometem, aut Iudæos. Quæ dico, quoniam ista non ita pridem summo scandalo edi, & defendi vidimus ab ijs, qui Catholici dicerentur; nescientes, quousque repat iste serpens, qui plerosque Atheos sic fecit, ut etiamnum auolet ex Europa gre-
mio pietas ad gentes, & ad Insulas, quæ quoniam pauperes spiritu sunt,
euangelizan-

Mat. 11.

tur.

Præmonitio

*Præmonitio utilissima ad libros Aristotelis
de Anima.*

Veritas quam docet fides nostra de Anima Immortalitate, Informatione, & Multiplicatione adeo non solum certa, sed & euidens est, vt vel inimici nostri à veritate coacti, ipsam fateantur. Nemo enim est Philosophorum alicuius momenti, quin si quid falsi de illa doceat, non etiam aliquid veri asserat. Quod quidem verum existimat se demonstrare tam in Aristotele, quam in lumine naturæ. Quamobrem nos, qui veritatem serid, ac sine ambagibus, quærimus, admittimus id, quod dicunt, veri: Reijcimus id, in quo errant, nimirum fecernentes à stercore aurum, & à sordibus quod est mûdum.

Planissimè verò hæc, quæ diximus, liquet, si quæcunq; Veteres Peripatetici De anima intellectiua attulerunt, rectè perpendamus.

Alexander enim, ac qui eum sectantur, asserunt, Animam rationalem esse formam hominis informantem: Quod item habet Galenus. Idque existimant esse adeo euidens in doctrina Aristotelis, & lumine naturæ, vt contrarium nullo modo asseri posse dicant.

Auerroës autem tertio de Anima, Commento quinto, & vigesimo sexto: Themistius autem tertio de Anima, capite duodecimo, & trigesimo quarto. Simplicius verò, & Philoponus passim in tertio de Anima di-

cunt eam esse immortalem: idque ipsi quoque se omnino demonstrare asserunt in doctrina Aristotelis, & in lumine Naturæ.

Quin & idem Alexander, posuit animam multiplicari ad multiplicationem indiuiduorum, Auerroes autem, Themistius, & Simplicius aiunt Animam rationalem non e. luci ex potentia materiæ, sed extrinsecus aduenire, vnà cum Aristotele in 2. lib. de Generatione animalium, c. 3.

Quod igitur dant, accipimus, ac dicimus cum Aristotele, atque in lumine Naturæ, Animam rationalem esse veram formam informantem cum Alexandro; Immortalem, cum Auerroë, Themistio, Simplicio, & Philopono; Multiplicatam ad multiplicationem indiuiduorum cum eodem Alexandro, & Galeno; Et non eductam ex potentia materiæ cum Auerroë, & alijs.

Quæ philosophandi ratio, si reliquis indogmatibus Philosophiæ, quæ hinc inde agitantur, adhibita fuerit, planissimam comparabit viam ad Veritatem.

Interea studiosi adolescentes videant, & ediscant, quæ Boetius de consolatione paucis carminibus succi plenis, libr. 5. Metro

4. cecinit de Anima hominis

intellectiua.

Cognitionem non ex sola re obiecta, sed ex ipsius
 etiam mentis vi & actione
 pendere.

Quondam porticus attulis
 Obscuros nimium senes,
 Qui sensus, & Imagines.

E corporibus extimis
 Credunt mentibus imprimi,

Vt quondam celeri stylo

Mos est a quore pagina,

Quae nullas habeat notas.

Pressas figere litteras.

Sed mens si proprijs vigens

Nihil motibus explicat,

Sed tantum patiens iacet

Notis subdita corporum,

Cassasq; in speculi vicem

Rerum reddit Imagines,

Vnde haec sic animis viget

Cernens omnia notio?

Qua vis singula prospicit?

Aut qua cognita diuidit?

Qua diuisa recolligit?

Alter numq; legens iter

Nunc summis caput inserit,

Nunc desidit in infima.

Cum sese referens sibi

Veris falsa redarguit.

Haec est efficiens magis

Longè causa potentior,

Quàm

Quam qua materia modo
Impressas patitur notas.
Præcedit tamen excitans,
Ac vires animis mouens
Vino in corpore passio.
Cum vel lux oculos ferit,
Vel vox auribus instrepit.
Tum mentis vigor excitus
Quas intus species tenet
Ad motus similes vocans
Notis applicat exteris:
Introrsumq; reconditis
Formis miscet Imagines.

VERA NARRATIO FRUTICIS, FLORVM, ET FRUCTVVM NOVISSIME in Occidentalibus Indijs nascentium.

EVGENII PETRELLI

Veneti.

NARRATIO, quam Superiorum concessu per Coccum Typographum Bononiæ in Italia nouissimè è prelis in lucem emisit Simon Parlasca

Bibliopola de Frutice in Occidentalibus Indijs enascenti, qui nunquam antea apparuit, hæc est.

Frutex ipse ab Hispanis, qui Mexicanum, & Peruensum vastos incolunt Tractus, vocatur, *Granadillo*: ab Indis autem mysteria crucis edoctis, *Pastio Domini nostri*.

Nascitur præcipuè in Cusco, in qua Præfectura Imperatores Occidentalis Indiæ Regiàm sedem olim habebât: In altera item Præfectura, vbi Lima est Metropolis, in qua Prorrex Catholici Regis commoratur. Fruticis caudex oblongus, nec crassus est, see
sub

Subtilis (qualis nostratium Vitium) Itaque
 pedamento, vel arbore fulcitur, quam ra-
 mosis plenisque foliorum brachijs ample-
 ctitur. Folia viridis coloris sunt acuminata,
 nempe figura mucronis, & cuspidis lanceæ,
 qua transfixum est latus Christi Domini no-
 stri. Summo autem in Fruticis vertice Flos
 erumpit, quanta aliqua è Rosis nostris ma-
 ioribus. Eius odor suavior cunctis aromati-
 bus, floribus, vnguentis, quamobrem & il-
 lum secum Indi gestant, vt suavius oleant.
 Ex eadem rosa erumpit corona cum septua-
 ginta duobus spinis, quot nimirum punctio-
 nes ipsarum hodieque cernuntur in Sacra
 Sindone, quæ Augustæ Taurinorum asser-
 uatur, & qua obuolutum fuit corpus Domi-
 ni Iesu, postquam è cruce depositum fuit,
 circa columnæ imam partem rubent quin-
 que, quasi sanguinis guttæ, vultura quin-
 que CHRISTI Domini testantia. Quod
 verò ad ipsum florem attinet, extant in me-
 dio eiusdem coronæ tres clavi, qui cuspidi-
 bus columnæ apicem, quæ subtus stat recta,
 attingunt. E trunco & ramis fruticis produ-
 cuntur fructus, magnitudine oui anserini
 grandioris: Itaque & eorum liquor sorbetur,
 tamquam ex ovo sorbili, qui & dulcedi-
 ne mel superat, & morbis corporis, præcipuè
 autem stomachi doloribus confert. Porro
 idem frutex statò tempore flores, & fructus
 maturos & immaturos habet, cum semini-
 bus,

bus, qualia sunt peponum, sed subnigrantibus atque rotundioribus: Decerpti fructus diu durant, neque marcescunt. Oblatus fuit hic flos Summo Pontifici Paulo Quinto: Ac P. Ioannes Romerus Societatis Iesu Procurator eius Indicæ Regionis, quæ dicitur, Los Paraguales, cum inde nunc peruenisset Romam, narrauit se eundem florem non sine lacrymis potuisse conspicerè.

LECTORI.

De frutice, flore, ac fructu nascentibus hoc tempore in Occidentali India Consideratio & Admonitio.

CHRISTVS Dominus sicut Passione sua acerbissima salutem peperit Mundo, ita pergit, quod reliquum erat ipsius nobis incogniti, per prædicationem crucis ad se allicere.

Iam verò per noui Orbis conuersionem ostendit quam ratione sanandus sit antiquus, qui prior salutem adeptus, refrixerat.

Porrò cum Christus Dominus fructuose, cruce vberrimos cœpisset effundere, eosdè quaquauersum proferre non cessat, vt promissum impleat, qui dixerat. Si exaltatus fuerò

fuero à Terra , omnia traham ad me ipsum.

Sic , cùm myſteria crucis ab Apoſtoliſ v-
bique prædicari mandaffet, non deſtitit, nec
deſiſit eiſdem alioſ ſufficere , vt verè dici
poſſit, quod prædixit. In omnem terram ex-
iuit ſonus eorum: quodque orans à Patre pro
ſua reuerentia obtinuit vt fructus illorum
maneret.

In medio quippe mundi cœpta eſt à Do-
mino Prædicatio crucis. Ad diuerſas deinde
Gentes progrefſa eſt per Apoſtoloſ . Nunc
denique ad mundi fineſ peruenit , vt cùm a-
lia , quæ promiſſa fuiſſent, nimirum in om-
nem Terram excitadum eſſe ſonum eorum,
atque vbi erat deſertum , & arida , ibi fre-
quentiam hominum, & fœcunditatem futu-
ram, ita iam intelligamus, atque adeo ape-
riamus oculoſ ad id quod prædixit , cùm in
toto Mundo annuntiatum fuerit Euange-
lium, tunc propinquam fore extremi, & V-
niuerſaliſ Iudicij diem, horribiliſſimum qui-
dem impœnitentibuſ , at boniſ iucendiſſi-
mum.

Dum item proximus erat Paſſioni Filiuſ
Dei orauit Patrem , vt fructuſ Diſcipulo-
rum ſuorum maneret , nec à violento Ty-
rannorum impetu ; nec ab hæreſeſoſ perſi-
dia, neque ab carniſ , mundaniſque aſſulti-
buſ, nec ab inuida Satanæ rabie periret, exau-
dituſ itaque fuit pro ſua reuerentia , hoc eſt

pro

pro eo quod eius meritis debebatur . Id quod & anteaetis omnibus sæculis , sed hoc potissimum , ipsi oculis cernimus , ac manibus contrectamus . Ipsi gloria in æternum , Amen .

Inde factum est , vt omnibus & sæculis , & locis ob oculos omnium crux siue picta siue sculpta , siue literarum notis descripta poneretur , super Turribus ac Templorum Pinnaculis , in compitis , in Plateis , in Bellicis vexillis : in Regum corona , & Diademate : in Militum Thoracibus , & clypeis : in Navibus , atque Triremibus : in Numismatibus , atque pecunia : in ipsis quoque terreis lucernis , quas ad communem vsum à figulis compositas vidimus , è Romanis antiquis ruderibus erutas fuisse .

Inde appensæ collo , & pectori hærentes cruces à plurimis gestantur : atque hoc signo identidem signamur , atque expiamur : & Sacramenta sanctificantur , & conficiuntur : sacræ AEdes consecrantur , cæmeterijs , vestibusque Sacerdotum , atque Altaribus , & Campanis benedicuntur , vti & reliquis omnibus siue Sacramentalibus , siue Aquæ lustrali , & fonti baptismatis , siue sanctimonialibus , siue nouis nuptis .

Inde perennis illa à tempore Apostolorum Traditio ad nos nunquam intermissa manuit , vt signo crucis nos consignaremus orando , fiando , genua flectendo , sedendo , con-

cionando, pœnitentes absoluendo, iter terra
 aquave faciendo, ad quietem nos compo-
 nendo, è lectulo surgendo, scribendo, do-
 cendo.

Quin & hoc signo cacodæmones ex ob-
 fessorum corporibus eijciuntur: aut procul
 abiguntur, ne domibus pecorive noceant.
 Certè in eodem, quod in cœlo fulsit, Con-
 stantinus Imperator, Maxentium Tyran-
 num vicit, atque interemit; Mundumque
 victrice dextra sub Christi crucifixi leue
 iugum subegit. Alphonsus Lusitaniæ Rex
 Victoriâs de Saracenis reportauit ingen-
 tes: Gothifredus de iisdem Palæstinam re-
 cuperauit: Reliqui aduersus inimicos cru-
 cis strenuè decertarunt, eosque deuice-
 runt.

Sancto Francisco Assisiati stigmata infixit
 ipse crucifixus. Eadem stigmata sanctæ
 Catharinæ Senensi impressit, eum & co-
 ronam spinæ eius capiti imponendam
 obtulisset. Extat etiamnum in corde
 beatæ Claræ, è Monte Falco prope val-
 lem Spoleti, effigies crucifixi insculpta:
 Sanctæ autem Brigittæ Gotthicæ, quæ re-
 ligionis ergo Hierosolymam nauigauerat,
 sanctissima Virgo Dei Mater seriem to-
 tius Passionis Filij planissimè reuelauit:
 Quam qui legerit, nonne ad Christi immen-
 sum beneficium recolendum incalecet.

Sacræ sindonis, qua depositus è cruce
 Do-

Dominus obuolutus fuit , durat integrum monumentum Augustæ Taurinorum. Quod neque sexdecim seculorum diuturnitas, nec ignis, qui in sacellum Cambericense in Sabaudia inuasit ubi tum asseruabatur absumere potuit. In eo Dominici corporis attritiones, flagellationes, punctiones, vulnera ecquis videat sine fletu?

Cuncta hæc non solum patuerunt, postquam Dominus Iesus passus est pro nobis, sed & præter alia signa iam inde ab initio, contigerunt in figura arboris Vitæ, quàm in medio Terrestris Paradisi Deus ipse plantauit, ac deinceps serpentis ænei, quem in Deserto Moyses erexit, in quem respicientes Hebræi, à serpentibus illæsi uiuebant.

At præter innumeras crucis Apparitiones, quæ mysteria nunc in nouo frutice, ac flore Occidentalis Indiæ indicantur, ea numquam antea uisa, numquam lecta, nunquam fuerunt audita. O terque quaterque beati, quorum oculis, & auribus cœlestis hæc doctrina proponitur. Quid, si essent superstitites, dicere possent Aristoteles, Dioscorides, Theophrastus, Plinius, Galenus, Auicenna, qui tam multa de plantis, floribus, atque herbis accuratissimè conscripserunt?

Verum enim verò, quanto sese (vt anguis in spicas) vana & mendax philosophia

phia magis contorquet Animæ humanæ intelligentis immortalitatem negans; & sapientiæ prætextu, intellectum nolens redigere captiuum in obsequium Fidei, tanto densiores in tenebras inuoluitur dum interea tacentibus hominibus, lapides clamant. Clamat, inquam, Occidentale solum, quod nouo genere tubæ insonat, id, quod casuro Mundo appariturum est in cælo signum Filij hominis, cum venerit ad iudicandum. Sane ad cuncta hæc, quæ attulimus, spectabat in primis magnum illud Domini mandatum iubentis, vt ab Ortum ad Occasum offerretur hostia munda, iuge videlicet sacrificium, quo Pâssionis suæ perenni celebrantes memoria, incredibili fructu præsentem semper (licet inuisibilem sensui oculorum) in Eucharistia haberemus.

ADMONITIO.

EIA igitur Concionatores Sacri, Thema hoc Crucis cœlitus in flore dictatum excipientes, è Dei manibus, corde, atque ore fidenti fructus crucis annunciate omni creaturæ dulcissimos, suauissimè olentes, sapidissimos tribulatis, saluberrimos mentibus, atque corporibus, quales vel ab ipsius fructibus ipso palato degustantur. Sic cum Apostolo verè dicere poteritis: Absit nobis gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu

Iesu Christi . Ceterum , ô Chariffima in Christo capita , quandoquidem præterit figura huius mundi , noſtis tempus eſſe ſerendi , ac tempus flendi , vt euntes , gementes , ac flentes redeatis denique portantes manipulos cum exultatione perpetua in Horreum Domini .

Quòd ſi hoc ad vos pertinet quàn tò magis præſtandum eſt , atque curandum à Reuerendiſſimis Episcopis , ac Paſtoribus animarum ? Norunt ipſi Episcopales mitras è ſpinea corona Chriſti , qui Paſtor eſt Paſtorum fuiſſe progenitas ſciunt punçiones , quas in adminiſtratione perpeti poſſunt , tolerandas , ac retundendas eſſe exemplo . Crucifixi , qui propoſito gaudio , & ſe exinaniuit & ſuſtinuit crucem . Cùm verò ſeſe purpura indutos circumſpiciunt , intelligunt quo animo pro ſalute ſuorum gregum , ſanguinem ipſum profundere debeant . Quin & ſibi crucem præferri vident . Hanc igitur tamquam æternum trophæum figere in medio populorum ſtudebunt , vt inmarceſcibilem coronam recipiant in cœlis .

At vos ô Sacerdotes , ô Clerici , ô Religioſarum familiarum viri uſque ſexus , Viri & Sanctimoniales , Portio & hæreditas Domini recogitate , cur crucem in pileis , coronam , ac detoſos in capitibus crines geſtat ? Recogitationem iuuabit ſpinea Domini coronæ recordatio frequens , ſacerrimum-

que illud Saluatoris nostri caput mille puncturis (vt S. ait Bernardus) perforatum: quandoquidem non simplex corona, vel sertum, sed quasi galea, & galerus fuit, qui capiti impositus, tempora quoque spinis acutissimis terebrauit.

Ita & vos ô prudentes Magistratus, Politicique consiliarij, postquam in baptismo spondestis Deo ipsi fidem, qua simul abrenunciastis Satanæ, Mundo, & carni, instat tempus, vt cum eo rationes vestras subducatis.

At, si optimè omnium subducit rationes, ac reuocat ad calculum is, qui cuncta in numero, pondere, mensura facit: si datum & acceptum in libro vitæ integerrimè scribit: si nihil in eo omittit eorum, quæ dedit, nempe animi, corporis, bonorum, quæ fortunæ dicuntur, dignitatis, Administrationis subditorum, quam vobis concedidit: Sanè altera ex parte refert in acceptum, quidquid inde meriti quotidie lucrâmini, dum quasi lampades in caliginoso hoc seculo splendentes Diuinam gloriam promouetis virtutum in vestris animis solidarum studio: Temperantia in corporibus, christiana bonorum externorum distributione: Procuracione timoris, atque amoris Dei in Subditis. Et timor, & Amor Dei ipsissimæ Anchoræ sunt, quæ in quancun-

cunque procella sistunt firmissimè nauim,
ne pereat : libramina , quibus tutò super
hoc Vitæ fune inceditur , qui in cœlo fi-
xus , & ad Terram protensus, in ea figitur:
fida quoque præsidia , & Arces , quibus ser-
uantur , atque augeantur Imperia, atque Do-
minia.

Extant in veteris Testamenti libris Re-
gum duo illa piorum Ezechiaë ac Iosaphat
Regum exempla , qui suum ita Regnum
constabiliuerunt , cuius numerus subdi-
torum erat (iusta ex supputatione) plus-
quam septuaginta millionum , vt (quem-
admodum habet Scriptura) factus sit pa-
uor in vniuersa terra , cunctisque finiti-
mis Regnis . Neque verò tanta Regni
firmitas aliunde accidit , quàm quod qua-
quaversum Sacerdotes , atque Leuitas mi-
ferant , qui Domini legem publicè annun-
ciantes, timorem Dei, & amorem populos e-
docerent.

Scribit inquam Deus stilo adamantino
quidquid à vobis accipit, idque diligentius
quàm humana omnis solet industria per-
Quæstos, Thesaurarios, ac Prouisores, si-
ue Præfectos , dum exigunt rationes redi-
tuum, vectigalium, horreorum, quæ matu-
rè, ac prouidè in futuras necessitates imple-
tis.

Verum enim verò quantanam præmia
vos post breue huius vitæ curriculum

manent? Ac quænam posceris exempla relinquētis, dum eadem vigilantia pergetis submouere obices, qui bene currentes posunt aut remouere, aut adeo auertere.

Et sapienter quidem intelligitis, obices esse partim internos, partim externos. Interni sunt, qui tamquam domestici fures Animas ipsi Deo subtrahunt, viresque publicas eneruant. Qui etiam facillè ex eorum fructibus agnoscuntur ab his, qui peruigiles, ac fideles speculatores momenta rerum expendunt. Signa certè hæc sunt, vnde caueantur. Fomentum Vitiarum; Insinuatio, contemptus rerum Diuinarum: Stimuli rebellantis carnis, quæ Rationis radios infuscans, ecclipsim inter nos, & Patrem Luminum pariunt. Irreuerentia Maiestatum duarum, quæ sunt à Deo, Potestatum, spiritualis & temporariæ. Quos obices, si propius agnoscere cupimus, hi sunt. Conuenticula scædorum hominum. Mulierum infamium choreæ. Ociosa, & curiosa colloquia, in quæ concurrunt falsa iudicia, murmurationes, quæ venena sunt populi: scripta item rerum lasciuarum: libri obsceni. Publici Aleatorum loci, in quibus ad quæstum luditur: quem lusum ferè præcedunt furta, comitantur fraudes; subsequuntur aduersus Deum, & Cœlites blasphemiam

miæ, sed & inter eiusmodi obices numerantur comedie argumentorum carnalium, spectacula indecentia, fabulæ, siue Pastoralia, siue carmina Musica, & Sonus, quæ turpitudinem sapiant. Accedunt imagines, ac statue nudarum mulierum; quæ potens est esca, & illecebra, quibus Deo fit iniuria; dehonestantur familiæ; iuuentus inficitur.

Atqui externi sunt obices, ij præcipuè, qui Solent fidei fundamenta conuellere, rectam turbare administrationem, dissidia inter ciues alere, Quod si, quando pestilentia grassatur alicubi, prudenter Magistratus cauet, ne quis inde admittatur, qui publicam sanitatis schedam & (vt vocant) fidem non afferunt: sanè magis necesse est, vt de sanitate fidei constet, ne populi perniciosiore pestilentia inficiantur. Si item merces, à quibus ob contagiũ metuitur, comburuntur, quidni diligentius heretici, ac pestilentes libri, quorum verba, vt cancer, serpunt, cõcrementur? Quod reliquũ est, ociosi, quiq; ferociam profitentur, sapienter sunt ablegandi. Et profecto hæc omnia quam quæ maximè Cruci Christi aduersantur.

Ergo submouendis hisce obicibus, attollat vnusquisq; oculos ad exemplar, quod omnibus monstratum est in monte Caluariæ, hoc est ad D. Iesum Christum, & hunc crucifixũ. Summa enim vestra cum laude, ac merito fidentes id, quod ille sitiuit, nimirum salutem

animarum, diuinam voluntatem priuatis cō-
modis, imo etiam publicè apparenti vtilitati
quantæcunque, ac cuilibet dignitati fidenter
anteponetis.

Vos Virgines, Viduæ, conjugatæ memores
eiusdem coronæ Domini sp̄næ, in hâc qua-
si in speculū iatueamini. Hinc si quis fastus,
& vanitas in cincinnos, in capillaturâ, in cor-
nuâ irrepserit, facili negotio tollētis: macu-
las profectò ac fucū, stillanti ex ijs spinis san-
guine, eluetis: Auribus autem nec in aures a-
lias, nec flores, sed florem hunc Passionis Do-
mini apponite, illos qui de eadem Passione,
sanctè loquuntur, sanctè, ac sedulo audietes.

Qui libros scribunt, in Vulnera Christi cala-
mos intingâr, potiusq; in atrū atramârū, quo
hactenus indigna christianis scripta malo ex-
êplo, & prope irreuocabili dâno obtrudere.

Mercatores, atq; Campsôres ite saepe ad i-
stas crucis nūdinas: ex ea mittite schedas ve-
stras in cœlū, vnde & tuta vobis redibit solu-
tio, atq; repensio, neq; in protestationes, aut
decoctiones v̄mquam incidetis.

Iudæ, iâ obmutesce, nec differ conuersio-
nē ad Christū à te impie blasphemarū, & cru-
cifixū. Ecce. n. Tell⁹ ipsa clamat mysteria cru-
cis, sine qua nemini v̄mquā fuit, neq; erit sal⁹.

Heretice disce hinc venerari crucē sãctasq;
eorū reliquias, qui pro crucifixi fide sãguinē
suum fuderunt, aut certè crucem in suo cot-
pore, ac corde constanter tulerunt.

Caluiniane cōpūgere, qui passim in Gallijs, & alibi cruces cōfregisti, sex millia Tēplorū solo equalti, marty rū ossa sceleratē cōbulsisti, Euāgeliū crucis peruertisti, Canobia viro rū & Virginū prophanasti, sacerdotū cranijs fer reos clauos impegisti; puluereq; tormētario in corū ora imposito, & huic igni supposito, capita sacra in aerē dispersisti præter illa, quę simulata Euāgelij specie tibi vsurpasti, dum in alienā messem ingressus, diuina humanaq; omnia diripuisti, direpta detines adhuc, & dicis Diues sū, ac nullius egeo; Ac nescis, quia in conspectu Domini pauper, & mendicus es, miser & miserabilis & Sacrilegus. Quam obrem conuertere, atque ad vexillum Crucis conuola.

Sūma hac esto. Corda omniū sint quasi Ar mamētariū, atq; Nauale, in quo Crucis Christi Arbor, lancea, clauī, spinæ flagella, depilationes barbæ, pugni, vulnera, opprobria, pōdus crucis, à Christo gestata; sanguis, quē capiti vulnerib. inflictis fluebat in oculos, aures, barbā, atq; os benedictū Domini Glorię, Aspect⁹ quoq; afflictissimę Matris, fuga & cōsternatio discipulorū, turba clamatiū, & blasphematiū, Iudę proditio, Amissio innumerabiliū, qui seruari potuissēt, si uoluissent incurrant semper in oculos mētū nostrarum.

O Amice Lector, quisquis es, cogita nūm quod Deo uouisti, Paupertatem, Castitatem, obedientiam reddideris, ac reddas?

Respice

Respice animam tuam, & cuiusnã imago sit; expende quantum sit Christianum nomen, quod profiteris: Perpende futurum breui iudicium, quod in statera diuina erit cogitationum, verborum etiam otiosorum, operum omissionum tuarũ: Deniq; recordare Mortem in tuo sinu te gerere certissimam.

DE FRUTICE AC FLORE ADMIRABILI, qui passim enascitur hoc tempore in Occidentalibus Indijs.

TRIVMPHVS CRVCIS.

Carmen ad Socios, qui ex Europa misit Indos excolunt.

CRimen erit celare. Alti Magnalia Regis
 Ecce iubet Deus infandum renouare dolorẽ.
 Insuetumq; creans fruticem, quem misit olympo
 Posse nouas etiam rebus docet indere formas.
 Terra loqui didicit, Terram auscultetis Amici.
 Pauper Idumæas post vltima tempora palmas.
 VIRGO tibi referam; tua laus hæc. Annue captis.
 Diuinas lentis adspirans Mentibus auras.
 Occisum Occiduo postquam concepit in Orbe
 Terra parens CHRISTVM sacro conspersa cruore.
 Profundæ flor em. CRVCIS hinc mysteria sancta
 Indicijs fulgent Vitam radiantia clavis.
 Sic fulsit celo signans ex hoste Triumphum,
 Cum te Maxenti torquerent omnia mortis.

Terra Mexicana, & Peruenfis. Constanrino Imp. IN HOC SIGNO VINCE.

Sic quod postremū splendescet in Aethere Signum,
 Certa salutaris pandit praesagia ligni
 Tellure ex ima incipiens aptare trophaum,
 Natura monstrante vias, quibus itur ad Astra.
 Vertice supremo en spinis implexa Corona
 E, decies septem (nitidam quæ cuspide acuta
 Casariem, atq; cutem DOMINI pūcere verendā)
 Eminet. In medio clauū tres. Atq; sub istis
 Recta columna est. Inde rubent, quæ vulnera Iesus
 Excepit delens prisca contagia culpa.
 Erumpunt cuncta, è folijs (mirabile visu)
 Singula sed gemmis quinque interstincta nitescūt.
 Mox Rami, & frondes alie ipso, è, caudice surgunt.
 Mucronem referunt frondes, quo LANCEA dicitur
 Transadigens costas intra penetralia cordis
 Exemit latices cunctis medicamina morbis.
 Succedunt dulces fructus, frāgrantiapoma
 Grandia, quæ suauiter superant Opobalsama odore.
 Hiq; suum egregie expellunt, stomachique dolores.
 Sic crux, quæ seges opprobrii, latissima Honoris
 Euasit Messus. Viden, vt caua nubila findit
 Diuides? Nam quæ fuerant siccata calore,
 Irriguis emollit aquis, fontesque perennes
 Emanans passim, facit; vt saluunca Rosetis
 Cesserit, & Morti dederit iam funera CHRISTVS.
 Hinc rabidus perijt serpens. Hinc ferrea quondam
 Diuiso penitus facta est Gens aurea Mundo.
 Atq; edocta Deum, sacrisque monilibus aucta,
 Europe effundit flores, ac dona rependit,
 nostratib. Cruce, ac fide Christi omnes docētur.
 Erit pro Salunca abies Isaias.

Apparebit signū
 crucis in
 caelo.

27. Spine
 cernuntur
 in eadē
 corona.
 Tres clauū
 hinc,
 non qua-
 tuor.

Quinque
 insignes
 Guttae
 sanguinis
 circa i-
 mū colū-
 nā.

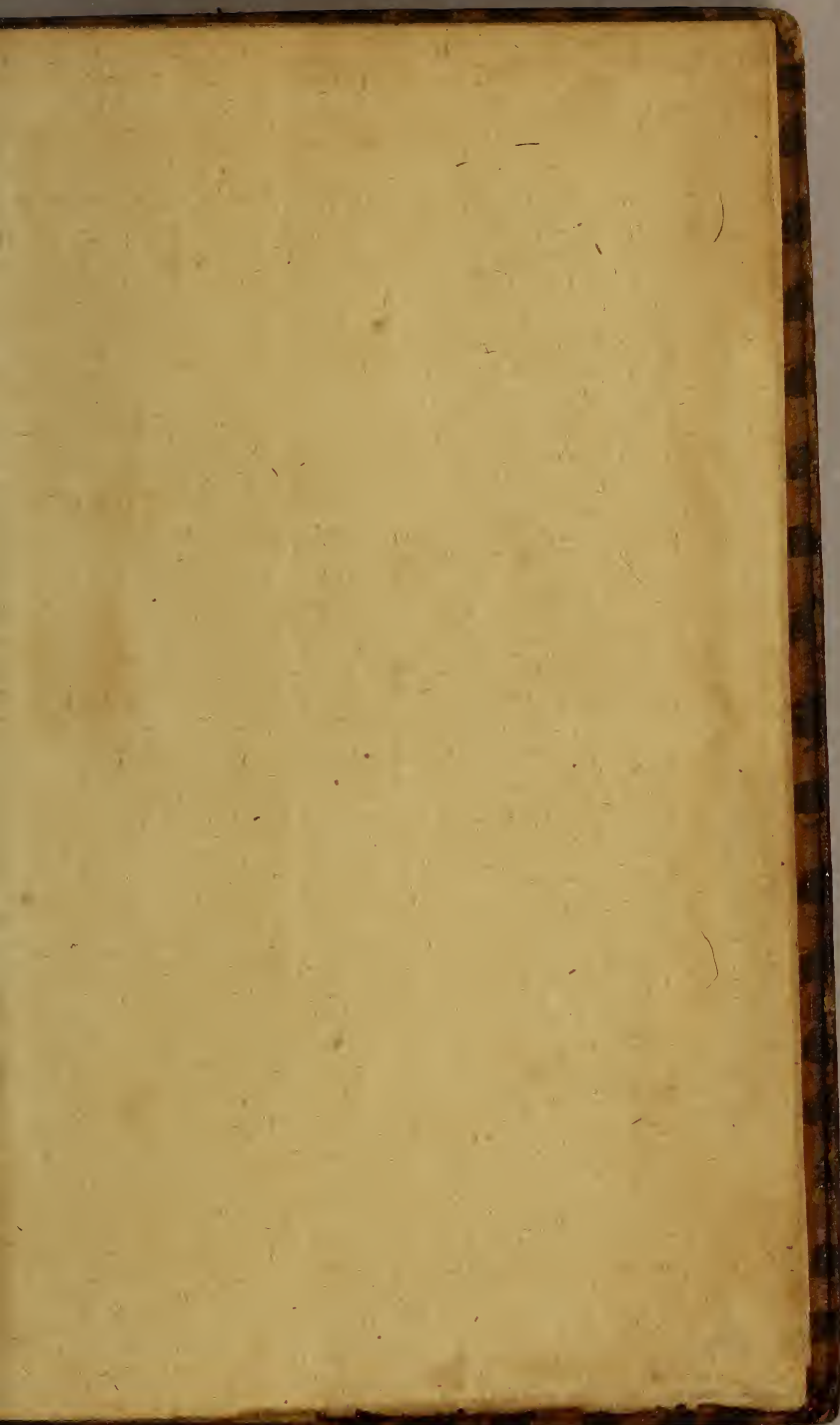
Frutex,
 qualis
 Vitis,
 quare pe-
 damento
 siue palo
 fulcitur,
 quem ra-
 mis am-
 plectitur
 & flos,
 qualis
 grandior
 Rosa, è,

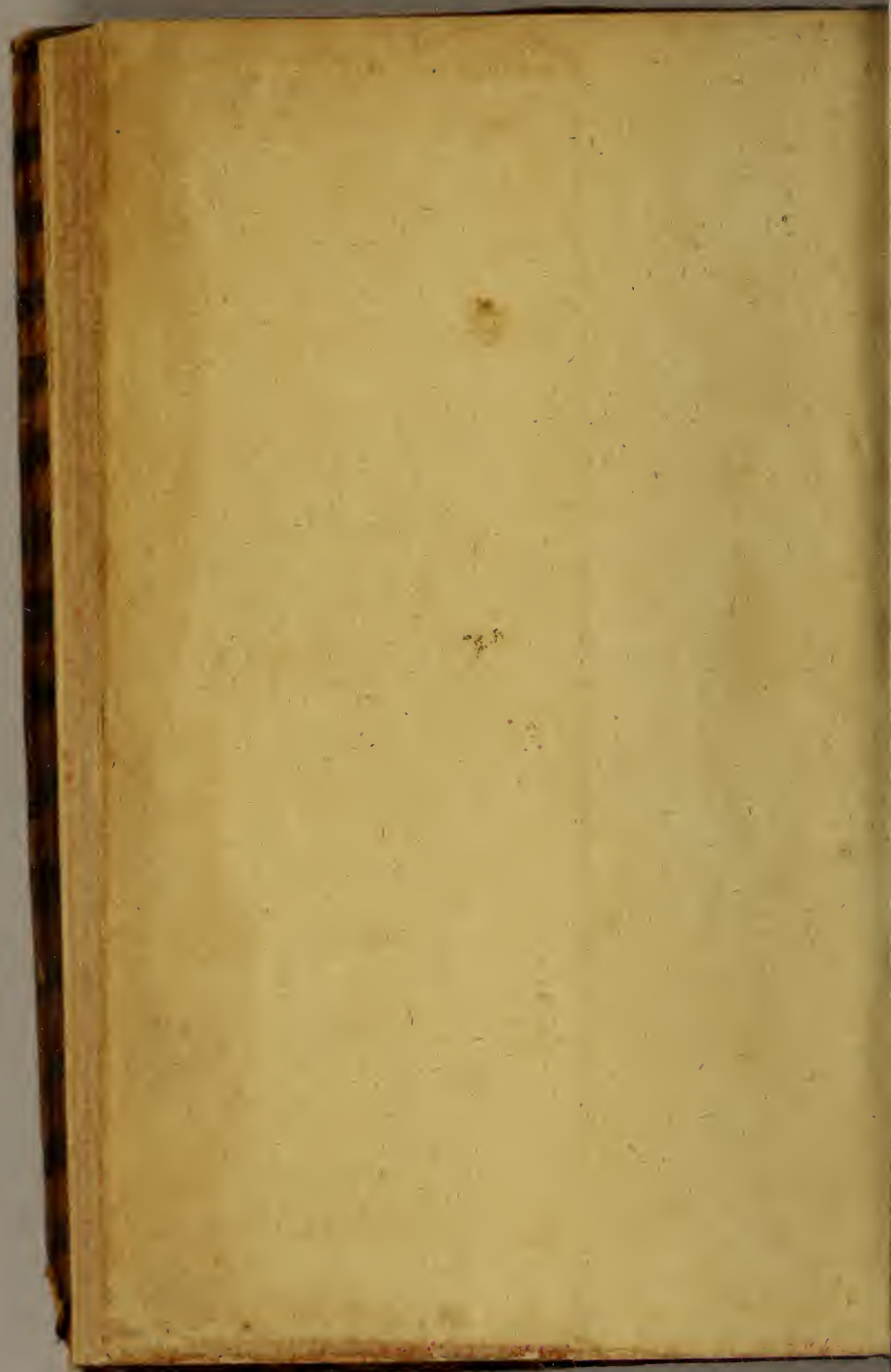
verę phi- Dum sophia doctos, doceant qua dogmata prudens
 Iosophie Instruit ac qua sacra curare Ministri,
 Crux & Commōstrāt populus, dum arrectis acribus astant.
 Christia- Quę ve probos doceant Vates, qui carmina pangunt.
 na Fides Quo regere imperio possint; Quo tranante Reges
 Magistrę. Incedant, motosque sciant componere fluctus.
 Concio- Et quoquid versum studeant immittere, tristi
 narorum Crux do- Orto qui bellum indicant, Verboque potenti
 atrix. Restituant cæcis visum, mutisque loquelam,
 Poetas Et requiem fessis. Vitæ ò decerpite fructum
 Crux Do- Non tetigisse nefas; non arcent spicula gressum,
 mini facit vere Poe- Nec vibrans romphæa necem minitatur eunti
 tas. Iratus ne potest clementem auertere Dextram?
 Alludit ad Obsecrantantum procul hinc, procul este prophani.
 Serm. Re- Solis ad occasum emerfit Paradisus, Ad ortum:
 ges CA- THOLI- Quem manus omnipotens mira conseuerat Arte.
 CVM qui India misit ebur, mittebat balsama. & aurum:
 in Oriente Altera nunc misit obrizæ montibus auri,
 & Occidē- Et gemmis, fundit Nectar sudantia Mala:
 te hecpre- Balsama nec desunt, nascuntur Aromata vbique:
 stat. Sponte sua crescens Rosa cernis vt ipsa perennet?
 CHRISTI NAZIAREI titulum Vexillo inscripsit in Vrbe
 ANISSI- Pontius erecto Solyma. Sic florida semper
 MVMS, qui Manserunt oculis nostræ monumenta salutis.
 pacata ceruotes eiusdem Societatis Byzantium, & ad
 Gallia & Canadas populos Occidentalis Indiæ misit. SI-
 passim GISMVNDVM III. Polonia Regē, Qui submorb
 fandatis è Limonia rebelle hæretico infert victricia fidei
 collegijs catholice signa in Moscouiam. Cū iratus fueris,
 Societatis misericordie recordaberis. Paradisus, qui erat
 Iesu, Sa- in Eden ad Orientem nunc in Occidente. Flos &
 natus nõ fructus nouissimè sine semine ac sine cultura e-
 marce- scit. Incassum

Incassum haud porrecta manus. Sed & Indica eundem
 Nunc quoque Eois aduersa in regione virentem
 Fundit humus, non cessatis per secula Regni.
 Quinetiam properant volucres tibi reddere cultum,
 Nata Patris summi, atque eadem gratissima Coiux.
 Servati ex Vndis Fratres sollemnia vota, &
 Effigiem Templo Augusto fixere decoram
 Materiam vincente opere haec circumdata multo
 Argento, plumis vultum est imitata pudicum
 MATRIS. Quae gremio NATI pia pignora gestat.
 Nunc Socij dicatis lo, Quos Nautica Pinus
 Impavidos Pontum, turbantibus omnia ventis,
 Transuexit. Dites animis quae fuisse fodinas
 Anne piget? veterum aut meminisse laborum?
 Et labor, & benefacta iuuant, Calumque iuuabit,
 Cum caput aeterno vestrum Diademate cinget.
 Spauias, & in Italiam transtulserunt.

Imago
 B. Virgi-
 nis cum fi-
 lio conue-
 sita ar-
 gēto eaq;
 ex niti-
 dissimis
 auiū plu-
 mis con-
 texta, ob-
 lata est
 Laureca-
 næ Virgi-
 ni à Pa-
 trib. So-
 cietatis,
 qui Maxi-
 co in Hi-

FINIS.

H610
P856c

6

7